

बालबालिकाको वस्तुगत विवरण

२०७८

बालबालिकाको वस्तुगत विवरण २०७८ अनुसार कमल गाउँपालिकाको जनसंख्या												
वडा	जातिगत घरधुरी				जनसंख्या			बालबालिका		जम्मा	बालबालिका को हिस्सा	क्षेत्रफल
	जनजाति	पञ्चाङ्ग पारिएको	अन्य	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा	बालिका	बालक			
१	२१३	३५८	७९८	१३६९	३४४९	३४३३	६८८२	१०३७	१००६	२०४३	२९.६८	२१.९
२	५१२	२७९	७९२	१५८३	३७८९	३८७३	७६६२	१११५	११३७	२२५२	२९.३९	१५.६
३	६००	१०८	७९०	१४९८	३५५२	३५११	७०६३	९९२	१०६४	२०५६	२९.१	११.७
४	१००६	१५३	५९४	१७५३	४१०७	४१९७	८३०४	११०१	१२३७	२३३८	२८.१५	१५.४
५	११४२	२७६	१०४१	२४५९	५६९१	५७७७	११४६८	१६४३	१६५७	३३००	२८.७८	१३.७
६	६२५	२३७	१००७	१८६९	४१५०	४३४३	८४९३	११८०	१३२६	२५०६	२९.५	९.६९
७	८१६	२६१	७६०	१८३७	४२००	४२०७	८४०७	११९५	११९३	२३८८	२८.४१	१६.६
जम्मा	४९१४	१६७२	५७८२	१२३६८	२८९३८	२९३४१	५८२७९	८२६३	८६२०	१६८८३	२९.०	१०४.५९

प्राविधिक सहयोग

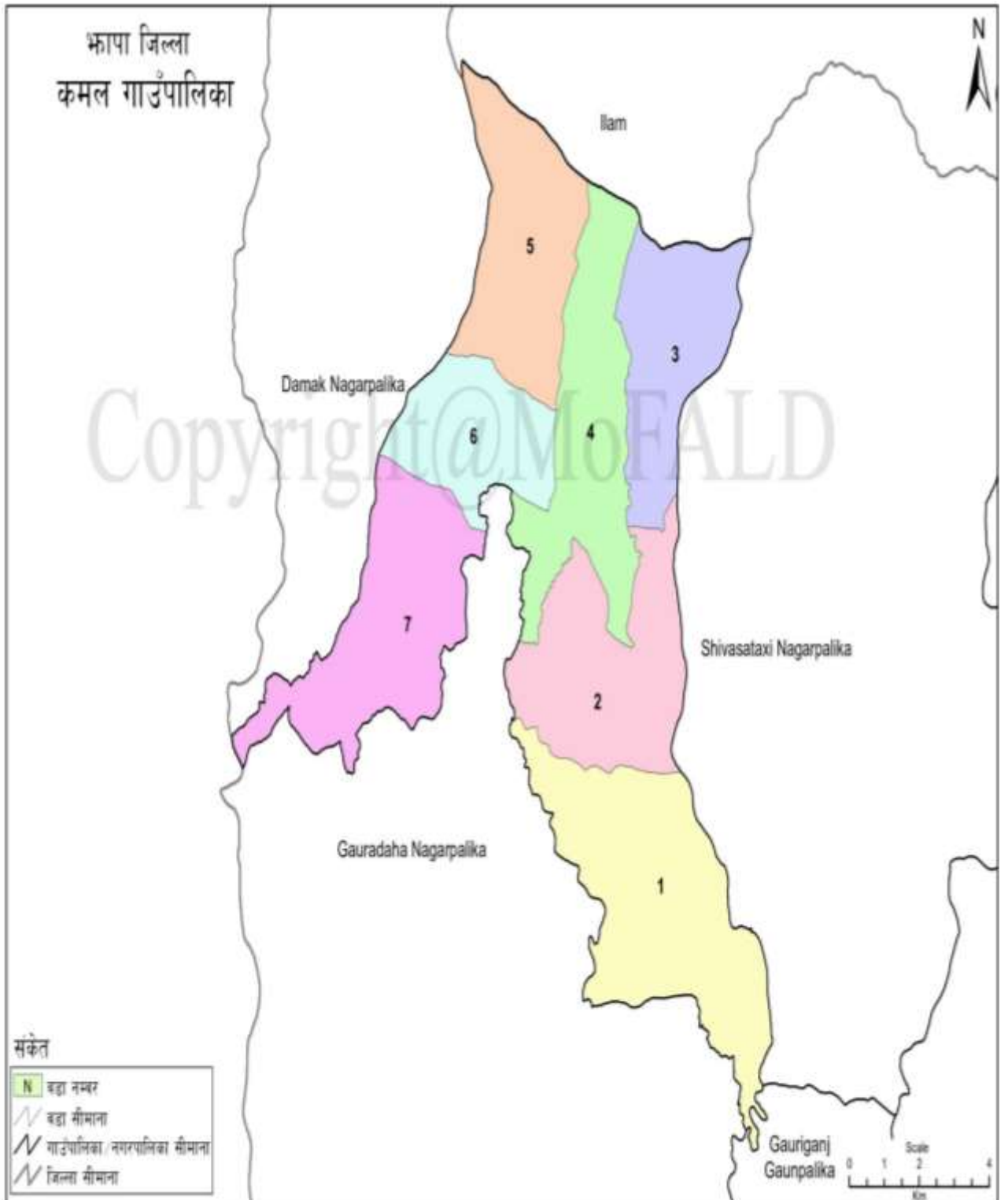
स्माइल नेपाल

भद्रपुर, भापा

कमल गाउँपालिका

तोपगाछी, भापा

कमल गाउँपालिकाको नक्सा

स्रोत: स्थलगत नक्सा (स्केल १:२२०००/१:२००००), वायु विभाग र जनसङ्ख्या २०६८, केन्द्रिय तथ्यांक विभाग तथा पार्ने गाउँपालिका, नगरपालिका तथा किराँत बा म्बायल क्षेत्रको संस्था तथा सीमाना निर्धारण कार्य

Projection System: MUTM, Spheroid - Everest 1830
LLRC, 2016

मन्तव्य

बालबालिकाको आधारभूत आवश्यकता परिपूर्ति गरी बाल अधिकारका सवालहरूलाई कमल गाउँपालिकाको नीति, संरचना, प्रणाली, कार्य प्रक्रिया र व्यवहार संस्थागत गर्ने, शासकीय पद्धतिको विकास गरी बालमैत्री स्थानीय शासनयुक्त परिवार, समाज, वडा बनाउन हामी सबैको कर्तव्य हो । बाल अधिकारको सुनिश्चितता लागि लगानी गरी बालबालिकाहरूको वर्तमान अवस्थामा सुधार ल्याउन अत्यावश्यक हुन्छ । २०७७ साल फाल्गुण महिनामा सबै सरोकारवाला र साभेदार निकायहरूको उपस्थितिमा कमल गाउँपालिकामा सञ्चालन गरिएको बालमैत्री स्थानीय शासनसम्बन्धी अभिमूखिकरण कार्याशाला पश्चात् २०७८ सालभित्रमा कमल गाउँपालिकालाई बालमैत्री स्थानीय शासनयुक्त स्थानीय तह घोषणा गर्ने प्रतिबद्धता गरी सकिएको छ । गाउँपालिकाको बालमैत्री स्थानीय तह घोषणा गर्ने प्रतिबद्धता सार्थक बनाउन गाउँपालिकाबाट क्रमिकरूपमा कार्यहरू भईरहेका छन् । बालमैत्री स्थानीय शासन राष्ट्रिय रणनीति र कार्यान्वयन कार्यविधि अनुरूपका सुचकहरू पूरा गरी ७ वटै वडालाई बालमैत्री वडा र क्रमशः गाउँपालिका घोषणा गर्ने लक्ष्य लिएको हो ।

बालमैत्री गाउँ बनाउनुभन्दा पहिला बालमैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयन निर्देशिका २०७८ अनुसार सूचकहरूको मापदण्ड अनुसार पूरा गरी प्रत्येक वडालाई बालमैत्री बनाउन आवश्यक हुन्छ । बालमैत्री स्थानीय शासनयुक्त गाउँ बनाउने अभियानमा बालमैत्री बनाउन गाउँवासीहरूको पनि प्रतिबद्धता रहेकोछ । कमलवासीको शान पूरा गराउन बालबालिकाको अवस्था र बालमैत्री स्थानीय शासनका सेवाप्रवाह साथै संस्थागत सूचकलगायतका विवरण पत्ता लगाउन पालिकाको यथार्थ स्थिति यकिन गर्नका लागि बालबालिकाको बस्तुगत विवरणको आवश्यकता महशुस गरी तयार गरिएको हो ।

बालबालिकाको बस्तुगत विवरण तयारीको लागि कमल गाउँपालिकाको आयोजनामा घरघुरी सर्भेक्षणबाट प्राप्त सूचनाहरूलाई एकिकृत तथा विश्लेषणका आधारमा प्राप्त नतिजाहरूलाई मनन् गरी बालबालिकाको क्षेत्रमा सुधार गर्ने पक्षमा लागिपर्न सबैमा अनुरोध गर्दछु । आगामी दिनमा बालबालिकाको बस्तुगत विवरणको सदुपयोग गरी बालबालिकाहरूको क्षेत्रमा रहेका राम्रा पक्षको निरन्तरता र सुधारात्मक पक्ष लागि अल्पकालीन तथा दीर्घकालीन योजना तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याउन सहयोगी बन्ने आशा लिएको छु । बस्तुगत विवरण निर्माण कार्यमा सहयोग गर्ने गाउँकार्यपालिका सातै वडा समिति, राजनीतिक दल, उद्योगी व्यवसायी, विषयगत शाखा, बालमैत्री स्थानीय शासन वडा समिति, बालमैत्री स्थानीय शासन समुदाय समिति, शिक्षक, सामाजिक सङ्घसंस्था र बाल क्लवलाई धन्यवाद दिन चाहान्छु । कमल गाउँपालिकाका सातै वडाको बालबालिकाको बस्तुगत विवरण तयार गरेर सहयोग पुऱ्याउने स्माइल नेपाल संस्था र सम्पूर्ण महानुभावप्रति हार्दिक धन्यवाद दिँदै आगामी दिनमा समेत निरन्तर सहयोगको अपेक्षा गर्दछु ।

.....
मेनुका काफ्ले

अध्यक्ष

कमल गाउँपालिका, तोपगाछी- भ्रपा

२०७८

मन्तव्य

बालबालिकाहरू प्रति समयमा कर्तव्य पूरा नगर्दा बालक, परिवार र राष्ट्रको विकास राम्ररी हुन सक्दैन । बाल अधिकार महासन्धिको आत्मसात गरी बाल अधिकार सुनिश्चित गर्न कमल गाउँपालिकाले बालमैत्री अभियान सञ्चालनमा ल्याएको छ । बालबालिकाहरूको बाँच्न पाउने, हेलादुर्व्यवहार, हिंशाबाट संरक्षण हुन पाउने, विकास हुन पाउने र बालबालिकालाई सरोकार राख्ने विषयमा सार्थक रूपमा सहभागिता हुन पाउने अधिकारको सुनिश्चिता गर्ने दायित्व अभिभावक र स्थानीय तहको रहन्छ ।

बालबालिकाहरूको क्षमता विकास र समानुपातिक अवसर प्रदान गर्नसमेत उनीहरूको अवस्थाको पहिचान हुन जरुरी हुन्छ । बालबालिकाहरूको अवस्था यकिन गरी आधारभूत अत्यावश्यकता कुरा पूरा गर्न गाउँपालिकाले आफ्नो नीति, सरचना, कार्यप्रणाली र व्यवहारमा उनीहरूका मागको संस्थागत सम्बोधनका लागि बालमैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयन निर्देशिका २०७८ को कार्यान्वयनमा ल्याउन गाउँपालिकाका सबै वडाको बालबालिकाको वस्तुगत विवरण तयार गरिएको छ ।

बालबालिकाको वस्तुगत विवरणबाट पहिचान गरिएका सवाललाई तत्काल सुधारका लागि लगानी गर्ने परिपाटीको विकास गर्दै बालमैत्री स्थानीय शासन युक्त कमल गाउँपालिका बनाउने लक्ष्यलाई सार्थक बनाउन सहयोग पुऱ्याउने छ । बालबालिकाको वस्तुगत निर्माण कार्यमा सहयोग गर्नु हुने कार्यपालिका सदस्य, सरोकार राख्ने निकाय र वस्तुगत विवरण तयारमा प्राविधिक सहयोग गर्नु हुने स्माइल नेपाल लगायत सबैमा धन्यवाद प्रकट गर्दछु ।

.....
बेनु शिवाकोटी
उपाध्यक्ष
कमल गाउँपालिका, तोपगाछी-भापा
२०७८

प्रतिबद्धता

सुखि नेपाली र समृद्ध नेपालको सङ्कल्प पूरा गर्न बालबालिकाले बालापनमा आवश्यक पर्ने कुराहरूको परिपूर्तिसँगै असल वातावरण दिन अपिरहार्य हुन्छ । बालबालिकाहरूको अवस्था सुधार गरी लगानीको वातावरण तयार गर्न उनीहरूको वर्तमान अवस्था के-कस्तो रहेको छ भन्ने कुराको लेखाजोखा गर्न आवश्यक हुन्छ । बाल अधिकार अन्तराष्ट्रिय महासन्धीको प्रावधानलाई आत्मसाथ गर्न कमल गाउँपालिकाले बालमैत्री स्थानीय शासन अभियान सञ्चालनमा ल्याएको छ । राष्ट्रिय प्राथमिकतामा रहेको बालमैत्री स्थानीय शासन कार्यक्रमको सामूहिक प्रतिबद्धतासहित बालमैत्री स्थानीय शासन पद्धति अवलम्बन गरी बालबालिकाहरूलाई जिम्मेवार बनाउने महान् कार्यलाई निरन्तरता दिईदै आईएको सबैमा सर्वविदितै छ ।

बाल बचाउ, बालसंरक्षण, बाल विकास र अर्थपूर्ण बाल सहभागिताजस्ता बालअधिकारका समग्र अवस्थाको पहिचान र लेखाजोखा गरी प्राप्त परिणामलाई सुधार गर्न स्थानीय तहको नीति, संरचना, प्रणाली, कार्य प्रकृया र व्यवहारमा संस्थागत गर्नका लागि योजनावद्ध रूपमा बालबालिकामा लगानिको वातावरण तयार गर्न बस्तुगत विवरणले सहयोग पुऱ्याउँछ । बालमैत्री घोषणाको अभियानलाई सार्थक बनाउने अभियान अन्तर्गतकमल गाउँपालिकाको सातै वडाको बालबालिकाको वस्तुगत विवरण तयार गरी बालबालिकाहरूको वर्तमान अवस्था यकिन गर्ने बस्तुगत विवरण बनाउन जरुरी हुन्छ । कमल गाउँपालिकाको बस्तुगत विवरणको निर्माणबाट बालबालिकाहरूको क्षेत्रमा देखापरेका समस्या तथा सवालहरूलाई सुधार गर्न सरोकारवालाहरूलाई संस्थागत गर्न दीर्घकालीन योजना तयार गरी कार्यान्वयनमा सहयोग पुऱ्याउन सहयोग पुग्नेछ । गाउँपालिकाको अगुवाईमा तयार गरिएको दस्तावेजले बालमैत्री बनाउन र भविष्यमा योजनावद्ध कार्यमा उपयोगी हुनेमा विश्वास लिएको छु ।

कमल गाउँपालिकालाई बालमैत्री स्थानीय तहको रूपमा पहिचान दिने उद्देश्यले **खुशी राखौँ बालबालिकाको मुहार, बालमैत्री कमल समृद्धिको आधार** भन्ने मुलमन्त्रका साथ बालमैत्री घोषणा उन्मुख अभियान सञ्चालनमा ल्याईएको छ । २०७८ साल फाल्गुण महिनाभित्र बालमैत्री स्थानीय शासनयुक्त कमल घोषणा गर्ने अभियान अन्तर्गत बालबालिकाको अवस्था पहिचान गर्न बस्तुगत विवरण तयार गरिएको छ । बालबालिकाको बस्तुगत विवरण तयारीको लागि गाउँपालिका अध्यक्ष मेनुका काफ्ले, उपाध्यक्ष बेनुप्रसाद शिवाकोटी, वडा अध्यक्षहरू, केदार कटुवाल, तारानाथ न्यौपाने, नरप्रसाद दंगाल, प्रेमबहादुर राई, डम्बरबहादुर निरौला, नरेन्द्र भट्टराई, पृथ्वीपति राई, कार्यपालिका सदस्य, बालमैत्री स्थानीय शासन समिति, विषयगत शाखा, वडा सचिव, बालमैत्री सम्पर्क व्यक्ति, वडावासीहरू, गणकहरू र बस्तुगत विवरण कार्यमा प्राविधिक सहयोग गर्ने स्माइल नेपाल, गोपाल लिम्बु र बालमैत्री अभियान्ता सुमन ढकालप्रति आभार प्रकट गर्दछु । बालबालिकाको बस्तुगत विवरणबाट देखिएका सुधारात्मक पक्षलाई यथाशिघ्र कार्यान्वयनमा ल्याउन लागि निरन्तर सहयोगको अपेक्षा गरेको छु । आवश्यक सल्लाह साथै सुझावको लागि समेत विनम्र अनुरोध छ ।

.....
काजीमान राई

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
कमल गाउँपालिका, तोपगाछी, भ्रपा
२०७८

प्रतिबद्धता

कमल गाउँपालिकाले बालबालिकालाई जिम्मेवार बनाउने महान् कार्यको थालनी गरेको सबैमा सर्वविदितै छ । राष्ट्रिय प्राथमिकतामा रहेको बालमैत्री स्थानीय शासन अवधारणाको सामुहिक प्रतिबद्धतासहित बालमैत्री स्थानीय शासन पद्धति अवलम्बन गरी बालमैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयन निर्देशिका २०७८ मा समावेश गरिएका ३६ वटा सेवा प्रवाहसम्बन्धी सूचक र १५ वटा संस्थागत सूचकहरूलाई न्यूनतम सूचकको रूपमा लिई उक्त सूचकहरू पूरा गर्ने दिशामा योजनावद्ध थालनी गरेको छ । २०७८ साल फाल्गुणमसान्तभित्र बालमैत्री गाउँपालिका घोषणा गर्ने लक्ष्य प्राप्त गर्न सबै वडाको पूर्ण प्रतिबद्धता रहेको छ । वडामा रहेका बालबालिका र उनीहरूको अवस्थाको यकिन हुन जरुरी हुन्छ । गाउँपालिकामा रहेका सातै वडालाई बालमैत्री घोषणा गर्ने अभिप्राय रहेको छ ।

बालमैत्री स्थानीय शासनसम्बन्धी कार्य थालनीको लागि बालबालिकाहरूको वर्तमान अवस्था यकिन गर्न आवश्यकता भएकाले बालकालिकाको वस्तुगत विवरण बनाइएको हो । बाल बचाउँ, बालसंरक्षण, बाल विकास र अर्थपूर्ण बाल सहभागिताजस्ता बाल अधिकारका सवालहरूको अवस्था पहिचान र लेखाजोखा गरी प्राप्त परिणामलाई सुधार गर्न स्थानीय तहको नीति, संरचना, प्रणाली, कार्य प्रकृया र व्यवहारमा संस्थागत गर्नका लागि योजनावद्ध रूपमा बालबालिकामा लगानिको वातावरण तयार गर्न वस्तुगत विवरण २०७८ ले सहयोग पुऱ्याउने छ । वस्तुगत विवरणबाट बालबालिकाहरूको क्षेत्रमा देखापरेका समस्या तथा सवालहरूलाई सुधार गर्न सरोकारवालाहरू सबैले योजना तयार गरी सोको कार्यान्वयन गर्न आवश्यक हुन्छ । गाउँपालिकाको अगुवाईमा तयार गरिएको यस दस्तावेजले कमल गाउँपालिकाका सातै वडालाई बालमैत्री बनाउन र भविष्यमा योजनावद्ध कार्यमा समेत उपयोगी हुनेमा विश्वास गरिएको छ ।

कमल गाउँपालिकालाई प्रदेश नं. १ को बालमैत्री गाउँपालिकाको रूपमा पहिचान दिने उद्देश्यका साथ तयार गरिएको बालबालिकाको वस्तुगत विवरण तयारीको लागि गाउँपालिका अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, वडासदस्यहरू, विषयगत शाखा, बालमैत्री स्थानीय शासन वडा समिति, बालमैत्री स्थानीय शासन वडा समिति, टोल विकास संस्था, वडा सचिव, वडावासीहरू, सरोकारवालाहरूको सञ्जाल, बालक्लव, शिक्षक, गणकहरू र वस्तुगत विवरण कार्यमा प्राविधिक सहयोग गर्नु हुने स्माइल नेपाल संस्थाप्रति समेत आभार प्रकट गर्दछौ । बालबालिकाको वस्तुगत विवरणबाट बालबालिकाको क्षेत्रमा सुधार गर्नु पर्ने कार्यमा सहयोग पुऱ्याउनका लागि आगामी दिनमा समेत निरन्तर सहयोगको अपेक्षा गरिएकोछ । निरन्तर सल्लाह सुझाव दिनहुन सबैमा विनम्र अनुरोध छ ।

केदार कटुवाल
१ नं वडा अध्यक्ष

तारानाथ न्यौपाने
२ नं वडा अध्यक्ष

नरप्रसाद दंगाल
३ नं. वडा अध्यक्ष

प्रेमबहादुर राई
४ नं. वडा अध्यक्ष

डम्बरबहादुर निरौला
५ नं. वडा अध्यक्ष

नरेन्द्र भट्टराई
६ नं. वडा अध्यक्ष

पृथ्वीपति राई
७ नं. वडा अध्यक्ष

दर्ता नं. २६७४/०७३/७४ जि.प्र.का. भापा
पान नं. ६०६०१०२५०

स्माइल नेपाल Smile Nepal कार्यालय भद्रपुर-१०, भापा प्रदेश नं.१, नेपाल

Email: smilenepal2073@gmail.com

प.सं : ०७८ / ०७९

च.नं.

मिति :- २०७८

कमल गाउँपालिकाले बालमैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयन निर्देशिका २०७८ ले निर्देश गरेका सेवा प्रवाह र संस्थागत सूचकहरूको अवस्था सुधार गर्न आफ्नो नीति, योजना, व्यवहार र कार्यप्रक्रियामा बाल अधिकारका मागहरूलाई सम्बोधन गर्न बजेट विनियोजन गरी बालबालिकाहरूको चौतर्फी विकास गर्ने राष्ट्रिय अभियानको अवलम्बन गर्ने प्रतिबद्धता गरेको छ । बालबालिकालाई अवसर दिई चौतर्फी विकासको माध्यबाट पहिलो चरणमा गाउँपालिकालाई बालमैत्री स्थानीय शासनयुक्त स्थानीय तहका रूपमा घोषणा गरी बाल अधिकार सुनिश्चित गर्न बालबालिकाको अवस्थाको यकिन हुन आवश्यक हुन्छ । गाउँपालिकामा रहेका सम्पूर्ण बालबालिका र उनीहरूको अवस्थाको पहिचान गर्न घरघुरी सर्भेक्षण गरी सोही आधारमा बालबालिकाको वस्तुगत विवरण तयारी गरिएको छ । बालबालिकाहरूको विचारको सुनुवाई र प्राथमिकतामा राखी बालमैत्री स्थानीय शासन अवलम्बन गर्ने कार्यमा पहिलो पटक प्रकाशन गरिएको छ । बालबालिकाको वस्तुगत विवरणको उपयोगमा ल्यायी गाउँपालिका र वडाका बालबालिकाहरूको अवस्था सुधारका उपायहरू अवलम्बन गर्न सहयोग पुग्ने छ ।

बालबालिकाको वस्तुगत विवरण तयारका लागि घरघुरीबाट सूचना सङ्कलन गरिएका फर्म प्रविष्टी, एकिकृत, लेखाजोखा तथा विश्लेषण गरी वस्तुगत विवरण तयार गर्न कमल गाउँपालिकाको आर्थिक सहयोगमा स्माइल नेपाल भापालाई प्राविधिक सहयोग गर्ने अवसर प्रदान गरिएकोमा संस्था आभार प्रकट गर्दछ । बालबालिकाको वस्तुगत विवरण निर्माण कार्यमा आवश्यक सूचनाका साथै अमूल्य समय दिई सहयोग गर्नु हुने सबै धन्यवादका पात्र हुनुहुन्छ । कमल गाउँपालिकाले प्रकाशित गरेको बालबालिकाको वस्तुगत विवरण सफलताको श्रेय सम्पूर्ण गाउँपालिकाका वडावासीहरूको नै रहनेछ । कमल गाउँपालिकाका अध्यक्ष मेनुका काफ्ले, उपाध्यक्ष बेनु शिवाकोटी, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत काजीमान राई, वडा अध्यक्षहरू क्रमशः केदार कटुवाल, तारानाथ न्यौपाने, नरप्रसाद दंगाल, प्रेमबहादुर राई, डम्बरबहादुर निरौला, नरेन्द्र भट्टराई, पृथ्वीपति राई, कार्यपालिका सदस्य, राजनीतिक दल, विषयगत शाखा प्रमुख ज्यूहरू सूर्य न्यौपाने, इन्द्र अर्याल, रेनुका गौतम, बालमैत्री स्थानीय शासन गाउँ समिति पदाधिकारीहरू, बालमैत्री स्थानीय शासन वडा समिति, बालमैत्री समुदाय समितिका पदाधिकारी सदस्यहरू, वडा सचिव ज्यूहरू, समाजसेवी, शिक्षक, बालक्लव, गणकसमेतमा आभार प्रकट गर्दछौं । कमल गाउँपालिकाको वस्तुगत विवरण तयारीका लागि सम्पूर्ण समय खर्च गर्नु हुने सुमन ढकालप्रति विशेष आभार प्रकट गर्दै प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष सहयोग गर्नुहुने सबैमा धन्यवाद प्रकट गर्दछु ।

गोपाल लिम्बु
अध्यक्ष
स्माइल नेपाल
Smile Nepal, भापा

विषय सूची

इकाइ-एक गाउँपालिकाको परिचय

१.१	गाउँ पालिकाको परिचय	११
१.२	हावापानी, भू-उपयोग	११
१.३	ऐतिहासिक पृष्ठभूमि तथा विशेषता	१२
१.४	कमलको आर्थिक अवस्था	१२
१.५	प्रमुख व्यवसाय तथा रोजगारीको अवस्था	१२
१.६	सामाजिक अवस्था	१२-१३
१.७	विकासका सम्भावना, अवसर, चुनौती र समस्याहरू	१३-१४

इकाइ-दुई

बालमैत्री स्थानीय शासनको अवधारणा

२	बालमैत्री स्थानीय शासनको अवधारणा र कार्यक्षेत्र	१५
२.१	बालबालिकाको परिभाषा तथा बालमैत्री स्थानीय शासन व्यवस्थाको आवश्यकता	१५-१६
२.२	विद्यमान ऐन नियममा बालबालिकासम्बन्धी भएको व्यवस्था	१६-१९
२.३	वडा र गाउँपालिकास्तरीय योजनामा बालबालिकासम्बन्धी कार्यक्रमहरू	१९-२०
२.४	बाल समूह वा बाल क्लवहरू	२०
२.५	बालमैत्री स्थानीय तहको अवधारणा र प्रतिवद्धता	२१
२.६	बालमैत्री स्थानीय शासनको सिद्धान्त	२१
२.७	बाल अधिकार (बाल बचाउ, बाल संरक्षण, बाल विकास, बाल सहभागिता)	२१-२३
२.८	बालमैत्री स्थानीय शासन कार्यक्रमका साभेदार तथा सहयोगी संस्थाहरू	२३
२.९	बालमैत्री सुशासनयुक्त स्थानीय तह स्थापनाका लागि अवसर सम्भावनाहरू	२३-२५

इकाइ-तीन जनसङ्ख्या

३.१	उमेरगत जनसंख्या विवरण	२६
३.२	बसाई सराईसम्बन्धी विवरण	२७
३.३	जातिगत घरधुरी विवरण	२७
३.४	मातृभाषासम्बन्धी विवरण	२७
३.५	धार्मिक संलग्नतासम्बन्धी विवरण	२७-२८
३.६	जनसंख्या वृद्धिदर	२८
३.७	जन्म दर्तासम्बन्धी विवरण	२८
३.८	बाल विवाहको अवस्था	२९
३.९	परिवार सङ्ख्या र प्रतिपरिवार औसत बालबालिका सङ्ख्या	२९

इकाइ-चार

बाल तथा मातृ स्वास्थ्य

४.१	सुरक्षित मातृत्व कार्यक्रम	३०
४.२	खोपसम्बन्धी विवरण	३०-३१
४.३	बालबालिकाको पोषणको स्थिति	३१
४.३.१	छ महिनासम्म आमाको स्तनपान खाने बालबालिकाको विवरण	३१-३२
४.३.२	बल वृद्धि अनुगमन	३२
४.४	बालबालिकामा देखा पर्ने गरेका मुख्य रोगहरू	३२
४.४.१	बाल स्वास्थ्य	३३
४.५	परिवार नियोजनको साधन प्रयोगकर्ताको विवरण	३३
४.६	प्रसूति पूर्व चारपटक र प्रसूति पश्चात आमा र नवजात शिशुको जाँच	३३
४.७	दक्ष जनशक्तिबाट सुत्केरी गराउने महिलाहरूको विवरण	३३-३४
४.८	भिटाभिन र जुकाको औषधि खुवाएका बालबालिकासम्बन्धी विवरण	३४
४.९	आयोडिनयुक्त नुनको प्रयोग गर्ने घरपरिवारसम्बन्धी विवरण	३४

४.१०	चर्पी र सरसफाईसम्बन्धी विवरणम	३४-३५
४.११	सावुन पानीको प्रयोग	३५
४.१२	खानेपानीको स्रोत तथा उपलब्धतासम्बन्धी विवरण	३५
४.१३	बालबालिका बिरामी हुदा समयमा उपचार गर्ने क्षमता	३५
४.१४	बाल अधिकारसम्बन्धी जानकारी	३६
४.१५	निर्णय प्रक्रियमा बालबालिकाको सहभागिता	३६
४.१६	बाल खोपसम्बन्धी जानकारी	३७

इकाइ-पाँचघठ शैक्षिक अवस्था

५.१	साक्षरता विवरण	३८
५.१.२	शैक्षिक जनशक्ति विवरण	३८
५.२	शैक्षिक संस्थाको विवरण	३८
५.३	तहगत विद्यार्थी विवरण	३९
५.४	विद्यार्थी भर्ना दर	३९
५.५	बीचैमा विद्यालय छोड्ने सङ्ख्या र कारण	४०
५.६	छात्रवृत्ति सम्बन्धी	४०
५.७	तहगत रूपमा शिक्षक सम्बन्धी विवरण	४०
५.८	शिक्षकको तालिमसम्बन्धी विवरण	४०
५.९	विद्यार्थी र शिक्षक अनुपात	४१
५.१०	विद्यालयको भौतिक संरचना (खानेपानी, शौचालय, खेलमैदान र भवन)	४१
५.११	विद्यालय जान लाग्ने समय	४१-४२
५.१२	बाल विकास केन्द्रको विवरण	४२

इकाइ-छ बाल संरक्षण

६	बाल संरक्षण	४३
६.१	द्वन्द्व पीडित तथा जोखिममा परेका बालबालिकासम्बन्धी विवरण	४३
६.२	विस्थापित बालबालिकासम्बन्धी विवरण	४३
६.३	बालश्रमिकसम्बन्धी विवरण	४३
६.४	अपाङ्गता भएका बालबालिका लागि अनुकूलका संरचनाहरू	४३-४४
६.५	बाल यौन शोषण तथा बेचबिखनसम्बन्धी विवरण	४४
६.६	सडक बालबालिकाको विवरण	४४
६.७	कुलतमा लागेका बालबालिकाको विवरण	४४-४५
६.८	मृत्यु हुने बालबालिकाको विवरण	४५
६.९	जाडो तथा गर्मीका कारण मृत्यु हुने गर्भवति र बालबालिका	४५-४६
६.१०	संस्थागत हेरचारमा रहेका बालबालिकाहरू	४६
६.११	खाद्यान्न संकटमा परेका बालबालिकाको विवरण	४६
६.१२	घरको विवरण	४६
६.१३	घर भन्दा अलग्गै घर र छुट्टै सुत्ने कोठा	४६-४७
६.१४	बालबालिकाको सहभागिता सम्बन्धी विवरण	४७

इकाइ-सात आर्थिक विकास

७.१	पेशा तथा रोजगारीको अवस्था	४८
७.२	युवा रोजगारीसम्बन्धी विवरण	४८
७.३	रोजगारीका लागि विदेशमा गएकाहरूको विवरण	४८-४९
७.४	दैनिक कार्य घण्टा विवरण (महिला, पुरुष)	४९-५०
७.५	खाना पकाउन प्रयोग गरिने इन्धन	५०
७.६	खाना पकाउन प्रयोग हुने चुल्होको विवरण	५०
७.७	सञ्चार साधनको प्रयोग र पहुँच	५०-५१

७.८	मानवीय जनशक्ति निर्माणका लागि तालिम र क्षमता विकास	५१
७.९	संस्थागत सहभागिता	५१
७.१०	आम्दानी र खर्च	५२
७.११	ऋण र उद्देश्य	५२

इकाइ-आठ प्रकोप तथा शान्ति सुरक्षा

८.१	प्रकोपसम्बन्धी विवरण र क्षतिको अवस्था	५३
८.२	बाल अपराधको विवरण	५३
८.३	भिन्न क्षमता भएका बालबालिका	५३-५४
८.४	संरक्षण विहिन बालबालिका	५४

सन्दर्भ सामग्री

बालबालिकाको उमेरगत जनसङ्ख्या विवरण तालिका: १	५६
वयस्कहरूको उमेरगत जनसङ्ख्या विवरण तालिका: २	५६
घरमुली,जातिगत, धर्म र मातृभाषासम्बन्धी विवरण तालिका: ३	५७
वसाई सराई सम्बन्धि विवरण तालिका: ४	५८
पेशा व्यवसायमा संलग्नताको विवरण तालिका: ५	५८
जन्मदता सम्बन्धि विवरण तालिका: ६	५८
बाल विवाह र कम उमेरको विवाह विवरण तालिका :७	५९
बालबालिकाको खोप सम्बन्धी विवरण तालिका: ८	५९
बालबालिकाको पूर्णखोप सम्बन्धी विवरण तालिका: ९	६०
दुईवर्ष सम्म बालबालिकालाई दुध र पोषिलो खानेकुरा दिने विवरण: १०	६०
बाल वृद्धि अनुगमन: ११	६६-६९
बालबालिका विरामी हुदा पहिला उपचार गर्ने स्थान सम्बन्धी विवरण: १२	६९
गर्भवति महिलाको नियमित स्वास्थ्य जाँच प्रसुतिसम्बन्धी विवरण तालिका: १३	६९
भिटामिन ए, जुकाको औषधि, पोलियो थोपा र आयो नुनसम्बन्धी विवरण तालिका :१४	६९
शौचालय , प्रयोगसम्बन्धी र सावुन राखिएको स्थान तथा प्रयोग विवरण तालिका :१५	६२
खानेपानीको पहुँचसम्बन्धी विवरण तालिका:१६	६२
बालबालिकाको उपचार गर्ने क्षमता, बाल अधिकारको जानकारी, निर्णयमा सहभागिता, बालरोगसम्बन्धी विवरण तालिका: १७	६२-६३
शैक्षक जनशक्तिसम्बन्धी विवरण तालिका: १८	६३
विद्यालय खानेपानी, शौचालय,भवन,अतिरिक्त क्रियाकलाप, बालमैत्री संरचना, फोहोर व्यवस्थापन र विद्यालय व्यवस्थापन समिति गठन तथा बालकलवको सहभागिता: १९	६४-६६
घर तथा विद्यालयमा बालबालिकालाई दिईने सजाय सम्बन्धी विवरण तालिका: २०	६६-६७
संस्थागत सहभागिता,ऋण लिएको र ऋणको उद्देश्य: २१	६७
अपाङ्गता भएका बालबालिकाको विवरण तालिका: २२	६८
अपाङ्गता भएका वयस्कको विवरण तालिका: २३	६८
घर सम्बन्धी विवरण तालिका: २४	६८
खाद्य निर्भरतासम्बन्धी विवरण तालिका: २५	६९
रोजगारीमा १४ देखि १६ वर्षका बालबालिकाको संलग्नता सम्बन्धी विवरण तालिका:२६	६९
महिला र पुरुषको कामको बाँडफाँड सम्बन्धी विवरण तालिका: २७	७०
खाना पकाउन प्रयोग गरिने इन्धन सम्बन्धी विवरण तालिका: २८	७०
खाना पकाउन प्रयोग हुने चुल्हो र संचारका साधान: २९	७०-७१
कक्षागत विद्यार्थी विवरण सम्बन्धी तालिका: ३०	७२-७४
वस्तुगत विवरणका लागि सूचना सङ्कलन गर्न प्रयोग गरिएको घरधुरी सर्भेक्षण फारम	७५-८४

इकाइ-एक गाउँपालिकाको परिचय

१. परिचय

१.१ गाउँपालिकाको भौगोलिक अवस्थिति

कमल गाउँपालिका प्रदेश नम्बर एकअन्तर्गत भ्रपा जिल्लामा पर्दछ । नेपालको सङ्घीय संरचनापछि साविक तोपगाछी र लखनपुर गाउँ विकास समिति मिलाएर २०७३ सालमा गाउँपालिकाको निर्माण गरिएको हो । ७ वटा वडामा विभाजन गरिएको कमल गाउँपालिकाको १०४.५९ वर्ग कि.मि. क्षेत्रफल रहेको छ । गाउँपालिकाको पूर्वमा शिवसतक्षी नगरपालिका, पश्चिममा दमक र गौरादह नगरपालिका, उत्तरमा इलाम जिल्लाको कमल गाउँपालिका र दक्षिणमा गौरादह नगरपालिकासँग सिमाना जोडिएको छ । कमल गाउँपालिकालाई पूर्व पश्चिम राजमार्ग छोएको छ । गाउँपालिकाका सबै वडामा पक्की तथा कच्ची सडकको पहुँच रहेको छ ।

साविक तोपगाछी गाउँ विकास समितिलाई ४ वटामा र लखनपुर गाउँ विकास समितिलाई ३ वटा वडामा समायोजन गरिएको छ । कमल गाउँपालिकाको ७ वडाको बालबालिकाको वस्तुगत विवरण तयारीका क्रममा वडाको भौगोलिक विवरण तथा क्षेत्रफललाई विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएकोछः

बालबालिकाको वस्तुगत विवरण २०७८ अनुसार कमल गाउँपालिकाको जनसङ्ख्या

वडा	जातिगत घरधुरी				जनसङ्ख्या			बालबालिका		जम्मा	बालबालिकाको हिस्सा	क्षेत्रफल
	जनजाति	पछाडि पारिएको	अन्य	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा	बालिका	बालक			
१	२१३	३५८	७९८	१३६९	३४४९	३४३३	६८८२	१०३७	१००६	२०४३	२९.६८	२१.९
२	५१२	२७९	७९२	१५८३	३७८९	३८७३	७६६२	१११५	११३७	२२५२	२९.३९	१५.६
३	६००	१०८	७९०	१४९८	३५५२	३५११	७०६३	९९२	१०६४	२०५६	२९.१	११.७
४	१००६	१५३	५९४	१७५३	४१०७	४१९७	८३०४	११०१	१२३७	२३३८	२८.१५	१५.४
५	११४२	२७६	१०४१	२४५९	५६९१	५७७७	११४६८	१६४३	१६५७	३३००	२८.७७	१३.७
६	६२५	२३७	१००७	१८६९	४१५०	४३४३	८४९३	११८०	१३२६	२५०६	२९.५	९.६९
७	८१६	२६१	७६०	१८३७	४२००	४२०७	८४०७	११९५	११९३	२३८८	२८.४१	१६.६
जम्मा	४९१४	१६७२	५७८२	१२३६८	२८९३८	२९३४१	५८२७९	८२६३	८६२०	१६८८३	२९.०	१०४.५९

समथर भूभाग रहेको यस गाउँपालिकाको अधिकांश भूभाग कृषी क्षेत्रले ओगटेको छ । गाउँपालिका क्षेत्रभित्र पर्यटकीय क्षेत्रको रूपमा विकास गर्न प्रशस्त संभावनाहरू रहेका छन् । कमल गाउँपालिकाले तयार गरेको प्रोफायल २०७५ अनुसार यस गाउँपालिकाको कूल पूरा ५२,४८५ रहेको छ । बालबालिकाको वस्तुगत विवरण तयारीका लागि गरिएको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ अनुसार महिला २८,९३८ र पुरुष २९,३४१ गरी जम्मा ५८,२७९ जनसङ्ख्या रहेको छ । गाउँपालिकाभित्र ८,२६३ बालिका र ८,६२० बालक गरी जम्मा १६,८८३ जना बालबालिका रहेका छन् । यस तथ्याङ्कको आधारमा कमल गाउँपालिकाको जनसङ्ख्यामा २९ प्रतिशत बालबालिकाको हिस्सा रहेको छ ।

१.२ हावापानी तथा भू-उपयोग

कमल गाउँपालिकाको अधिकांश क्षेत्रमा उष्ण हावापानी रहेको छ । वर्षायाममा मनसुनी हावापानीबाट प्रभावित हुन्छ । गिष्मकालमा गाउँपालिकाको तापक्रम ४० डिग्री सेल्सियससम्म मापन गरिएको छ । शीतकालमा १० डिग्री सेल्सियससम्म रहेको अवस्था छ । भौगोलिक सिमानाभित्र उष्ण, अर्धोष्ण र समशितोष्ण गरी तीन प्रकारको हावापानी पाइन्छ ।

१.३ कमल गाउँपालिकाको ऐतिहासिक पृष्ठभूमी तथा विशेषता

नामाकरणका हिसाबले कमलको उत्तर क्षेत्रमा कमल खोला रहेकाले सोही खोलालाई आधार मानेर कमल रहन गएको हो भन्ने कथन रही आएको छ। साविक तोपगाछी गाउँ विकास समितिमा कमल गाउँपालिकाको कार्यालय, ईलाका प्रहरी कार्यालय, स्वास्थ्य चौकी, ईलाका हुलाक कार्यालय, स्वास्थ्य, कृषी कार्यालय, पशु सेवा कार्यालय रहेको छ।

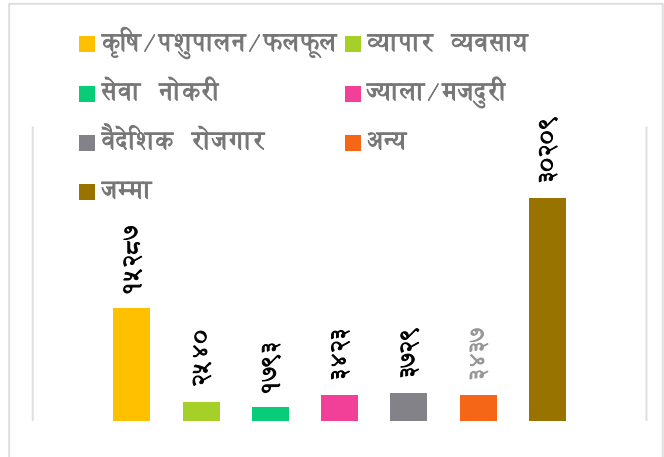
१.४ कमल गाउँपालिकाको आर्थिक अवस्था

कमल गाउँपालिकाभित्र रहेका व्यक्तिहरूको आर्थिक अवस्था सामान्य रहेको छ। अधिकांश मानिसहरूले धान, मकै, कोदो, दालहन र नगदेवालीहरूमा अदुवा, तरकारीखेती, सनपाट माछा पालन, पशुपालनमा गाई बाखा र बंगुर पालन व्यवसाय गरिरहेका छन्। गाउँपालिकाभित्र कृषी र पशुपालन व्यवसायले व्यवसायिकता पाउँदै गएको अवस्था छ। त्यसै गरी वडाभित्र साना उद्यम व्यवसाय पनि सञ्चालनमा आउन थालेका छन्।

साधुहोली, कमल पोखरी र स्थानीय पोखरी, बाल्मिकी आश्रम, ऐतिहासिक कुवा, मठ मन्दिर, गुम्बा चर्च र मस्जिदको व्यवस्थापन गरी कमल गाउँपालिकामा रहेको पर्यटकीय क्षेत्रको विकास तथा प्रवर्द्धन गरी प्राकृतिक सम्पदाहरूको प्रचार र प्रसार गरी पर्यटनका अलवा मनोरञ्जन स्थलहरूको निर्माण गरी पर्यटन व्यवसायलाई विस्तार गरी आर्थिक पक्ष सबल गर्ने प्रशस्त सम्भावना रहेको छ। राजमार्ग उत्तरतर्फको जंगललाई उचित संरक्षण तथा विस्तार गरी प्रयोगमा ल्याउन सकेकामा कमल गाउँपालिकामा पर्यटन क्षेत्रको विकास हुन सक्ने प्रचुर सम्भावना रहेको छ।

१.५ प्रमुख व्यवसाय तथा रोजगारीको अवस्था

कमल गाउँपालिका सातै वडाका समुदायका बासिन्दाहरूको मुख्य पेशा कृषी, व्यापार, व्यवसाय, सेवा, नोकरी र वैदेशिक रोजगारीलाई आफ्नो जिविकोपार्जनका निमित्त अपनाएको पाईन्छ। पशुपालन, मकैखेती, धान, तरकारी खेती नै आमदानीको स्रोत बनेको छ। वयस्कहरूको ४१,३९६ पुरामा ३०,२०९ जना व्यवसायमा संलग्न रहेको अवस्था छ। पेशा व्यवसायमा ७२.९७ प्रतिशत नागरिकहरू संलग्न रहेका र कृषि पशुपालन तथा फलफूल व्यवसायमा संलग्नता बढी रहेको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ ले देखाएको छ। मुख्य पेशा व्यवसायमा संलग्नतासम्बन्धी विवरण स्तम्भरेखा प्रस्तुत गरिएको छ। कमल गाउँपालिकाका बासिन्दाहरू विभिन्न व्यवसायमा संलग्नहरूको वडागत विवरण तालिका ५ मा समावेश गरिएको छ।

१.६ सामाजिक अवस्था :

कमल गाउँपालिकाभित्र आडथुपो, आडदेम्बे, इडनाम, इम्सुहाड, खापुड, खेबाड, जबेगु, चेम्जोड, चोडबाड, लावती, मादेन, थाडदेन, सावा, मेन्याडबो, मावो, थेवे, पन्दाक, साम्सुहाड, वाजी, फियाक, तुम्बाहाम्फे, सम्बाहाम्फे, सेनेहाड, लेछवो, नेम्बाड, हाडगाम, तेयुड, शेर्मा, लिडदेन, नाल्बो, फियाक, फागो, वनेम, योडहाड, योडया, लिम्बु, सुब्बा, राई, गुरुड, मगर, मुखिया, सुनुवार, धिमाल, माभी, तामाड, भुजेल, खवास, शेर्पा, श्रेष्ठ, राजवंशी, चौधरी, ताजपुरिया, हेमरम, मुर्मु, संथाल, मण्डल, ठाकुर, महतो, पोदार, शाह, सहनी, मल्लिक, विश्वकर्मा, बराइली, तिरुवा, लकान्द्री, सुनाम, दर्जी, सिवा, नेपाली, रनपहेली, हिडमाड, बर्देवा, महत, बोगटी, सार्की, अर्याल, आचार्य, अधिकारी, ओझा, उप्रेती, कुईकेल, कटुवाल, कठेत, काफ्ले, कडेल, काफ्ले, कोईराला, कार्की, खरेल, खनाल, खत्री, खड्का, सिम्खडा, खतिवडा, गिरी, गड्तौला, गुरागाई, गौतम, धिमिरे, चापागाई, चम्लागाई, डाँगी, ढकाल, ढुंगाना, ढुंगेल, तिवारी, तिम्सिना, थापा, दंगाल, दाहाल, दुलाल, धिताल, नेपाल, निरौला, न्यौपाने, पाठक, पौड्याल, पराजुली, पोख्रेल, पाण्डे, बरुवाल, बराल, बानिया, बस्नेत, बाँस्कोटा, बास्तोला, बजगाई, भट्टराई, भण्डारी, भूर्तेल, मैनाली,

महतरा, मिश्र, रेग्मी, रिमाल, रिजाल, राउत, संजेल, संगौला, सिवाकोटी, सापकोटा, सिग्देल, सुवेदी, वाग्ले, लुईटेल, लामीछाने, समेतरहेको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ ले देखाएको छ ।

कमल गाउँपालिकामा बसोबास गर्ने जातजातिहरू विभिन्न किसिमको आ-आफ्नै धर्म, संस्कृति र परम्परा रहीआएको छ । स्थानीय तहमा सामाजिक सङ्घसंस्थाका क्रियाकलापहरूबाट महिलाहरू तथा पछाडि पारिएका वर्गको सशक्तिकरणमा सुधार हुँदै आएको छ । एकआपसमा सहयोग गर्ने वातावरण रहेको कमल गाउँपालिकाले बालबालिकाहरूलाई पहिलो प्राथमिकतामा राखी काम गर्न सुरुवात गरेकोछ। जसबाट बालबालिकाकोलागि लगानी गर्ने अवसर र सृजनाले बाल अधिकार सुनिश्चितताको सुरुवात हुन थालेको छ ।

१.७ विकासका सम्भावना, अवसर, चुनौती र समस्याहरू

कमल गाउँपालिकामा विकासका प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेका छन् । गाउँपालिकाका मानवीय र भौतिक विकासका पक्षमा सबैले हुने प्रशस्त सम्भावना र अवसर बोकेको छ । कमलले प्राप्त गरेको वर्तमान विकासको परिणाम र मानव सभ्यताका लागि आवश्यक पर्ने आधारभूत स्वास्थ्य सेवा, शिक्षा र सडकजस्ता कुराहरूको पहुँच सबै वडामा भएकोछ । आधारभूत विकासका पक्षको क्रमिक रूपमा सुधार हुँदै गरेको अवस्था छ । चौतर्फी विकासका लागि सामाजिक पक्ष, आर्थिक पक्ष, वातावरणीय पक्षको पनि सँगसँगै मानवीय पक्षको विकास गर्दै लैजान आवश्यक रहेको छ । कमल गाउँपालिकाको समृद्धि साथै विकासका निम्न अवसर र सम्भावनाहरू रहेका छन् ।

अवसर र सम्भावनाहरू

- व्यावसायिक रूपमा बेमैसमी तरकारी खेतीको सञ्चालन हुन सक्दछ ।
- वडामा यातायातका साधनहरू १२ महिना आवत जावत हुने भएकाले उत्पादित वस्तु विक्री वितरणमा सहज हुने ।
- पशुपालन व्यवसायलाई व्यवसायिक र आधुनिकीकरण गरी नागरिकहरू जीवनस्तरमा सुधार गर्न सकिन्छ ।
- पानीको व्यवस्था गरी तरकारीखेती विस्तार गरी वडाका नागरिकहरूलाई आत्मनिर्भर गर्न सकिन्छ ।
- कृषी खेतीलाई वेमैसमी र प्रविधिमैत्री बनाई उत्पादन वृद्धि गरेमा विक्री वितरण गर्ने बजारको उचित सम्भावना रहेको छ ।
- स्थानीयस्तरमा उपलब्ध बाँस, काठबाट परम्परागत सामग्री साथै फर्निचर व्यवसाय गर्न सकिने ।
- उद्योग व्यवसायको विस्तार गरी नागरिकहरूलाई स्वरोजगारतर्फ उन्मुख गर्न सकिने ।
- वडामा रहेका वनजङ्गल र घासेचौरहरूको सदुपयोगिता ल्यायि बाखा, गाई भैंसीपालनलाई व्यवसायिकता बनाउन सकिन्छ ।
- गाउँपालिकाभित्र रहेका वन जंगलको उचित संरक्षण र प्रबर्द्धन गरी पर्यटन व्यवसायको विकास तथा विस्तार गरी आत्मनिर्भर हुने सम्भावना रहेको छ ।
- व्यवसायिक र प्रविधियुक्त शिक्षालयहरूको सञ्चालन ल्याउन सकेकोमा आम्दानीको स्रोत बन्न सक्ने अवस्था रहेको छ ।
- व्यवसायिक करिडोरको समयमा विकास भएमा स्थानीय वासीको रोजगारी र आयस्तरमा वृद्धि हुने ।
- आयुर्वेद अस्पतालको संचालन पश्चात् स्थानीय नागरिकको स्वस्थ जीवनको ग्यारेन्टि हुन गई आर्थिक सञ्चिती हुने ।

समस्याहरू

- कमल गाउँपालिकामा मानवीय जीवनयापन र कृषी खेती प्रणालीका लागि खानेपानी र सिञ्चाई व्यवस्था सुलभ हुन नसक्नु ।
- कमल खोलाको कटान व्यवस्थापन गर्न नसक्नु ।
- प्रयाप्त खानेपानीको कमी साथै सिञ्चाई सुविधाको कमी
- क्षमता र सीपको कमी

- कमल गाउँपालिकाको वास्तविक परिवेशको पहिचान र लक्ष्य विना विकास निर्माणका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनु ।
- गाउँपालिकाको विकास कार्यमा सबै वर्ग र पक्षको अर्थपूर्ण सहभागिता कम हुनु ।
- गाउँपालिकामा रहेका बालबालिकाहरूमालगानी र विकास कार्य प्रारम्भ मात्र हुनु ।
- विकासका पुर्वाधारहरू बालमैत्री नहुनु । (खानेपानी, विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था,सडक,सेवा प्रवाह गर्ने सार्वजनिक निकायहरू)
- पूर्वपश्चिम राजमार्ग र पाडाजुँगी गौरादह सडकमा जोडिएर कच्ची सडक राम्ररी वर्खा याममा आवत जावतमा कठिनाइ सृजना हुनु ।
- बाल विकास र पुस्तकालय उचित प्रबन्ध हुन नसक्नु ।
- स्वास्थ्य सेवाको गुणस्तरमा कमी र नागरिकहरू स्वास्थ्य सुविधामा कम ध्यान दिनु ।
- आधारभूत शिक्षामा सबै बालबालिकाहरूको पहुँच हुन नसक्नु ।
- आर्थिक सम्पन्नता हुन नसकि आधारभूत सेवाहरूबाट वञ्चितकरणमा पर्नु ।
- भिन्न क्षमता र गरीब घरपरिवारका लागि सहूलियत सेवासुविधा दिन नसक्नु ।
- उद्यमशिलता र गरीबी न्यूनीकरणसम्बन्धी तथा रोजगारीका लागि सीपमूलक र व्यवसाय प्रवर्द्धनमा कम ध्यान दिनु ।
- स्थानीय युवा शक्तिको बढ्दो वैदेशिक पयालयनका कारण गाउँमा शक्ष जनशक्तिको अभाव हुँदै जानु ।
- कृषकहरूलाई सहज र सुलभ रूपमा ऋण उपलब्ध हुन नसक्नु ।
- गरीबविपन्न,पछाडी पारिएको तथा लोपोन्मुख वर्ग, आदिवासी वर्गको र उनीहरूका बालबालिकाहरूको हितका लागि ठोस कार्यक्रमहरू नहुनु ।
- कृषीउपज प्रशोधन केन्द्र, तरकारी भण्डारण र चिस्यानकेन्द्र र सडकलन केन्द्र तथा बिक्री केन्द्रहरूको कमी ।
- प्राकृतिक प्रकोपबाट सृजना हुने विपदहरूको व्यवस्थापन गर्न पर्याप्त पूर्वतयारी नहुनु ।
- वातावरण प्रदुषण हुँदै जानु।
- सम्पूर्ण ग्रामीण क्षेत्रमा सडक यातायातको विकास तथा विस्तार पर्याप्तता हुन अत्याधिक धनराशी र समय आवश्यकता पर्ने ।
- आर्थिक अभावका कारण पर्यटकीय स्थानहरूको व्यावस्थापनमा कठिनाई भएको छ ।
- ग्रामिण सडक निर्माण तथा सम्बर्द्धनका लागि भौगोलिक अवस्था तथा जलवायु परिवर्तनका कारण उत्पन्न हुन सक्ने समस्यासँग धान्न सक्ने सडक निर्माण कार्य प्राविधिक तथा आर्थिक रूपले चुनौतिपूर्ण छ ।
- उपलब्धस्रोत प्रयोगका सम्बन्धमा ज्ञानको विस्तार आवश्यक छ ।
- परम्परागत मूल्य मान्यताहरूको अवसेश विद्यमान अवस्थामा पनि केही मात्रा रहनु ।
- मानवीय विकासमा लगानी गर्ने कार्यलाई कम प्राथमिकतामा राख्नु ।
- बाल क्लवको गठन र स्थानीय संरचनाहरूमा संस्थागत सहभागिता नगराउनु ।
- संविधान, ऐन, नियम, सन्धी, नीति र राष्ट्रिय प्रतिवद्धता तथा प्राथमिकताका कार्यक्रमहरू अवलम्बन गरी कार्यान्वयनमा नल्याउनु ।

इकाइ-दुई बालमैत्री स्थानीय शासनको अवधारणा

२. बालमैत्री स्थानीय शासनको अवधारणा र कार्यक्षेत्र

नेपालको संविधान र बालबालिकाको अधिकारसम्बन्धी राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा गरेको प्रतिबद्धताको कार्यान्वयन गरी स्थानीय तहसम्म बालबालिकाहरूको आधारभूत आवश्यकता परिपूर्ति गर्दै बालबालिकाको अर्थपूर्ण सहभागितामा घरपरिवार, टोल, वडा र गाउँपालिकामा बालमैत्री शासनको अवलम्बनबाट बालमैत्री नेपाल बनाउन २०६८ देखि सुरु गरिएको अवधारणा हो। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, बालबालिकासम्बन्धी ऐन, २०७५ र बालश्रम (निषेध तथा नियमित गर्ने) ऐन, २०५६ मा बालबालिकाको पक्षमा भएका नीतिगत एवम् कानूनी प्रावधान समेतलाई दृष्टिगत गरी तयार पारिएको बालमैत्री स्थानीय शासन राष्ट्रिय रणनीति २०६८ लाई कार्यान्वयनमा लैजाने प्रयोजनको लागि “बालमैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयन कार्यविधि, २०६८” जारी गरी कार्यान्वयनमा आएको हो। नेपालको सन्दर्भमा बालमैत्री स्थानीय शासन पद्धतिलाई विस्तार गरी २०८७ सालभित्र बालमैत्री देश नेपाल घोषणा गर्ने सोचकासाथ बालमैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयन निर्देशिका २०७८ जारी गरेको छ।

बाल अधिकार प्रवर्द्धनका लागि विगतमा संवैधानिक, कानूनी एवम् संस्थागत व्यवस्थाको थालनी भएको भए तापनि यस अवधारणाको कार्यान्वयन भई मूर्तरूप प्राप्त गर्न बाँकी नै छ। नेपाल सरकार सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, युनिसेफ नेपाल, केन्द्रीय बाल अधिकार परिषद् र केही अन्तर्राष्ट्रिय गै.स.स.हरूले बालमैत्री अवधारणालाई प्रवर्द्धन गर्ने प्रयास गरेपश्चात् बालमैत्री स्थानीय शासनको अवधारणा कार्यान्वयनमा आएको छ। बाल बचाउ, बाल संरक्षण, विकास र बालबालिकाको अर्थपूर्ण सहभागिता हुन पाउने अधिकारलाई स्थानीय तहमा संस्थागत गर्दछ। बालबालिकाहरूका आधारभूत आवश्यकताहरू सेवा प्रवाहसम्बन्धी सुचकहरूको पूरा गर्न सेवाप्रवाह गर्ने निकायहरूले आफ्नो बानी र कार्यप्रक्रिया बालमैत्री बनाउँदै लैजाने बालमैत्री स्थानीय शासनका सीमाहरू रहेका छन्।

२.१ बालबालिकाको परिभाषा तथा बालमैत्री स्थानीय शासन व्यवस्थाको आवश्यकता

बालमैत्री स्थानीय शासन भन्नाले गैरविभेदीकरण, बालबालिकाको सर्वोत्तम हित, सर्वाङ्गीण विकास र अर्थपूर्ण सहभागिताको सिद्धान्तमा आधारित भई बाल बचाउ, बाल संरक्षण, बाल विकास र अर्थपूर्ण बाल सहभागिताजस्ता बाल अधिकारका सवाललाई स्थानीय तहको नीति, संरचना, प्रणाली र कार्य प्रक्रिया र व्यवहारमा संस्थागत गर्ने शासकीय पद्धति हो। यसले स्थानीय तहलाई बालबालिकाको हितमा योजना तर्जुमा, स्रोतको विनियोजन, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कनजस्ता कार्य गर्न सघाउँदछ। नेपालको कुल पूरामा १८ वर्ष मुनिका बालबालिकाको अंश ४२% रहेको छ। त्यस्तै कमल गाउँपालिकाको वडा नं. १ देखि ७ नं. को जनसङ्ख्या ५८,२७९ मा १६,८८३ जना १८ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरू रहेका छन् जसमा २९% बालबालिकाहरूको हिस्सा रहेको छ। बालबालिकाको विकासमा राज्यले राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा विभिन्न प्रतिबद्धता व्यक्त गरेको छ।

कमल गाउँपालिकामात्र नभई देशैभरि बालबालिकाहरू केही जान्दैनन्, उनीहरूले बोलेका कुरा ठिक हुँदैनन् भन्ने मान्यताको संस्कारमा विस्तारै सुधार हुन थालेको छ। घरपरिवार, समुदाय र स्थानीय तहमा बालबालिकाहरूको बीचको सुनुवाई गरी उनीहरूको अर्थपूर्ण सहभागिता गराउनसम्म सकिएको अवस्था छैन। बालबालिकाहरूको समग्र पक्षको विकासका लागि राज्यको तर्फबाट नै उनीहरूको बचाव, संरक्षण, विकास र सहभागिताको अधिकार सुनिश्चितता गर्न राज्यका शासन प्रक्रिया र संरचनामा सहभागिता गराउन अझै पनि आवश्यकता रहेको छ। समयमा बालबालिकाहरूमा लगानीको वातावरण सृजना गरी संस्थागत विकास सञ्चालनपश्चात् दक्ष जनशक्ति तयार गर्ने बालमैत्री स्थानीय शासनको कार्यान्वयन ल्याउन जरुरी हुन्छ।

- बालमैत्री स्थानीय शासनको प्रवर्द्धन र विस्तारको माध्यमबाट उनीहरूका बालमैत्री स्थानीय शासन व्यवस्थाको विकास तथा प्रवर्द्धन गर्न।
- स्थानीय तहको योजनामा बालबालिकाको सवालको सम्बोधन, सेवा सुविधामा पहुँच वृद्धि र नीति योजना निर्माणमा बालबालिकाको अर्थपूर्ण सहभागिता गर्न
- बालबालिकाको क्षेत्रमा काम गर्ने सरकारी तथा गैरसरकारी सङ्गठनहरूको बीचमा आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग गर्न अनुकूल वातावरण तयार पार्न।

- बालअधिकारसम्बन्धिअन्तराष्ट्रिय, राष्ट्रिय तथा स्थानीय नीतिहरूमा एकरूपता ल्याउन ।
- स्थानीय सरकारको कार्यप्रक्रियाहरूमा एकरूपता ल्याउन ।
- संस्थागत क्षमता तथा मानव संशाधन विकासलाई अभिवृद्धि गरी बालबालिकाले भोग्नु परेका समस्या समाधानमा नीतिगत, संस्थागत र कार्यगत प्रयास भए तापनि समन्वयात्मक, एकीकृत गर्न ।
- बालमैत्री शासन र सरकारको अवधारणा आत्मसात गर्न र समावेशीकरण उच्चतम प्राथमिकतामा रहेको र बालबालिकाका सबालहरूलाई एकीकृत रूपमा सम्बोधन गर्न ।
- बालबालिकाको विकासका लागि कार्यरत निकायहरूलाई एकीकृत रूपमा नीतिगत एवम् संस्थागत गरी स्थानीय सेवा प्रवाह गुणस्तरीय तवरले प्राप्त गर्ने वातावरण तयार गरी बालबालिकाप्रति सबैलाई जिम्मेवार भै आ-आफ्नो कर्तव्य बोध गराउन ।
- बालबालिकाहरूको अत्यावश्यक सेवाहरूको आपूर्ति गरी बाल अधिकारको संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्न ।
- बालबालिकाहरूका लागि समयमा लगानी गरी उत्पादनशिल र दक्ष नागरिक तयार गर्न ।
- बालमैत्री स्थानीय शासनको अवलम्बन र व्यवहारिक कार्यान्वयन गर्न आवश्यक रहेको छ ।

२.२ बालबालिकासम्बन्धी विद्यमान ऐन कानूनहरू :

नेपालको संविधान २०७२ को धारा २९. शोषण विरुद्धको हक :

- (१) प्रत्येक व्यक्तिलाई शोषण विरुद्धको हक हुनेछ ।
- (२) धर्म, प्रथा, परम्परा, संस्कार, प्रचलन वा अन्य कुनै आधारमा कुनै पनि व्यक्तिलाई कुनै किसिमले शोषण गर्न पाइने छैन ।
- (३) कसैलाई पनि बेचबिखन गर्न, दास वा बाँधा बनाउन पाइने छैन ।
- (४) कसैलाई पनि निजको इच्छा विरुद्ध काममा लगाउन पाइने छैन । तर सार्वजनिक प्रयोजनका लागि नागरिकलाई राज्यले अनिवार्य सेवामा लगाउन सक्ने गरी कानून बनाउन रोक लगाएको मानिने छैन ।
- (५) उपधारा (३) र (४) विपरीतको कार्य कानून बमोजिम दण्डनीय हुनेछ, र पीडितलाई पीडकबाट कानून बमोजिम क्षतिपूर्ति पाउने हक हुनेछ ।

धारा ३१. शिक्षासम्बन्धी हक :

- (१) प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत शिक्षामा पहुँचकोहक हुनेछ ।
- (२) प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क पाउने हक हुनेछ ।
- (३) अपांगता भएका र आर्थिक रूपले विपन्न नागरिकलाई कानून बमोजिम निःशुल्क उच्च शिक्षा पाउने हक हुनेछ ।
- (४) दृष्टिविहीन नागरिकलाई ब्रेललिपि तथा बहिरा र स्वर वा बोलाइसम्बन्धी अपाङ्गता भएका नागरिकलाई सांकेतिक भाषाको माध्यमबाट कानून बमोजिम निःशुल्क शिक्षा पाउने हक हुनेछ ।
- (५) नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानून बमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था खोल्ने र सञ्चालन गर्ने हक हुनेछ ।

धारा ३५. स्वास्थ्यसम्बन्धी हक :

- (१) प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क प्राप्त गर्ने हक हुनेछ, र कसैलाई पनि आकस्मिक स्वास्थ्य सेवाबाट वञ्चित गरिने छैन ।
- (२) प्रत्येक व्यक्तिलाई आफ्नो स्वास्थ्य उपचारको सम्बन्धमा जानकारी पाउने हक हुनेछ ।
- (३) प्रत्येक नागरिकलाई स्वास्थ्य सेवामा समान पहुँचको हक हुनेछ ।
- (४) प्रत्येक नागरिकलाई स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाइमा पहुँचको हक हुनेछ ।

धारा ३९. बालबालिकाको हक :

- (१) प्रत्येक बालबालिकालाई आफ्नो पहिचान सहित नामकरण र जन्मदर्ताको हक हुनेछ ।
- (२) प्रत्येक बालबालिकालाई परिवार तथा राज्यबाट शिक्षा, स्वास्थ्य, पालन पोषण, उचित स्याहार, खेलकूद, मनोरञ्जन तथा सर्वोर्गीण व्यक्तित्व विकासको हक हुनेछ ।
- (३) प्रत्येक बालबालिकालाई प्रारम्भिक बाल विकास तथा बाल सहभागिताको हक हुनेछ ।
- (४) कुनै पनि बालबालिकालाई कलकारखाना, खानी वा यस्तै अन्य जोखिमपूर्ण काममा लगाउन पाइने छैन ।

- (५) कुनै पनि बालबालिकालाई बाल विवाह, गैरकानूनी ओसारपसार र अपहरण गर्न वा बन्धक राख्न पाइने छैन ।
- (६) कुनै पनि बालबालिकालाई सेना, प्रहरी वा सशस्त्र समूहमा भर्ना वा प्रयोग गर्न वा सांस्कृतिक वा धार्मिक प्रचलनका नाममा कुनै पनि माध्यम वा प्रकारले दुर्व्यवहार, उपेक्षा वा शारीरिक, मानसिक, यौनजन्य वा अन्य कुनै प्रकारको शोषण गर्न वा अनुचित प्रयोग गर्न पाइने छैन ।
- (७) कुनै पनि बालबालिकालाई घर, विद्यालय वा अन्य जुनसुकै स्थान र अवस्थामा शारीरिक, मानसिक वा अन्य कुनै किसिमको यातना दिन पाइने छैन ।
- (८) प्रत्येक बालबालिकालाई बाल अनुकूल न्यायको हक हुनेछ ।
- (९) असहाय, अनाथ, अपांगता भएका, द्वन्द्वपीडित, विस्थापित एवम् जोखिममा रहेका बालबालिकालाई राज्यबाट विशेष संरक्षण र सुविधा पाउने हक हुनेछ ।
- (१०) उपधारा (४), (५), (६) र (७) विपरीतका कार्य कानून बमोजिम दण्डनीय हुनेछन् र त्यस्तो कार्यबाट पीडित बालबालिकालाई पीडकबाट कानून बमोजिम क्षतिपूर्ति पाउने हक हुनेछ ।

४३. सामाजिक सुरक्षासम्बन्धी हक :

आर्थिक रूपले विपन्न, अशक्त र असहाय अवस्थामा रहेका एकल महिला, अपाङ्गता भएका, बालबालिका, आफ्नो हेरचाह आफैँ गर्न नसक्ने तथा लोपोन्मुख जातिका नागरिकलाई कानून बमोजिम सामाजिक सुरक्षाको हक हुनेछ ।

५१. राज्यका नीतिहरू

(अ) श्रम र रोजगारसम्बन्धी नीति :

- (२) मर्यादित श्रमको अवधारणा अनुरूप सबै श्रमिकको आधारभूत अधिकार सुनिश्चित गर्दै सामाजिक सुरक्षा प्रत्याभूत गर्ने,
- (३) बालश्रममलगायत श्रम शोषणका सबै रूपको अन्त्य गर्ने,
- (ब) सामाजिक न्याय र समावेशीकरणसम्बन्धी नीति :
- (४) बालबच्चाको पालन पोषण, परिवारको हेरचाहजस्ता काम र योगदानलाई आर्थिक रूपमा मूल्याङ्कन गर्ने,
- (१२) सामाजिक सुरक्षा र सामाजिक न्याय प्रदान गर्दा सबै लिङ्ग, क्षेत्र र समुदायभिन्नका आर्थिक रूपले विपन्नलाई प्राथमिकता प्रदान गर्ने ।

बालबालिकासम्बन्धी –२०७५

- नाम, राष्ट्रियता र पहिचानको अधिकार
- भेदभाव विरुद्धको अधिकार
- आमा-बुवासँग बस्ने र भेटघाट गर्ने अधिकार
- संरक्षणको अधिकार
  - ✓ अभिभावक, परिवार तथा संरक्षकबाट उचित संरक्षण र हेरचार पाउने
  - ✓ पालन पोषण र माया प्राप्त गर्ने अधिकार
  - ✓ पालन पोषण र संरक्षणमा आमा र बुवाको समान दायित्व
  - ✓ कुनै पनि आमा बुवा र संरक्षकले छोरीछोरालाई वेवारेसी छोड्न र फ्याक्न पाइने छैन
  - ✓ भिन्न क्षमता भएका, जोखिममा परेका वा सडक बालबालिकाहरूको सुनिश्चित भविष्यको लागि राज्यबाट विशेष संरक्षण गर्नु पर्ने
  - ✓ आमा बुवा, परिवारका सदस्य, शिक्षक र अन्य व्यक्तिबाट हुने शारीरिक, मानसिक हिंसा, यातना, अमानवीय व्यवहार, छुवाछुत र लैंगिक विभेद र शोषण विरुद्धको हक हुने
- संरक्षणको अधिकार
  - ✓ बालबालिकालाई आर्थिक शोषण हुनबाट संरक्षण पाउने
  - ✓ बालबालिकाको शिक्षामा बाधा अड्चन पुग्ने, स्वास्थ्य, शारीरिक, मानसिक, नैतिक, सामाजिक विकासमा हानी पुग्ने कुनै पनि कामबाट सुरक्षित हुन पाउने अधिकार
  - ✓ १४ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरूलाई जोखिमपूर्ण काममा लगाउन, घरेलु कामदार वा कमलरीको रूपमा राख्न पाइने छैन ।
- सहभागिताको अधिकार

- अभिव्यक्ति स्वातन्त्रता र सूचनाको अधिकार
- सङ्घ संस्था खोल्ने र शान्तिपूर्वक भेला हुन पाउने
- गोपनीयताको अधिकार
- अपाङ्गता भएका बालबालिको विशेष अधिकार
- पोषण तथा स्वास्थ्यको अधिकार
- खेलकूद मनोरञ्जन तथा सांस्कृतिक अधिकार
- शिक्षाको अधिकार

नेपालको संविधान २०७२ मा बालबालिकाको लागि गरिएका व्यवस्थाबाहेक देहायका सन्धि तथा अभिसन्धिको नेपालले बालअधिकारसम्बन्धी महासन्धि, १९८९; बालबालिकासम्बन्धी ऐन २०७५, बालबालिको श्रम निषेध ऐन २०५६, महिलामाथि हुने सबै प्रकारका विभेदहरूको अन्त्य गर्ने महासन्धि १९७९, नागरिक तथा राजनैतिक अधिकारका लागि अन्तर्राष्ट्रिय आलेख, १९६६ आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अधिकारसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय आलेख, १९६६, यातना विरुद्धको महासन्धि, १९८४ पूरा र विकाससम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलनले पारित गरेको कार्ययोजना, चौथो विश्व महिला सम्मेलनबाट पारित बेइजिङ्ग घोषणा र सम्बद्ध कार्ययोजना र सार्कलगायत अन्तर्राष्ट्रिय तथा क्षेत्रीयस्तरमा बाल अधिकारलाई प्रबर्द्धन गर्ने विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि तथा ईच्छाधिन आलेखमार्फत् नागरिकहरूको आधारभूत अधिकारहरू विपेशतः बालअधिकार संरक्षणमा प्रतिवद्धता जाहेर गरेको छ ।

नेपाल सरकारले अन्तर्राष्ट्रियरूपमा गरेका शन्धि अभिसन्धिहरूको कार्यान्वयनमा ल्यायी समतामूलक समाजको निर्माण र समृद्धिमा बालबालिकाको अधिकार प्रबर्द्धन गर्ने मात्र होईन कि बालबालिकाको क्षेत्रमा समयमा लगानी गरी भोलिको समुन्नत सामाजिक जग वलियो बनाउन प्रत्येक स्थानीय तह वा गाउँपालिका स्तरबाट नै बालबालिकाको वाचन पाउने, संरक्षण, विकास र अर्थपूर्ण सहभागिता हुन पाउने अधिकार सुनिश्चितताका लागि राज्यस्तरबाट तयार गरिएको बालमैत्री स्थानीय शासन राष्ट्रिय रणनीति र कार्यान्वयन कार्यविधि तयार कार्यान्वयन गर्न निर्देश गरेको छ ।

बालबालिकाको विकास विना समाज र गाउँको विकास गर्न खोजिएमा त्यसको दिगोपना हुन नसक्ने कुराको अनुभूति गरी कमल गाउँपालिकामा रहेका निर्वाचित पदाधिकारीहरू, राजनीतिक दल, विद्यालय, शिक्षक, बालक्लव, स्वास्थ्य संस्था, महिला स्वास्थ्य, स्वयंसेवी, बुद्धिजीवी, समाजसेवी, स्थानीय सङ्घसंस्था सबै सरोकारवालाहरूले स्वतस्फुर्त रूपमा बालमैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयन कार्यविधिमा उल्लेख गरिएका सेवाप्रवाह र संस्थागत सूचकहरू पूरा गर्न आ-आफ्नो क्षेत्रमाबाट लागि परी बाल भावना अनुकूलको शासन प्रणाली सञ्चालन गर्न बजेट विनियोजन गर्दै २०७८ सालभित्र कमल गाउँपालिकालाई बालमैत्री स्थानीय शासनयुक्त स्थानीय तहको रूपमा पहिचान दिन प्रतिवद्धतासहित बालमैत्री स्थानीय शासन अवलम्बन गरिसकेका छन् ।

बाल अधिकार महासन्धि १९८९ (नेपालले १४ सेप्टेम्बर १९९० मा अनुमोदन गरेको) ले बाल अधिकारको सम्मान, संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्न गैर विभेदीकरण (धारा २), सर्वोत्तम हित (धारा ३), सर्वोद्घोषण विकास (धारा ६) र सहभागिता (धारा १२) को सिद्धान्तलाई प्रतिपादन गरेको छ । यिनै सिद्धान्तमा आधारित भई बाल वचाउ, बाल संरक्षण, बाल विकास, बाल सहभागिताजस्ता क्षेत्रमा केन्द्रित हुँदै बाल अधिकारलाई सम्बोधन गर्ने गरी बालमैत्री स्थानीय शासन प्रणालीको प्रबर्द्धन गर्न बालबालिकालाई शासन व्यवस्थाको प्रतिफल दिलाउन आवश्यक छ । दिगो विकास लक्ष्यलाई नेपालसहित सयुक्त राष्ट्रसंघका अन्य देशहरूले सन् २०१६ देखि २०३० सम्मको समयवधि तय गरी १७ वटा लक्ष्य र १६९ वटा सीमा र २३२ वटा सूचकहरू तय गरी लागू गर्ने प्रतिवद्धता समेत गरेका छन् । बालबालिकासँग सम्बन्धित प्रत्यक्ष सम्बन्ध राख्ने देहाय बमोजिम लक्ष्यहरू रहेका छन् १. भोकमारी अन्त्य गर्ने २. राम्रो स्वास्थ्य ३. गुणस्तरीय शिक्षा ४. लैंगिक समानता ५. स्वच्छ खानेपानी र सरसफाई ६. सुरक्षित गाउँ र सहरजस्ता आधारभूत कुराहरू समावेश गरिएका छन् ।

बालबालिकासम्बन्धी राष्ट्रिय नीति २०६९ तयार गरी लागू गरिएको छ ।

बालबालिकासम्बन्धी १० वर्षीय राष्ट्रिय कार्ययोजना, (२०६१/६२-२०७१/७२) बालबालिकासम्बन्धी १० वर्षीय राष्ट्रिय कार्ययोजना, (२०६१/६२-२०७१/७२) ले बालबालिकाले आफू सुहाउँदो समुदायमा आफ्ना अधिकारहरू भरपुर उपयोग गर्नेछन् र तिनीहरूको पूर्ण सामर्थ्यको उपयोग र महसुस गर्नेछन् भनी दीर्घकालीन सोच (Vision) निर्धारण गरेको छ ।

बालमैत्री वातावरणको प्रवर्द्धन गर्दै बालबालिकाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका शोषणको अन्त्य गरी बालबालिकाको जीवनस्तर उच्च पार्न प्रत्येक बालबालिकाको अधिकार सुनिश्चित गरिने लक्ष्य तोकिएको छ । यस कार्ययोजनाले शिक्षा, बालविकास, स्वास्थ्य, पोषण र अन्य सम्बन्धित क्षेत्रमा केन्द्रित भई बालमैत्री वातावरणको प्रवर्द्धन गर्ने उद्देश्य लिएको छ ।

“बालबालिकाहरू माथि हुने सबै प्रकारका हिंसा, दुर्व्यवहार, यातना, घरेलु हिंशामा कमी ल्याई बालबालिकाहरूले प्राप्त गर्नु पर्ने आधारभूत आवश्यकताहरूको परिपूर्ति गर्न उनीहरूको सहभागिताको कुरालाई मध्ये नजर गरी बालबालिकामा लगानी योजना कमल गाउँपालिकाले तयार गरिसकेको अवस्था छ । गाउँपालिकाले सक्रियतासाथ अगाडि बढाई आफ्नो र अन्य सहयोगी निकायहरूसँग समन्वय र सहकार्य गर्दै आफ्ना क्षेत्रमा रहेका बालबालिकाहरूको समस्या समाधान गर्न लागि परेकोछ । “बाल अधिकार सुनिश्चितताका लागि लागि गाउँपालिकाको योजनावद्ध रूपमा कार्य सञ्चालन गरी कमल गाउँपालिकाले आफ्ना बालबालिकाप्रति जिम्मेवारी हुन अनिवार्यता गराउँदै सोको कार्यान्वयनमा ल्याउन आवश्यक रहेको छ ।

२.३ वडा तथा गाउँपालिकास्तरीय योजनामा बालबालिकासम्बन्धी कार्यक्रमहरू

कमल गाउँपालिकाको ५८२७९ कूल पूरा मध्ये १६,८८३ जना बालबालिकाहरू रहेका छन् । पालिकामा बालबालिका २९% बालबालिकाहरू रहेका छन् । गाउँपालिकाको कूल जनसङ्ख्याको २९ प्रतिशत हिस्सा ओगटेका बालबालिकाहरूको सर्वाङ्गीण पक्षको विकास गर्न तथा उनीहरूको हक र अधिकारको संरक्षणका लागि घरपरिवार, समुदाय र सामाजिक गतिविधिहरूमा उनीहरूको सहभागितामा मानसिक, सामाजिक, बौद्धिक, संवेगात्मक विकास गर्न समयमा योजनावद्धरूपमा कार्य गर्ने परिपाटीको थालनी गर्न आवश्यक हुन्छ । कमलमा रहेका सबै जिम्मेवार व्यक्ति र निकायहरू बालबालिकाहरू प्रति संवेदनशिल रहेका छन् । बालबालिकाहरूका लागि गरिएका योजनाहरू :

- बालमैत्री स्थानीय शासन अवधारणाको अवलम्बन र वडास्तरीय अभिमूखिकरण
- सामुदायिक र संथागत विद्यालयहरूमा बालबालिकाहरूको बालक्लव गठन र परिचालन गाउँपालिका र वडाको निरन्तर सहयोग ।
- बाल अधिकारको सुनिश्चितता
- बाल क्लवको क्षमता विकास तालिम सञ्चालन र परिचालन
- बालविकास केन्द्र व्यवस्थापन र सञ्चालन
- बाल अधिकार बारे सचेतीकरण
- बाल विकास कक्षा शिक्षकहरूलाई बालमैत्री शिक्षण सिकाइ
- स्तनपान कक्ष निर्माण
- प्रसुति पश्चात आमा र नव शिशुको जाँचका घरघरमा स्वास्थ्यकर्मी
- बालक्लव, सञ्जाल गठन र क्षमता विकास
- शैक्षिक संस्थाका सवारी साधन र बाल विकास केन्द्रको न्यूनतम मापदण्ड तयारी
- बाल संरक्षण र संवर्द्धनका लागि बालमैत्री स्थानीय शासन अभियान सञ्चालन
- बालमैत्री वडा र बालमैत्री विद्यालय घोषणाका लागि सहयोग र पुरस्कार
- बाल विवाह कमी गर्ने अभियान सञ्चालन
- बालबालिकाका लागि लगानी योजना र कार्ययोजना तयारी
- अतिरिक्त क्रियाकलापसञ्चालन
- बालबालिकाहरूलाई सम्मान र पुरस्कार
- विद्यालय शिक्षण सिकाइ सुधारका लागि सहयोग
- खोप र स्वास्थ्य सेवा आदि
- बालमैत्री आचार संहिता र बाल संरक्षण नीति तयार
- बालमैत्री अनुगमन सूचक तयार

- बाल कोष सत्तचालन कार्यविधि तयार
- बाल कोष स्थापना
- बालस्थिति पत्र प्रतिवेदन, बालमैत्री रणनीतिक योजना तयारी प्रकाशन गर्ने योजना
- बाल अधिकार र बालमैत्री बानी व्यवहार प्रवर्द्धनका लागि प्रचार प्रसार

२.४ बाल समूह वा बालक्लवहरू

कमल गाउँपालिकाभित्र रहेका सामुदायिक विद्यालय, संस्थागत विद्यालय र वडाहरू समेत बालक्लवहरू गठन भई सङ्गठित हुन थालेका छन् । बाल क्लवमा सहभागिता जनाउने ७३२ जना बालबालिकाहरू रहेका छन् । विद्यालयमा आधारित बालक्लवमा सहभागी बनेको सङ्ख्याहरूमा २१ जना बालिका र ६६१ जना बालक रहेका छन् । समुदायमा आधारित बालक्लवमा ५० जना सहभागिता रहेको छ । बालअधिकारका सवालहरूमा कार्यहरू सञ्चालन भए पनि बालबालिकाहरूले नेतृत्व लिएर काम गर्न सुरुवात मात्र हुन थालेकोछ । कमल गाउँपालिकामा बालबालिकाहरूको बालक्लवमा सहभागिताको अवस्था निम्नानुसारको रहेको छ:

वडा	बालिका			बालक		
	विद्यालयमा आधारित	समुदायमा आधारित	श्रमिक बाल क्लव	स्कूलमा आधारित	समुदायमा आधारित	श्रमिक बाल क्लव
१	०	१	०	८१	७	०
२	१	०	०	१५३	१	०
३	०	०	०	०	०	०
४	२	६	०	४१५	४	०
५	११	०	३	१२	१७	०
६	७	८	०	०	४	०
७	०	०	०	०	२	०
जम्मा	२१	१५	०	६६१	३५	०

२.५ बालमैत्री अवधारणाको अवलम्बन र प्रतिबद्धता

कमल गाउँपालिकाले २०७७ सालफाल्गुण १२ गते बालमैत्री अभिमूखिकरण पछि, बालबालिकाको क्षेत्रमा आफ्नो पूँजीगत बजेटको १० प्रतिशत विनियोजन गर्ने निर्णय गर्दै बालबालिकाको क्षेत्रमा लगानी गर्न आवश्यकता महसुश गरी कार्ययोजना तयार गऱ्यो । योजनावद्धरूपमा २०७७ बाटै बालअधिकार र बालमैत्री स्थानीय शासनको क्षेत्रमा विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गऱ्यो । बालमैत्री स्थानीय शासन राष्ट्रिय रणनीति तथा कार्यान्वयन कार्यविधि २०६८ ले तय गरेका सूचकहरू पूरा गरी कमल गाउँपालिकालाई देशमा नै पहिचान दिने उद्देश्यका साथ बालबालिकाको वस्तुगत विवरण तयारीबाट कार्य गर्न सुरुवात गऱ्यो । सरोकारवाला तथा साभेदारसहितको सहभागीतामा बालमैत्री घोषणाको लागि अभिमूखिकरण कार्यक्रमले आगामी २०७८ सालभित्र बालमैत्री घोषणा गर्ने निर्णय र कार्ययोजना तयार गर्ने काम भयो ।

बालबालिकाको हितका लागि कार्यक्रमको विस्तार गर्ने उद्देश्यले गाउँपालिकाका ७ वडाहरू सबैलाई प्राथमिकतामा राखी बालमैत्री स्थानीय शासन अभिमूखिकरण सञ्चालन गरी गाउँपालिकाका ७ वटै वडामा बालमैत्री स्थानीय शासनसम्बन्धी अवधारणाको अभिमूखिकरणसहित बालमैत्री वडा घोषणाउन्मुख कार्ययोजनासमेत योजना तयार गरी बालबालिकाहरूको विकास कार्य प्रारम्भ गरेको हो । देशको शासन व्यवस्था अनुकूल बालमैत्री स्थानीय शासनसम्बन्धी परिमार्जित गरिएको बालमैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयन निर्देशिका २०७८ को मापदण्डलाई पूरा गरेर मात्र बालमैत्री स्थानीय तह घोषणा गर्ने कमल गाउँपालिकाले पुनः प्रतिबद्धता गरी बालमैत्री अवधारणालाई स्वीकार गरी अभियान अघि बढाएको छ ।

बालअधिकार महासन्धीको अनुमोदनपछि बालबालिकाहरू प्रति राज्यलाई जवाफदेहि बनाएको छ । नेपाल सरकार सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयमार्फत् बालमैत्री स्थानीय शासन राष्ट्रिय रणनीति २०६८ र बालमैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयन कार्यविधि २०६८ तयार हुनु आफैमा एउटा अवसरको रूपमा रहेको छ । बालअधिकारको विषयलाई स्थानीय तहको समग्र कार्यपद्धति र प्रणालीमा अनुभूति गर्दै कार्यान्वयन गर्न गरेको निर्देशन बमोजिम बालमैत्री स्थानीय शासन अवलम्बनलाई लक्ष्यका साथ अगाडी बढाइएको हो । बालबालिकाको

क्षेत्रमा निश्चित बजेट विनियोजनका लागि बालभेलामार्फत् आएका माग र बालमैत्री स्थानीय शासनका सेवा प्रवाह र संस्थागत सूचकहरूलाई आधार मानि बजेट लगानी गर्ने कमल गाउँपालिकाले प्रतिबद्धता गरेको छ । गाउँपालिकाको बालमैत्री स्थानीय तह घोषणा प्रतिबद्धतालाई सार्थक बनाउ पहिलो बालमैत्री वडालाई दश लाख पुरस्कार दिने नीति अधि सारिएको छ ।

२.६ बालमैत्री स्थानीय शासनको सिद्धान्त

बालमैत्री स्थानीय शासन अवधारणाले बाल अधिकार र बालबालिकाको अर्थपूर्ण सहभागिता हुन पाउने अधिकारलाई स्थानीय तहको नीति, योजना, संरचना, कार्यप्रक्रिया र व्यवहारमा संस्थागत गर्नेतर्फ केन्द्रित भै कार्य गर्दछ । बालबालिकामा लगानी र विकास प्रक्रियामा उनीहरूको सार्थक सहभागिता र बालमैत्री स्थानीय शासनले तय गरेका सेवा प्रवाह र संस्थागत सूचकहरू पूरा गर्नेतर्फ नै कार्यक्षेत्र रहन्छ । बाल अधिकारको आधारभूत सिद्धान्तहरू बालबालिकाको सर्वोत्तम हित, गैरविभेदीकरण, दीर्घजीवन र सर्वाङ्गिण विकास र बालसहभागिता, समावेशीकरण, सन्नीकटता र समुदायमा आधारित विकास रहेका छन् । स्थानीय सरकारलाई आवश्यक स्रोत सामग्रीको उचित व्यवस्थापनमा सहयोग पुऱ्याउनु बालमैत्री स्थानीय शासनको प्रमुख कार्य हो । स्थानीय विकासको मुद्दाहरूमा आधारभूत आवश्यकताका सवालहरूलाई बाल विकास र बालमैत्री शासन पद्धतिमा समावेश गरिनु पर्दछ ।

२.७ बाल अधिकार (बालबचाउँ, बाल संरक्षण, बाल विकास, बाल सहभागिता) बाँच्न पाउने अधिकार

कमल गाउँपालिकाभित्र रहेका १८ वर्ष मुनीका प्रत्येक बालबालिकालाई गास, बास, लत्ता कपडा, औषधि, खोप तथा स्तनपान गर्न पाउने अधिकार, अभिव्यक्तिको स्वतन्त्रता, राष्ट्रियताको अधिकार, भेदभाव विरुद्धको अधिकार, हेरचाह र पालन पोषण, स्वास्थ्यको अधिकार तथा आराम गर्न पाउने, खेलकुद, मनोरञ्जन एवम् सांस्कृतिक अधिकार आदि रहेका छन् । बालबालिकाको बाँच्न पाउने अधिकारको सुनिश्चितताका लागि बालमैत्री स्थानीय शासन राष्ट्रिय रणनीति तथा कार्यान्वयन निर्देशिका २०७८ ले न्यूनतम १४ वटा सूचकहरू तयार गरेको छ । कम्तिमा बाल बचावटका न्यूनतम सूचक पूरा गरी बालमैत्री शासन प्रणालीको विकास गर्ने दायित्व स्थानीय तहकै हुनेछ । बाल बचावटको अधिकार पूरा गर्ने आधारभूत सूचकहरू:

क्र.सं	सूचकहरू
१	गर्भवती महिलाहरूले कम्तिमा प्रसूतिपूर्व ४ पटक र प्रसूतिपश्चात् आमा र नवजात शिशुको कम्तिमा ३ पटक स्वास्थ्य जाँच गराएको हुनु पर्नेछ ।
२	सबै गर्भवती आमाले टिडी विरुद्धको २ वटा खोप लिएको हुनु पर्नेछ ।
३	गर्भवती तथा सुत्केरी आमाहरूले आईरन चक्की (जम्मा २२५ वटा) खाएको हुनु पर्नेछ ।
४	गर्भवती आमाको दक्ष स्वास्थ्यकर्मीबाट सुत्केरी गराउनु पर्नेछ ।
५	६ महिनासम्मको शिशुलाई आमाले अनिवार्यरूपमा पूर्ण स्तनपान गराएको हुनु पर्नेछ ।
६	६ महिनादेखि पाँच वर्षमुनिका सबै बालबालिकालाई वर्षको २ पटक भिटामिन ए क्याप्सुल र २ देखि ५ वर्षसम्मका बालबालिकालाई जुकाको औषधी खुवाउनु पर्नेछ ।
७	जन्मेको १५ महिनाभित्रका सबै बालबालिकाले नेपाल सरकारले तोकेका सबै र पूर्ण खोप प्राप्त गरी पूर्णखोपयुक्त घोषणा भएको हुनु पर्नेछ ।
८	एच्.आई.भी सङ्क्रमित आमाबाट जन्मिएका सबै बालबालिकाले ARV Prophylaxis पाएको हुनु पर्नेछ ।
९	सबै घरपरिवारले आयोडिनयुक्त नुनको प्रयोग गरेको हुनु पर्नेछ ।
१०	कमतौल र पुडको र ख्याउटेपन हुने पाँचवर्ष मुनिका बालबालिकाको सङ्ख्यामा कमी आएको हुनु पर्नेछ ।
११	अति कडा कुपोषण भएका बालबालिकाको सङ्ख्यामा शून्य भएको हुनु पर्नेछ ।
१२	सबै घरघुरिमा आधारभूत तहको खानेपानीको सुविधा उपलब्ध भएको हुनु पर्नेछ ।
१३	सावुन पानीले हात धुने परिपाटीको विकास भएको हुनु पर्नेछ (चर्पी गएपछि, खाना खानु अगाडी र बालबालिकाको दिसा धोएपछि) ।
१४	सावुन प्रत्येक घरपरिवारले शौचालयको प्रयोग गरेको तथा खुल्ला दिसामुक्त घोषणा भएको हुनु पर्नेछ ।

संरक्षणको अधिकार : बाल संरक्षणको अधिकारभिन्न बालबालिकाको नाम र जन्म दर्ता, आफू विरुद्ध हुने सबै प्रकारका हिंसा, दुर्व्यवहार, बेचबिखन, ओसारपसार, शोषण र बेवास्ताबाट संरक्षण प्राप्त गर्ने अधिकार, अपाङ्गता भएका, द्वन्द्वपीडित, विस्थापित एवम् जोखिममा परेका र सडकमा बस्ने बालबालिकालाई सुनिश्चित भविष्यको लागि स्थानीय तहबाट पुऱ्याइने विशेष संरक्षण बालबालिकालाई निजको बाबु आमा, संरक्षक, शिक्षक वा जोसुकैबाट हुने शारीरिक तथा मानसिक यातना र अमानवीय व्यवहार विरुद्ध संरक्षणजस्ता विषयहरू रहेका छन् ।

क्र.सं	सूचकहरू
१	५ वर्ष मुनिका सबै बालबालिकाको जन्म दर्ता भएको हुनु पर्नेछ ।
२	निकृष्ट प्रकारको बालश्रम अन्तय गर्दै प्रभावित बालबालिकाको पुनः थापना भएको हुनु पर्नेछ ।
३	स्थानीय तह बाल विवाह मुक्त भएको हुनु पर्ने छ । (मुक्त घोषणा हुन बाँकी)
४	घरपरिवार, समुदाय, सार्वजनिक स्थान (विद्यालय, सामाजिक चार्डपर्व भेला)मा बालबालिका विरुद्ध हुने हिंसा, बेचबिखन, शोषण, बेवास्था र दुर्व्यवहारमा कमी आएको हुनु पर्नेछ ।
५	समुदायमा आधारित बाल संरक्षण प्रणाली स्थापित भई सञ्चालनमा ल्याएको हुनु पर्नेछ ।
६	छापडी, कमलरीजस्ता सामाजिक कुप्रथा नरहेको हुनु पर्नेछ ।
७	स्थानीय तह वा समुदायले १४ वर्षमुनिका असहाय बालबालिका (भएमा) को संरक्षण गर्न विशेष व्यवस्था गरेको हुनु पर्नेछ ।
८	स्थानीय तहमा सडक बालबालिकाको सङ्ख्या शून्य भएको हुनु पर्नेछ । (सडक बालबालिका नै नभएको)
९	स्थानीय तहमा रहेका विद्यालयहरूले बालबालिकालाई शारीरिक र मानसिक यातना दिने छैनन् ।
१०	कुलतमा लागेका बालबालिकाको लागि बाल सूधार गृहमा राख्ने व्यवस्था मिलाएको हुनु पर्नेछ ।

विकासको अधिकार : बालबालिकाको बौद्धिक, शारीरिक, संवेगात्मक र सामाजिक पक्षको विकासका लागि शिक्षा, संरक्षकत्व र व्यक्तित्व विकासको अधिकार पर्दछ । बालबालिकासँग सम्बद्ध विषयगत क्षेत्रहरू जस्तै: सार्वजनिक भौतिक सुविधा सेवाहरू, भवन, विद्यालय, अस्पताल, उद्यान, मनोरञ्जनस्थल, सडकपेटी आदिको उपयोगमा बालबालिकाको अधिकार सुरक्षित रहने विषयहरू पनि विकासको अधिकारअन्तर्गत पर्दछन् ।

क्र.सं	सूचकहरू
१	३-४ वर्ष उमेर पुगेका सबै बालबालिकाहरू प्रारम्भिक बालविकास कक्षमा भर्ना भई टिकाउदर शतप्रतिशत रहेको हुनेपर्नेछ । (फरक क्षमता भएका बालबालिकाको हकमा विशेष व्यवस्था गर्नु पर्ने)
२	५ देखि १४ वर्ष उमेर समूहका बालबालिकाले आधारभूत शिक्षा (१ कक्षादेखि ८ सम्म) पूरा गरेको हुनुपर्नेछ ।
३	प्रत्येक विद्यालयमा खानेपानीको सुविधा सहित छात्राछात्रको लागि अलग अलग शौचालयको व्यवस्था भई प्रयोग भएको हुनु पर्नेछ । (संरचना भएको, व्यवस्थापन र प्रयोगमा ६० प्रतिशत)
४	सबै विद्यालयका पूर्वाधार (कक्षा काठो, फर्निचर, खेलमैदान, खानेपानी धारा) बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री र सुरक्षित भएको हुनु पर्नेछ ।
५	प्रत्येक विद्यालयमा अतिरिक्त क्रियाकलापसम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन भएको हुनु पर्नेछ ।
६	सबै विद्यालयमा कुहिने र नकुहिने फोहोर अलग अलग बिसर्जन गर्ने व्यवस्था गरेको हुनुपर्ने छ ।

सहभागिताको अधिकार: बालबालिकाहरूको बचावट, संरक्षण र विकास मात्र गरेर हुँदैन उनीहरूलाई वर्तमानमा नै साभेदार मानेर हरेक गतिविधिहरूमा उनीहरूको अर्तपूण सहभागिता गराउन पर्छ । यसका लागि बालबालिकासँग सम्बन्धित विषयको योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमन प्रक्रियामा बालबालिकालाई उमेर र क्षमताका आधारमा संलग्न हुन पाउने अधिकार र बालबालिकाले अभिव्यक्त गरेको वीचारलाई निजको उमेर र परिपक्वताको आधारमा सहभागिता गर्ने विषयहरू रहेका छन् । सूचना प्राप्त गर्ने अधिकार, अन्तरक्रिया, भेटघाट एवम् सम्वादको अधिकार पनि सहभागिताको अधिकारअन्तर्गत पर्नेछन् ।

क्र.सं	सूचकहरू
१	स्थानीय तहमा समावेशी आधारमा बाल सञ्जाल गठन भई क्रियाशिल (न्यूनतम् तीनवटा बैठक र कार्यक्रम सञ्चालन) रहेको हुनु पर्नेछ ।
२	स्थानीय तहका टोल र विद्यालयमा समावेशी आधारमा बाल क्लब गठन भई क्रियाशिल (न्यूनतम् तीनवटा बैठक र कार्यक्रम सञ्चालन) रहेको हुनु पर्नेछ ।
३	पाँच कक्षा भन्दामाथि अध्ययन अध्यापन हुने विद्यालयमा व्यवस्थापन समितिमा बाल क्लबको प्रतिनिधित्व भएको हुनु पर्नेछ ।

- ४ स्थानीय स्वास्थ्य व्यवस्थापन समितिमा बाल क्लव वा सञ्जालको प्रतिनिधित्व भएको हुनु पर्नेछ ।
- ५ स्थानीय तहमा रहेका बालबालिकासम्बन्धी सरोकारका संरचना र समितिहरूमा १२ देखि १८ वर्षसम्मका बालबालिकाहरूको सहभागिता सुनिश्चित गरिएको हुनु पर्नेछ ।
- ६ बालभेलाबाट माग भई आएको योजनाहरू स्थानीय तहको योजनामा समावेश भएको हुनु पर्नेछ ।

उपयुक्त बचावट, संरक्षण, विकास र सहभागिताको अधिकार पूरा गर्ने सेवा प्रवाहसम्बन्धी आधारभूत ३६ सूचकहरू निरन्तर रूपमा पूरा गर्न संस्थागत १५ वटा सूचकहरू समेत समावेश गरिएको छ । बालमैत्री स्थानीय शासन सञ्चालन गर्न आवश्यक पर्ने साङ्गठनिक संरचना, नीति, कार्यक्रम, बजेट र प्रबन्धकीय व्यवस्था, मानव संसाधन विकास, कार्यप्रक्रिया र कार्यप्रणाली, साभेदारबीचको कार्यसञ्जाल, क्षमता अभिवृद्धिजस्ता पक्षहरू संस्थागत विकासमा रहने छन् ।

२.८ बालमैत्री स्थानीय शासन कार्यक्रमका साभेदार तथा सहयोगी संस्थाहरू

- सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय
- सामाजिक विकास मन्त्रालय , प्रदेश नं. १ नेपाल
- जिल्ला समन्वय समिति, भापा
- जिल्ला प्रशासन कार्यालय, भापा
- शिक्षा विकास समन्वय इकाइ, भापा
- खानेपानी तथा सरसफाई डिभिजन कार्यालय, भापा
- जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय, भापा
- इलाका प्रशासन कार्यालय, दमक भापा
- राजनीतिक दलहरू

सङ्घसंस्थाहरू

- स्वास्थ्य व्यवस्थापन समिति
- महिला स्वास्थ्य स्वयंसविका
- सहकारी संस्थाहरू
- बाल अधिकार स्थानीय समिति
- आमा समूह
- टोल विकास संस्थाहरू
- वित्तीय संस्थाहरू
- धार्मिक संस्थाहरू
- वन उभोक्ता समिति
- बजार व्यवस्थापन समिति
- युवा क्लवहरू
- सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयहरू
- बाल क्लव र संजाल
- विद्यालय व्यवस्थापन समिति
- स्थानीय सङ्घ संस्थाहरू
- शिक्षक अभिभावक सङ्घ
- सञ्चारकर्मी
- अन्तराष्ट्रिय निकाय: कारितास नेपाल

निजी तथा सामुदायिक स्थानीय संस्थाहरूसँग निरन्तर समन्वय र सहकार्य गर्न आवश्यक रहेको छ, जसले गर्दा बालबालिकाहरूको समस्या समाधानमा सहयोग पुग्न सक्छ ।

२.९ बालमैत्री सुशासनयुक्त गाउँपालिका स्थापनाको लागि अवसर र सम्भावनाहरू

गाउँपालिकाको वार्षिक विकासको योजना छनौट र कार्यान्वयनमा भविष्यका कर्णधारका रूपमा रहेका बालबालिकाहरूलाई वर्तमानमा नै साभेदार गर्न कमल गाउँपालिकाको नेतृत्व गर्ने वर्ग सहमति हुनु राम्रो पक्ष हो

। कमल गाउँपालिकामा रहेका १६,८८३ जना बालबालिकाहरूको वृद्धि विकासमा उनीहरूको सहभागिताको सुनिश्चितताले सुशासन हुन सक्छ, भन्ने कुराको निर्धारण गर्दछ। कमल गाउँपालिकाका ७ वटावडा भित्र रहेका विद्यालय, घरपरिवार, सार्वजनिक सरोकारका स्थल, कार्यालय तथा सङ्घसंस्थाहरूलाई बालमैत्री बानी र संरचना निर्माण गर्न लगाउने। गरिबी न्यूनीकरण अभियानमार्फत् सम्पूर्ण स्थानीयवासीहरूको आवश्यकताको निरन्तर आपूर्ति गरी जीवनस्तरमा गुणात्मक सुधार ल्याउनु। प्राकृतिक र मानव निर्मित वातावरण बीचको सन्तुलन कायम गर्दै सबै प्रकारका मानवीय गतिविधिको लागि स्वच्छ एवम् बालमैत्री भौतिक वातावरणको सिर्जना गरी दिगो विकासतर्फ उन्मुख हुन सबै पक्ष सहमत हुनु। बालबालिकाहरूका मुख्य बचावट, संरक्षण, विकास र सहभागिताजस्ता आधारभूत अधिकारहरूको संरक्षण र संवर्द्धन गर्ने। सामाजसेवी व्यापारिक लगायतका क्रियाकलापहरूको माध्यमबाट रोजगारी अभिवृद्धि गर्ने वातावरणको सिर्जना गरी गाउँको विकासमा टेवा पुऱ्याउने लक्ष्य निर्धारण गरेको छ।

बालबालिकाहरूका लागि विभिन्न सहयोगी निकाय, गैरसरकारी संस्थाको सहकार्यमा बालअधिकार र महिलासम्बन्धी सवालमा काम शुरु गरिदै आएको छ। कमल गाउँपालिकामा संस्थागतरूपमा बालबालिकाहरूको चौतर्फी विकास गर्नु पर्छ भन्ने सोचको विकास स्वयम् गाउँवासी र वडा वासीहरूबाटै कार्य थालनीको सुरुवाती चरणमा रहेको छ। विद्यालय जान नपाएका बालबालिकालाई लक्षित गरी औपचारिक बालशिक्षा, बालविकास केन्द्र सञ्चालनका लागि अभिभावक शिक्षा, बालिका शिक्षालाई केन्द्रित गरी लैङ्गिक विभेद विरुद्ध बाल क्लव, स्थानीय सङ्घसंस्था र गाउँपालिकाले अभियान सञ्चालन गरी काम गर्दै आएको छ। महिला र बालबालिकालाई आफ्नो अधिकारको बारेमा आवाज उठाउन सक्षम बनाउनुका साथै बालअधिकारको संरक्षणमा सहजताको लागि अभिभावक र अन्य सरोकारवालालाई समेत बालअधिकारका विषयमा सचेतना कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुन थालेका छन्।

बालमैत्री शासन युक्त गाउँपालिका बनाउन गठित बालमैत्री स्थानीय शासन गाउँ समितिले सेवा प्रवाह र संस्थात सूचकहरूको अवस्था सुधारका लागि कूल पूँजीगत बजेटबाट आवश्यक स्रोत बालबालिकाको क्षेत्रमा छुट्ट्याउने निर्णय गरी गाउँ योजनामा समावेश गर्ने कार्य भयो। गाउँपालिकाको सोच, विचार र दृष्टिकोण बमोजिम बालमैत्री अभियानका लागि वडा घोषणामा सहयोग गर्न बालबालिकाको वस्तुगत विवरण (प्रोफाइल)- २०७८ निर्माण गर्ने कार्यको औपचारिक रूपमा शुरुवात भयो।

बालमैत्री स्थानीय शासन राष्ट्रिय रणनीति तथा कार्यान्वयन कार्यविधि २०६८ ले तय गरेको सूचकहरू पूरा गरी बालमैत्री वडा घोषणा गरी देशमा नै पहिचान दिने उद्देश्यका साथ कार्य गर्न सुरुवात गर्‍यो। गाउँपालिकामा सञ्चालन गर्ने कार्यक्रमहरूमा राजनीतिक दल, विषयगत कार्यालय र सामाजिक व्यक्तित्वहरूको समेत साथ र समर्थन लिई सरोकारवालाहरूको सहभागितामा बालमैत्री घोषणाको लागि अभिमुखिकरण हुनुका साथै सोही गोष्ठीबाट आगामी २०७८ सालसम्ममा बालमैत्री घोषणा गर्ने निर्णय र कार्ययोजना तयार गर्ने काम भयो। गाउँपालिकाका सबै वडालाई २०७८ सालभित्र बालमैत्री वडा बनाउने लक्ष्य तयार गरी सोही बमोजिम गाउँपालिकाले काम गर्ने प्रतिबद्धता गरेको छ।

बालअधिकार महासन्धिको अनुमोदनले बालबालिकाप्रति राज्यलाई जवाफदेहि बनाएको छ। बालमैत्री अभियान लक्षित भई नेपाल सरकार सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयमार्फत् बालमैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयन निर्देशिका-२०७८ तयार गरी २०८७ सालसम्ममा ७५३ स्थानीय तहलाई बालमैत्री घोषणा गरी बालमैत्री देश नेपाल बनाउने लक्ष्य राखेको छ जुन आफैमा एउटा अवसरको रूपमा रहेको छ। बालअधिकारको विषयलाई स्थानीय निकायको समग्र कार्यपद्धति र प्रणालीमा आन्तरिकीकरण गर्दै कार्यान्वयन गर्न गरेको निर्देशन बमोजिम बालमैत्री स्थानीय शासन अवलम्बन र घोषणाको लक्ष्यलाई अगाडी बढाईएको छ। बालबालिकाको क्षेत्रमा निश्चित बजेट विनियोजनका लागि बालभेलामार्फत् आएका माग र बाल अधिकारका प्रवर्द्धनका लागि अवसर र सम्भावनाको रूपमा लिन सकिन्छ।

- बालमैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयन कार्यविधि बारे अभिमूखीकरण गरी सेवा प्रवाहसम्बन्धी सूचकहरू पूरा गर्ने सामुहिक प्रतिबद्धता हुनु।
- बालक्लव, विषयगत कार्यालय र पालिकाको सक्रियतामा बालबालिकाको अधिकार प्राप्तिका लागि सहयोग पुऱ्याउनु।
- बालमैत्री स्थानीय शासन अलम्बन र प्रतिबद्धतालाई कार्यान्वयनमा ल्याउन कार्ययोजना तयार गर्नु।
- बालमैत्री स्थानीय शासनको प्रवर्द्धन गर्न समिति गठन हुनु।
- टोलस्तरीय अभिमूखीकरण गर्नु।

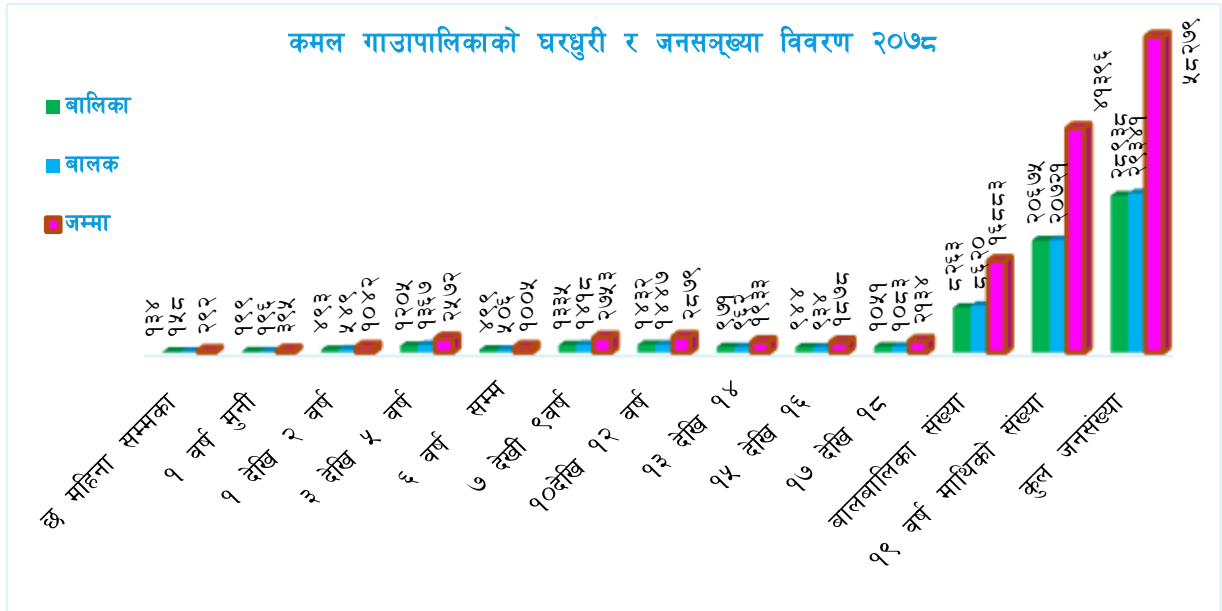

- बालबालिकाहरूको चौतर्फी विकासमा लगानी गर्ने निर्णय गर्नु ।
- स्थानीयस्तरमा रहेका संरचनाहरूमा बालबालिकाको सहभागिता गराउन प्रतिबद्धता व्यक्त गर्नु ।
- स्थानीय सङ्घसंस्था र सरोकारवालाहरूको संस्थागत विकास हुनु ।
- बालमैत्री गाउँपालिका घोषणाका लागि समुदाय स्तरको सक्रियता र सहभागीता ।
- बालमैत्री स्थानीय शासन अवलम्बन र घोषणाको पूर्ण प्रतिबद्धता हुनु ।
- आइरन चक्कीको प्रयोग, दक्ष स्वास्थ्यकर्मीबाट सुत्केरी, गर्भवती र सुत्केरी अवस्थामा स्वास्थ्य जाँच लगायतका सेवा प्रवाहसम्बन्धी सूचकहरूको अवस्था राम्रो रहनु ।
- सेवा प्रवाहसम्बन्धी सूचक पूरा गर्ने विषयगत निकायहरूले जिम्मेवारी लिनु ।
- बालक्लब तथा संजालको सक्रिय परिचालन र क्षमता विकास हुनु ।
- कमल गाउँपालिका वडावासीहरूले बालमैत्री स्थानीय शासनयुक्त स्थानीय तह बनाउन तत्परता देखाउनु ।
- जिल्ला समन्वय समिति, शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी, महिला तथा बालबालिका कार्यालयलगायत विषयगत कार्यालयहरूद्वारा विषयगत क्षेत्रमा रहेका सवाल पूरा गर्न समन्वयात्क रूपमा लागि पर्नु ।
- पूर्ण खोप, पूर्ण साक्षरता, खुल्ला दिशामुक्त गाउँपालिका, बाल विवाह र कम उमेरको विवाहमा कमी ल्याउन कानूनी कार्यान्वयनको प्रतिबद्धताजस्ता महत्वपूर्ण अभियानको सुरुवात हुनु ।

इकाइ-तीन जनसङ्ख्या

३.१ उमेरगत विवरण

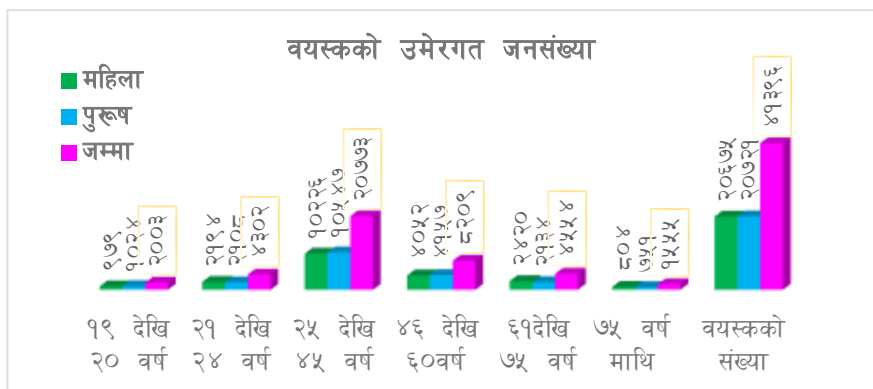
भापा जिल्लाको कमल गाउँपालिकाका सात वडामा रहेका उमेरगते विवरणलाई निम्न तालिका समावेश गरिएको छ । कमल गाउँपालिकाको सातवटा वडामा बसोबास गर्ने १२,३६८ घरधुरीमा महिला २८,९३८ र पुरुष २९,३४१ समेत ५८,२७९ जन रहेका छन् । १८ वर्षसम्म मुनीका १६,८८३ जना र सोभन्दा माथिको सङ्ख्या ४१,३९६ रहेको छ । गाउँपालिकाको सम्पूर्ण जनसङ्ख्यामा २९ % बालबालिकाहरूको हिस्सा रहेको छ । वयस्कहरूको ७१.% हिस्सा ओगटेकोछ । कमल गाउँपालिकाको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ विवरणका आधारमा प्राप्त तथ्याङ्कअनुसार बालबालिकाको उमेरगत विवरणलाई निम्ननुसार प्रस्तुत गरिएको छ:

कमल गाउँपालिकामा १८ वर्ष मुनीका १६,८८३ जना बालबालिकाहरू रहेका छन् जसमध्ये जन्मेदेखि छ महिनासम्मका २८२ जना, छ महिनादेखि माथि एक वर्ष मुनिका ३९५ जना, एक वर्षदेखि दुई वर्षसम्म ९०४२ जना, तीनदेखि पाँच वर्षसम्म २५७२ जना, छ वर्षसम्मका १००५ जना, सातदेखि नौ वर्षसम्म २७५३ जना, दशदेखि बाह्र वर्षसम्म २८७९ जना, तेह्रदेखि चौध वर्षसम्म १९३३ जना, पन्ध्रदेखि सोह्र वर्षसम्म १८७८ जना, सत्रदेखि अठार वर्षसम्म उमेरका २९३४ जना रहेका छन् । बालबालिकाहरूको चौतर्फी विकास गरी बाल अधिकार सुनिश्चित गर्न सरोकारवालको सक्रियताका र समन्वयात्मक रूपमा कार्य सञ्चालन गर्न आवश्यक रहेको छ । बालबालिकाको उमेरगत जनसंख्याको विस्तृत वडागत विवरण तालिका १ मा समावेश गरिएकोछ ।

वयस्कहरूको उमेरगत विवरण

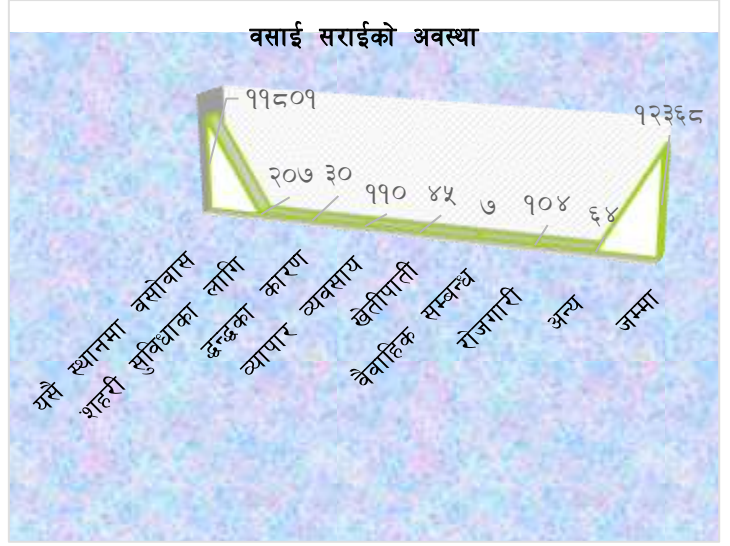
कमल गाउँपालिकामा १९ देखि २० वर्षसम्म २००३ जना, २१ देखि २४ वर्षसम्म ४३०३ जना, २५ देखि ४५ वर्षसम्म २०७७३ जना, ४६ देखि ६० वर्षसम्म ८२०९ जना, ६१ देखि ७५ वर्षसम्म ४५५४ जना र ७५ वर्ष माथि १५५५ जना समेत ४९३९६ जना वयस्क रहेको छन् । कमल गाउँपालिका कुल जनसङ्ख्याको ७१.% वयस्कहरू रहेका छन् ।

वयस्कहरूको उमेरअनुसारको वडागत विस्तृत विवरण तालिका २ मा विस्तृत रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

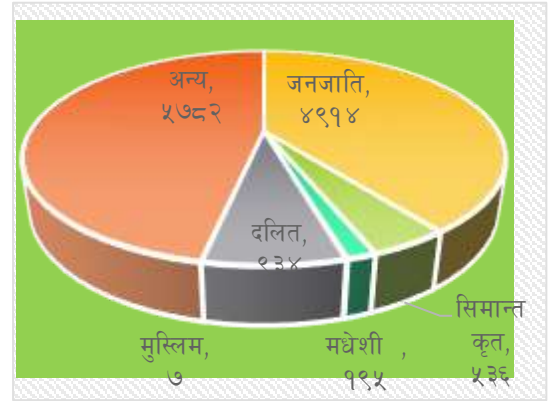
३.२ पाँच वर्षभित्र बसाई सरि आएका घरधुरी विवरण :

कमल गाउँपालिकामा बसोवास गरिरहेका १२,३६८ घरधुरीहरू मध्ये विगत पाँच वर्षभित्र शहरी सुविधा, द्वन्द्व, खेतीपाती, रोजगारी र अन्य कारणबाट बसाई सरी आउने घरधुरीहरूको विवरण समावेश गरिएको छ । ११,८०१ घरपरिवार पाँच वर्ष अघिदेखि नै यसै स्थानमा बस्दै आएको तथ्याङ्कले देखाएको छ । कमल गाउँपालिकामा घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ अनुसार २१० घरपरिवार शहरी सुविधाका लागि, ३० घरपरिवार द्वन्द्वका कारण, ११० घरपरिवार व्यापार व्यवसाय, ४५ घरपरिवार खेतीपाती गर्न, ७ घरपरिवार वैवाहिक सम्बन्ध, १०४ घरपरिवार रोजगारीका लागि र ६४ अन्य कारणबाट अन्यत्र स्थानबाट बसाई सरी आएको घरधुरी तथ्याङ्कले देखाएको छ । बसाई सराईसम्बन्धी वडागत विस्तृत विवरण तालिका ४ मा समावेश गरिएको छ ।

३.३ जातिगत विवरण :

कमल गाउँपालिकामा जम्मा ११२ थरका मानिसहरूको बसोवास रहेको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ ले देखाएको छ । सातवटा वडामध्ये सबैभन्दा बढी अन्य जाति ५,७८२ घरधुरी, जनजाति ४९१४ घरधुरी, दलित ९३४ घरधुरी, सिमान्तकृत ५३६ घरधुरी, मधेशी १९५ घरधुरी र मुस्लिम ७ घरधुरी रहेका छन् । कमल गाउँपालिकाको घरधुरी सर्भेक्षण विवरण २०७८ बाट प्राप्त जातिगत विवरणलाई तालिका ३ मा वडागत विस्तृत रूपमा समावेश गरिएको छ ।

३.४ मातृभाषासम्बन्धी विवरण

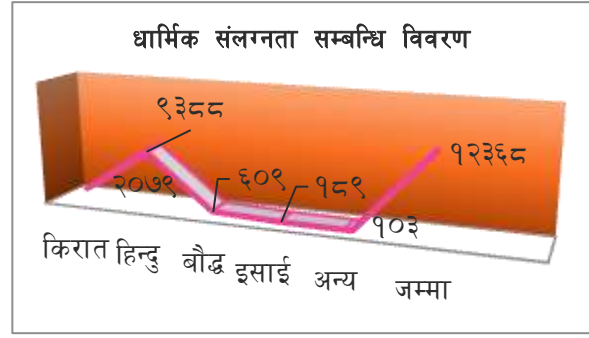
कमल गाउँपालिकामा बसोवास गरिरहेका जातजातिहरूको मातृभाषामा आ-आफ्नै रहेको छ । अन्य जातिको तुलनामा नेपाली मातृभाषा प्रयोग गर्नेहरूको बाहुल्य रहेको छ । कमल गाउँपालिकामा नेपाली भाषा प्रयोग गर्ने ७७.४७%, लिम्बू भाषा प्रयोग गर्ने ८.३६%, राई भाषा ६.३%, रहेको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ को तथ्याङ्कले देखाएको छ । वडागत भाषासम्बन्धी विवरण निम्नानुसारको तालिका ३ मा प्रस्तुत गरिएको छ:

वडा	लिम्बु	राई	तामाङ	गुरुङ	नेपाली	अन्य	जम्मा
१		२४	१०	७	१२६५	५९	१३६९
२		२१	१८	२	१४८३	५९	१५८३
३		२८४	६७	३४	९८६	७०	१४९८
४		२६६	१९६	५५	११९०	२१	१७५३
५		२६७	३३८	५१	१४९७	२८३	२४५९
६		३२	२५	७	१७२२	८३	१८६९
७		१४०	१२१	३६	१४३८	५२	१८३७
जम्मा		१०३४	७७५	१९२	१५९	९५८१	१२३६८
प्रतिशत		८.३६	६.३	१.५५	१.२९	७७.४७	१००

३.५ धार्मिक संलग्नता

कमल गाउँपालिकामा बसोवास गरिरहेका १२,३६८ घरधुरीहरू मध्ये किराँत धर्म मान्नेहरू २०७९ घरधुरी, हिन्दु धर्म मान्ने ९३८८ घरधुरी रहेको छ । कमल गाउँपालिकाका भिन्न बौद्ध र इसाई लगायतको धर्म मान्नेहरू समेत

रहेको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ को तथ्याङ्कले देखाएको छ । विभिन्न धर्म मान्ने घरधुरीको वडागत विवरण तालिका ३ मा सावेश गरिएको छ । जसलाई चित्रमा वडागत प्रस्तुत गरिएको छ ।

३.६ जनसङ्ख्या वृद्धिदर

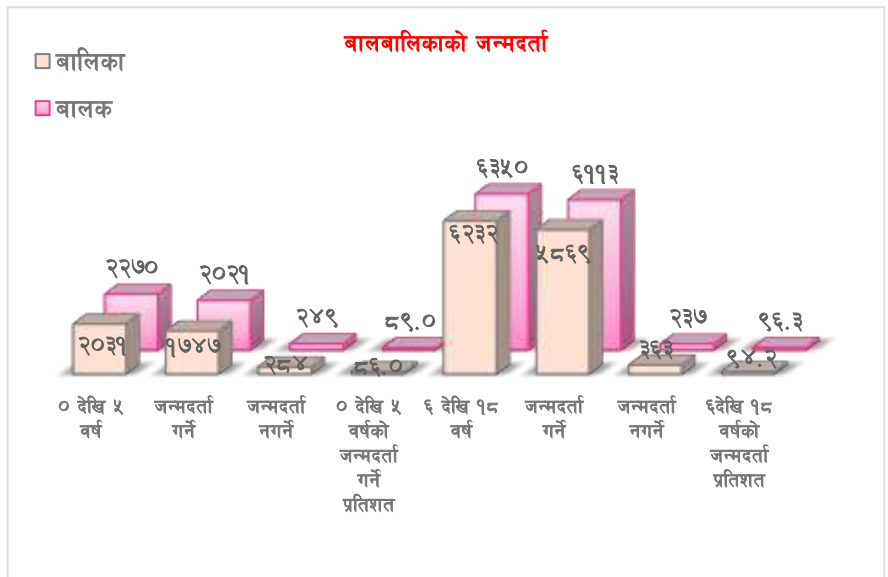
कमल गाउँपालिकाकाको प्रोफायल २०७५ को तुलनामा घरधुरी तथ्याङ्क २०७८ मा १०२७ घरधुरी वृद्धि भएको देखिन्छ । २०७५ सालको जनसङ्ख्याभन्दा अहिलेको तथ्याङ्कमा महिला ३०७१ र पुरुष २७२३ समेत ५७९४ जना बढ्न पुगेको छ । २०७५ सालको ५२,४८५ कूलजनसङ्ख्या रहेकोमा २०७८ को घरधुरी सर्भेक्षणमा ५८,२७९ जना जनसङ्ख्या रहेको पाइन्छ । कमल गाउँपालिकाको जनसङ्ख्या ११ प्रतिशतले बढेको देखिन्छ । जनसङ्ख्या वृद्धिदरको वडागत विवरण निम्नानुसार रहेको छ:

घरधुरी तथा जनसङ्ख्याको तुलनात्मक विवरण

वडा	२०७५ साल				२०७८ साल				तुलनात्मक अवस्था				वृद्धि प्रतिशत
	घरधुरी	महिला	पुरुष	जम्मा	घरधुरी	महिला	पुरुष	जम्मा	घरधुरी	महिला	पुरुष	जम्मा	
१	१४७३	३७८५	३६०४	७३८९	१३६९	३४४९	३४३३	६८८२	-	-३३६	-१७१	-५०७	-६.०
२	१३९७	३२९५	३३६७	६६६२	१५८३	३७८९	३८७३	७६६२	१८६	४९४	५०६	१०००	१५.०
३	१४६२	३२८१	३३०९	६५९०	१४९८	३५५२	३५११	७०६३	३६	२७१	२०२	४७३	७.१
४	१७४४	३८४८	४१४८	७९९६	१७५३	४१०७	४१९७	८३०४	९	२५९	४९	३०८	४.०
५	१९३१	४२३५	४५१५	८७५०	२४५९	५६९१	५७७७	११४६८	५२८	१४५६	१२६२	२७१८	३१.०
६	१६०८	३२४०	३४३३	६६७३	१८६९	४१५०	४३४३	८४९३	२६१	९१०	९१०	१८२०	२७.२
७	१७२६	४१८३	४२४२	८४२५	१८३७	४२००	४२०७	८४०७	१११	१७	-३५	-१८	-०.२
जम्मा	११३४१	२५८६७	२६६१८	५२४८५	१२३६८	२८९३८	२९३४१	५८२७९	१०२७	३०७१	२७२३	५७९४	११.०

३.७ जन्म दर्तासम्बन्धी विवरण:

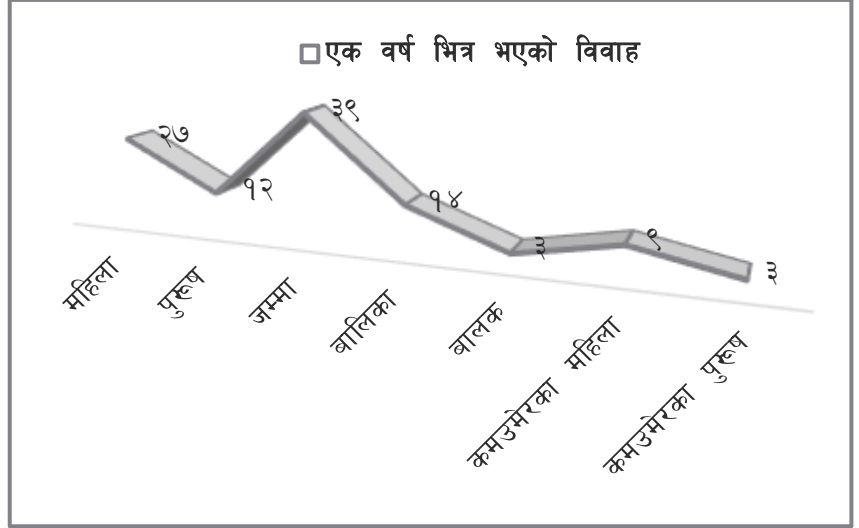
कमल गाउँपालिकामा पाँच वर्ष मुनिका ४३०१ जना बालबालिकाहरू मध्ये ३७६८ जना बालबालिकाहरूको जन्मदर्ता गरिएको छ । पाँच वर्ष मुनिका बालबालिकाहरूको जन्म दर्ता ८७.६१% रहेको छ । ६ देखि अठार वर्ष मुनिका १२,५८२ जना बालबालिका मध्ये ११ ९८२ जनाले जन्मदर्ता गरेका छन् जुन ९५.२३% रहेको छ । पाँच वर्ष मुनिकार ६ देखि अठार वर्ष मुनिका समेत ११३३ जना बालबालिकाहरूले जन्म दर्ता गरेको देखिदैन । कमल गाउँपालिकामा रहेका बालबालिकाहरू मध्ये १५७५० जना बालबालिकाहरूले मात्र जन्म दर्ता गरेको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ ले देखाएको छ ।

कमल गाउँपालिकामा ९३.२९% बालबालिकाहरूले जन्म दर्ता गर्ने गरेको पाइएको छ । तथ्याङ्क अनुसार ६.७१% बालबालिकाहरू जन्म दर्ता गर्नबाट वञ्चितमा रहेका छन् । जन्म दर्तासम्बन्धी वडागत विवरणलाई तालिका ६ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

३.८ बाल विवाहको अवस्था :

बीस वर्षको उमेर नपुगी विवाह गरेमा उनीहरूको शारीरिक अवस्था परिपक्व भएको हुदैनन् । २० पारी उमेर पुगीपछि मात्र विवाह गर्नुपर्छ भन्ने कानूनी मान्यतासँगै महिलाहरूको शारीरिक अवस्था परिपक्व नहुनुका अलवा बालबालिकाहरूको पढाई छुटने, आर्थिक क्षति, पारिवारिक कलह र सम्बन्धमा वेमेलको अवस्था सृजना भई सामाजिक सदभावमा समेत विग्रन जान्छ । शारीरिक, सामाजिक, आर्थिक रूपमा हुन सक्ने क्षतिको दर घटाउन बालविवाहको दर कम गर्न सामाजिक अपराध रोक्न लागि पर्ने हुन्छ । कमल गाउँपालिकामा एक वर्षभित्र विवाह गर्ने ३९ जनामा १७ जनाको बालविवाह र १२ जनाको कम उमेरको विवाह भएको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ ले देखाएको छ । ९ महिला र ३ पुरुष समेत १२ जनाले बीसवर्ष उमेर नपुगी विवाह कम

उमेरमा नै विवाह भएको छ । तथ्याङ्कका आधारमा कमल गाउँपालिकामा ०.१% बालविवाह रहेको छ । कम उमेरमा विवाह गर्ने ०.६ प्रतिशत रहेको छ । कमल गाउँपालिकामा एक वर्षभित्र विवाह गर्ने १० जनाले मात्र उमेर पुगेर विवाह गरेका छन् । विवाहसम्बन्धी वडागत विस्तृत विवरण तालिका ७ मा समावेश गरिएको छ ।

३.९ परिवार सङ्ख्या र प्रतिपरिवार औषत बालबालिको सङ्ख्या

कमल गाउँपालिकाको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८को प्राथमिक तथ्याङ्क सङ्कलनका आधारमा वडामा १८ वर्षमुनिका १६८८३ जना बालबालिकाहरूको सङ्ख्याको आधारमा प्रति घरपरिवार औषतमा बालबालिकाहरू दुई जनासम्म रहेको देखिन्छ । वडागत घरधुरी र बालबालिकाकाहरूको विवरण निम्नानुसार तालिकामा समावेश गरिएको छ:

वडा नं.	घरधुरी	बालबालिकाको सङ्ख्या	प्रतिघर औषत बालबालिकाको सङ्ख्या
१	१३६९	२०४३	२
२	१५८३	२२५२	२
३	१४९८	२०५६	२
४	१७५३	२३३८	२
५	२४५९	३३००	२
६	१८६९	२५०६	२
७	१८३७	२३८८	२

इकाइ-चार सुरक्षित मातृत्व

४.१ सुरक्षित मातृत्व कार्यक्रम

बालबालिकाहरूको जीवन र स्वास्थ्य अवस्था कस्तो रहने भन्नेमा आमाको स्वास्थ्यसँग सम्बन्धित हुने गर्दछ । कमल गाउँपालिकामा २० वर्ष मुनिका र माथिका दुवै समूहका गर्भवती आमाहरूले गर्भावस्थामा नियमित तोकिएको अवस्थामा नै चार पटक जाँच गर्ने र स्वास्थ्य संस्थामा नै सुत्केरी गराउने गरेका छन् । गाउँपालिकामा स्थापना गरिएका स्वास्थ्य संस्थामा बर्थिङ सेण्टरको व्यवस्थासहित तालिम प्राप्त स्वास्थ्यकर्मीको समेत प्रबन्ध गरिएको छ । महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका, विद्यालय, सामाजिक सङ्घसंस्थाका कार्यक्रमद्वारा गर्भावस्था विशेष अवस्था भएकाले त्यस अवस्थामा राम्रो खानपिन, आराम, नियमित स्वास्थ्य जाँच र स्वास्थ्य संस्थामा नै सुत्केरी गराउनु पर्छ भन्ने पटकैको सचेतीकरणले घरधुरीका अभिभावकहरूले सुरक्षित मातृत्वको महत्व बुझ्न थालेका छन् । गर्भावस्थाको गम्भिरतालाई मनन गरी आवश्यकता अनुसार दमक, विराटनगर र धरानसम्मका सुविधा सम्पन्न अस्पतालसम्म लगी प्रसुति गराउने प्रचलन रहेको छ । यद्यपी गर्भवति महिलालाई प्रसुति गराउदा घरैमा स्वास्थ्यकर्मी बोलाएर र स्वास्थ्यकर्मी नबोलाईकन पनि प्रसुति गर्ने केही चलन गाउँपालिकाका वडामा रहेको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ देखाएको छ ।

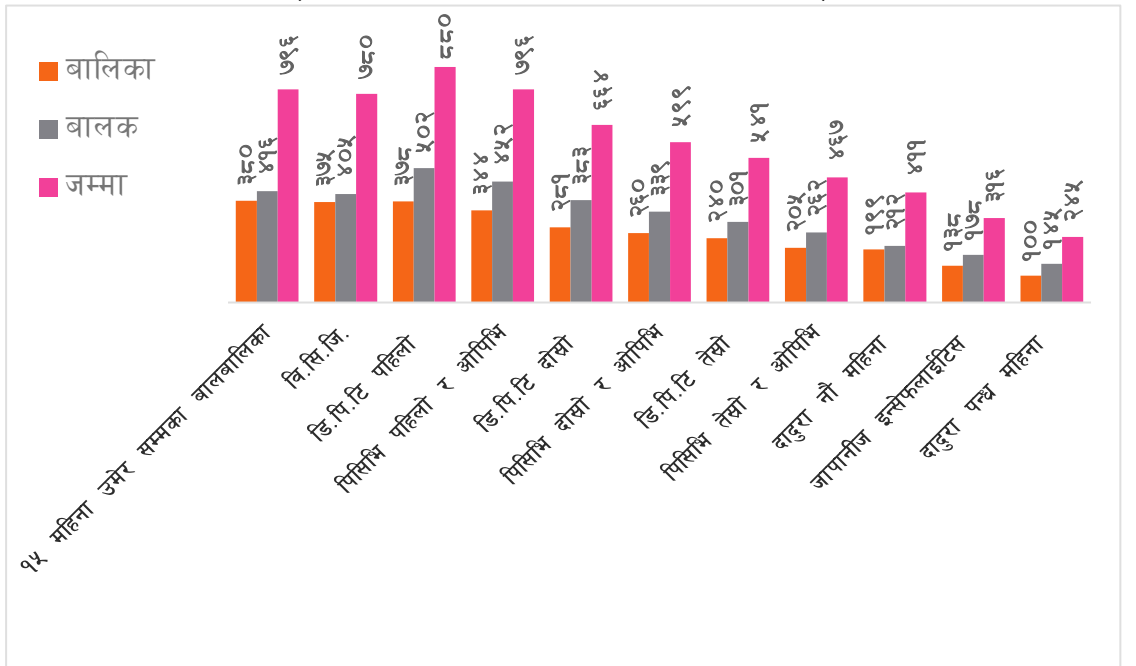
बालबालिकाहरू आमाको गर्भदेखि नै सुरक्षित रूपमा जन्मन पाउने र जन्मेपश्चात् पनि उनीहरूको बचाउ, संरक्षण, विकास अधिकार सुनिश्चितता गर्नु अभिभावकहरूको कर्तव्य हो । बालबालिका जन्मेपछि उसलाई स्वस्थ र दीर्घ जीवनको लागि एक हप्ताभित्र सुत्केरी आमा र नव शिशुको २४ घण्टाको जाँच स्वास्थ्य संस्थामा गरेर घरमा लाने र त्यसपछिको तीन दिन र एक हप्ताको स्वास्थ्य जाँच भने कम हुने गरेको छ । आमा र नवशिशु विरामी भएमा मात्र जाँच गराउने र नभए स्वास्थ्य जाँच गरिदैन जसबाट सुरक्षित मातृत्व र नवशिशुको बाँच्न पाउने अधिकार सुनिश्चित हुनेमा चुनौती रहेको छ । बालबालिकाहरूको वृद्धि विकासका लागि पोषिलो खानेकुरा खुवाउने र गर्भवति महिलाहरूलाई पोषिलो खाना साथै आरामको पनि प्रबन्ध हुन जरुरी हुन्छ ।

४.२ बालबालिकाको खोपसम्बन्धी विवरण

बालबालिकाहरूको दीर्घ जीवन यापन गर्न पाउने अधिकारको सुनिश्चितताको लागि राज्यबाट १५ महिनाभित्र पूर्ण खोपको निशुल्क व्यवस्था गरिएको छ । खोप कार्यमा सबै बालबालिकाहरूको पहुँच सुनिश्चित गर्न गाउँपालिकाको स्वास्थ्य शाखा र व्यवस्थापन समिति, स्वास्थ्य कर्मी, महिलास्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरू, परिचालन गरिएको छ । खोप लिनबाट वञ्चित बालबालिकाहरू नभए पनि कहिले काहिँ खोपको समयमा अन्यत्र गएको अवस्था बाहेक खोप लाउन

नछुटेको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ तथ्याङ्कले देखाएको छ ।

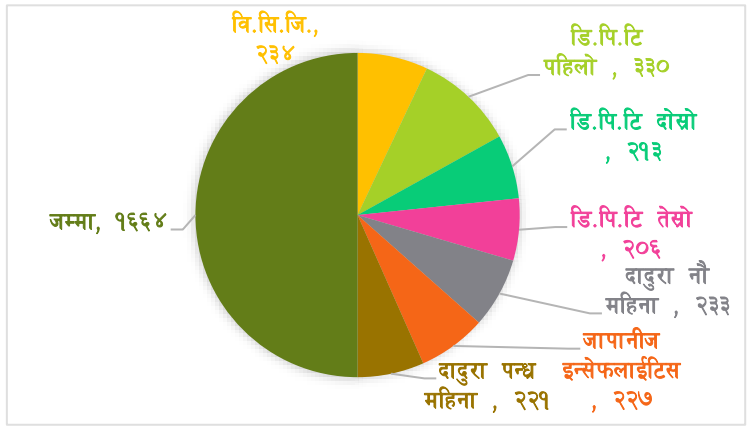
बालबालिकाहरूको खोपमा पहुँचको अवस्था तालिकाले प्रष्टयाउछ । उपयुक्त चार्टमा उल्लेख

गरिएको १५ महिनासम्मका ७९६ बालबालिकाहरूमा ७८० जनाले विसिजी, डिपिटीपहिलो ८८०, डिपिटी दोस्रो ६६४, डिपिटी तेस्रो ५४९, पिभिसि पहिलो ७९६, पिभिसि दोस्रो ५९९, पिभिसि तेस्रो ४६७ जना, दादुरापहिलो ४९१ जना र जापानिज इन्सेफलाईटिस ३१६ जनाले खोप लिइएका छन् । २४५ जनाले दादुरा रुवेला विरुद्धको दोस्रो

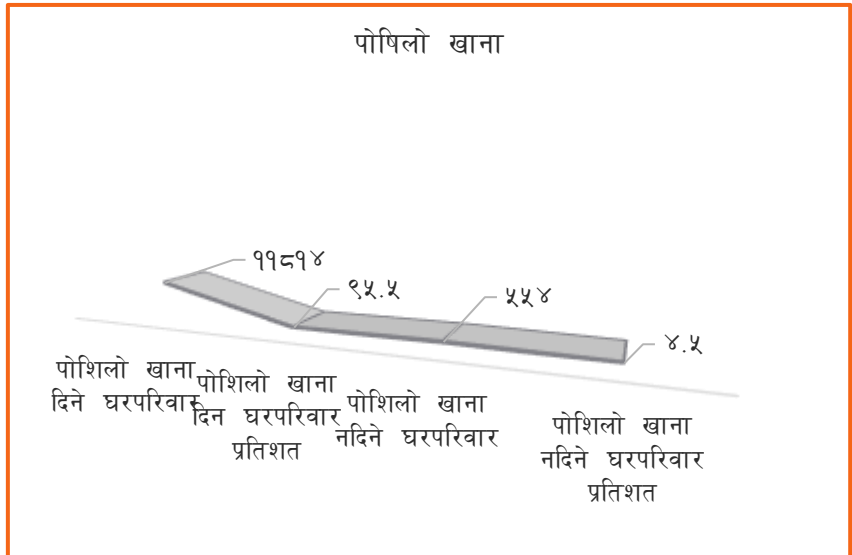
मात्रा खोप पाएका छन् । कमल गाउँपालिकामा रहेका बालबालिका र खोपामा पहुँचको अवस्थाको विश्लेषण गर्ने हो भने १५ महिनासम्मका ७९६ जना बालबालिकाहरू मध्ये ७८० जना बालबालिकाहरूले विसिजि खोप लिएका छन् । विसिजि खोप लिने पन्ध्र महिना उमेरभित्रका बालबालिकाहरूलाई आधार मान्ने हो भने खोपमा ९८ प्रतिशत पहुँच रहेको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ को तथ्याङ्कले प्रष्ट्याएको छ । खोपमा सबै बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चितता सहित कमल गाउँपालिका पूर्णखोप युक्त गाउँपालिका घोषणा भई सकेको छ । १५ महिना माथि २३ महिनासम्मका बालबालिकालाई पूर्णखोप सुनिश्चितताका लागि पालिकाले वार्षिकरूपमा खोपबाट छुटेकालाई पहिचान गरी खोप लगाउने कार्य गर्दै आएको छ । पूर्णखोप सुनिश्चितता अन्तर्गत खोप लिएको बालबालिका २८०५ रहेका छन् । पूर्णखोप सुनिश्चितता मार्फत खोप सेवा लिएका बालबालिकाको विवरण निम्नानुसारको रेखामा प्रस्तुत गरिएको छ । घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ को तथ्याङ्क विश्लेषण गर्दा बालबालिकाले नेपाल सरकारले तोकेको मापदण्ड अनुरूपमा सबै खोप पाएका छन् ।

खोपसम्बन्धी वडागत विस्तृत विवरण तालिका ८ र ९ मा समावेश गरिएको छ । पूर्ण सुनिश्चितता पश्चात् डिपिटि पहिलो -३३०, डिपिटि दोस्रो -२१३, डिपिटि तेस्रो -२०६, दादुराको पहिलो मात्रा २३३, जापानिज इन्सेफलाईटिस २२७ र दादुराको दोस्रो मात्रा समेत १६६४ जनाले पुन खोप लिई कमल गाउँपालिकामा रहेका बालबालिकाले मापदण्ड अनुरूपको शतप्रतिशत खोपमा सुनिश्चितता रहेको तथ्याङ्कले देखाएको छ । १५ महिनादेखि २३ महिनासम्मका बालबालिकाले पूर्ण खोप लिएको विवरण निम्नानुसारको रेखा चित्रमा प्रस्तुत गरिएको छ । खोपसम्बन्धी वडागत विवरण तालिका ८ मा समावेश गरिएको छ।

४.३.बाल पोषण स्थिति

बालबालिका भविष्यमा दक्ष र सक्षम नागरिक बन्नका लागि प्रारम्भिक अवस्थामा उनीहरूले पाउने पोषणयुक्त खाना तथा स्याहारमा निर्भर रहन्छ । कमल गाउँपालिकामा रहेका ११८१४ घरपरिवाले आफ्ना छोरीछोराका लागि सबैले पोषिलो खाने कुरा दिए दिने गरेका छन् । तथ्याङ्कका आधारमा पोषिलो खाना खान दिने घरपरिवार ९५.५% रहेको छ । विवरणलाई निम्नानुसार समावेश गरिएको छ । आफ्ना बालबालिकालाई पोषिलो खाना दिन नसक्ने ५५४ घरपरिवार कमल गाउँपालिकामा रहेको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८को तथ्याङ्कले देखाएको छ । पोषिलो खाना खानसम्बन्धी वडागत विवरण निम्नानुसार तालिका १० मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

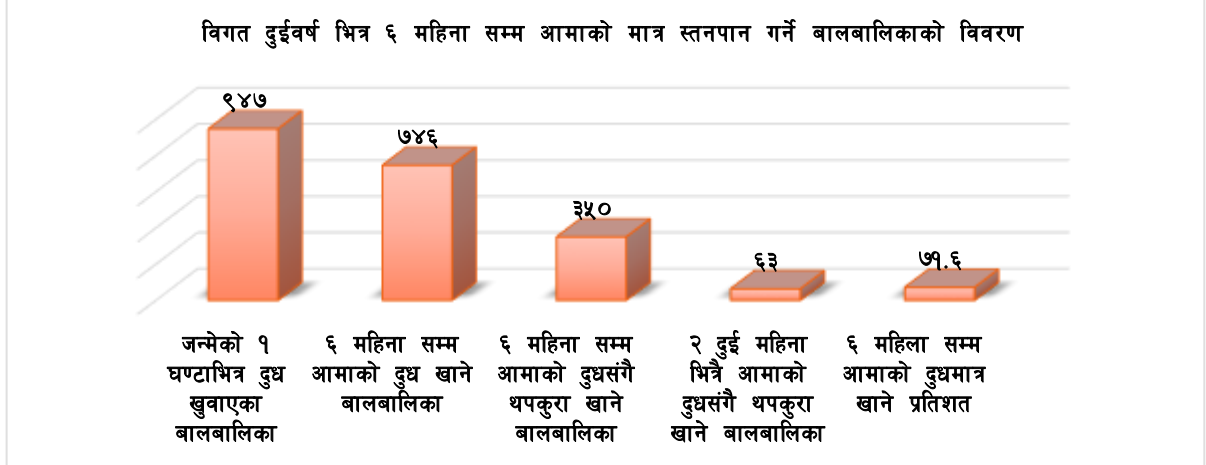

पोषिलो खाना खानसम्बन्धी वडागत विवरण निम्नानुसार तालिका १० मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

४.३.१ छ महिनासम्मका बालबालिको स्तनपानसम्बन्धी विवरण

कमल गाउँपालिकामा रहेका बालबालिकाहरू बाँच्न पाउने अधिकार सुनिश्चित गर्नका लागि बालबालिकाहरूको शारीरिक, मानसिक, बौद्धिक, संवेगात्मक र सामाजिक पक्षको विकासका लागि स्तनपानको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ । बालबालिका जन्मेको छ महिनासम्म आमाको दुधमात्र खान आवश्यक हुन्छ । कमल गाउँपालिकामा बालबालिका जन्मेको छ महिनासम्म आमाको दुधमात्र खुवाउने वर्तमान अवस्थामा सुधार गर्न आवश्यक रहेको छ ।

बालबालिका जन्मेको दुई महिनादेखि नै आमाको दुध साथै खानेकुरा खुवाउने गरिएकोछ । दुध खुवाए पनि तोकिएको मापदण्ड र प्रक्रियाअनुसार बालबालिकाहरूलाई स्तनपान गराउन सकेको अवस्था नभएको स्थिति छ । ६ महिनासम्मका बालबालिकाहरूलाई आमाको मात्र स्तनपान गराएकोविगत दुई वर्षमा १०४२ जना ६ महिनासम्मका

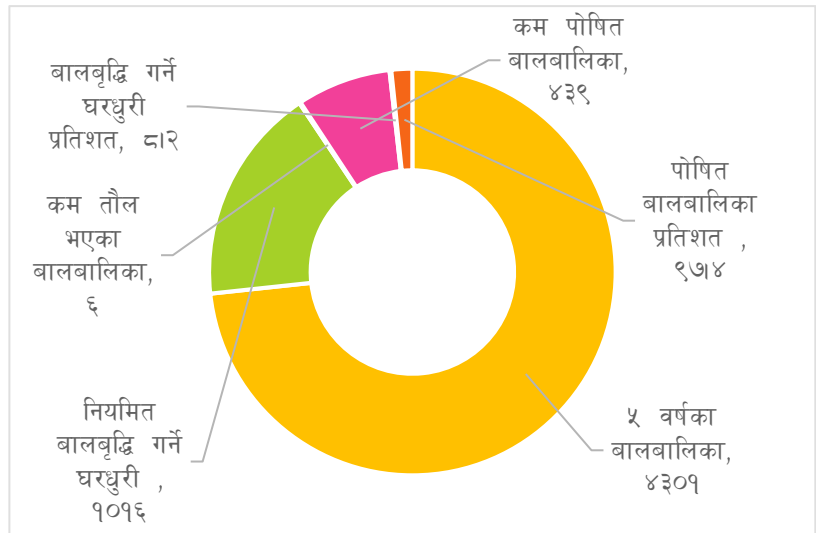

बालबालिका मध्ये ७४६ जना बालबालिकालाई आमाको दुध मात्र खुवाएको तथ्याङ्क विश्लेषण गर्दा ७९.६ प्रतिशतले मात्र आमाको मात्र दुधखाएको देखिन्छ । स्तनपानसम्बन्धी वडागत विवरण निम्नानुसारको तालिका १० मा प्रस्तुत गरिएको छ:

४.३.२ नियमित रूपमा तौल लिइएका बालबालिकासम्बन्धी विवरण

बालबालिकाहरूको उमेरअनुसार मानसिक, शारीरिक, बौद्धिक र संवेगात्मक पक्षको वृद्धि र विकास हुनु पर्दछ ।

बालबालिकाहरूको वृद्धि अनुगमन नियमित गरिएन भने उनीहरूको वृद्धि विकास भै रहेको छ कि छैन थाहा हुदैन । कमल गाउँपालिकामा ४३०१ जना पाँचवर्षका बालबालिकाहरूको तौलवृद्धि अनुगमन गर्ने कार्य नियमित र सबै बालबालिकाको गरिएको छैन । १०१६ घरपरिवारले मात्र आफ्ना बालबालिकाहरूको नियमित बालवृद्धि अनुगमन गरेको विद्यमान अवस्था छ । कमल गाउँपालिकामा पोषित बालबालिकाको प्रतिशत ९७.४ रहेको छ । ४३९ जना बालबालिका कम पोषित र ६ जना कम तौल भएका बालबालिकाको सङ्ख्या रहेको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ को तथ्याङ्कले देखाउँदछ । बाल वृद्धि अनुगमनसम्बन्धी वडागत विवरण ११ तालिकामा समावेश गरिएको छ ।

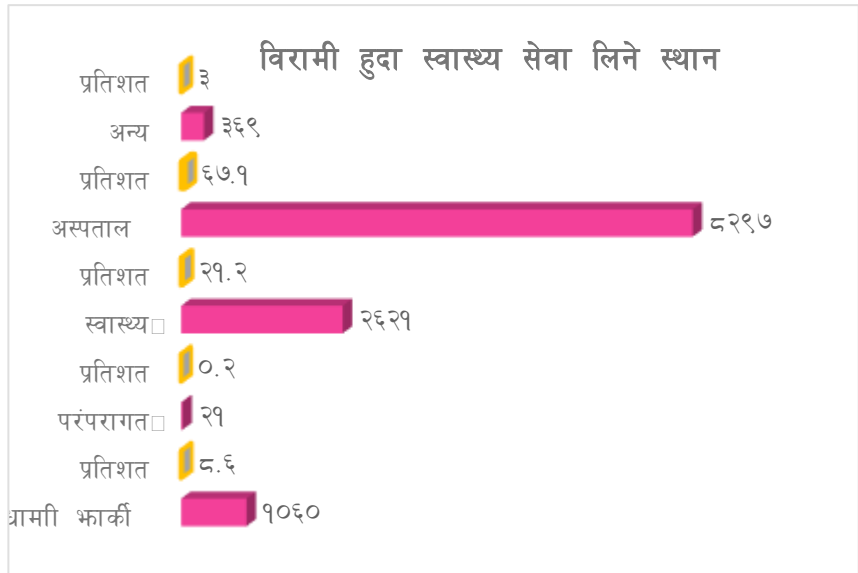
४.४ बालबालिकामा देखापर्ने मुख्य रोगहरू

कमल गाउँपालिकाको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ अनुसार बालबालिकाहरूमा लाग्ने सामान्य रोगहरूमा भ्रूण पखाला, घाउ खटिरा, लुतो, स्वासप्रश्वास (न्यूमोनिया), जूका, निसासिनु संक्रमण, भारल ज्वरो, कुपोषण, सिताङ्ग, कम तौलअन्य रोगहरू (पानी र सरसफाइका कमीका कारण लाग्ने रोगहरू) रहेका छन् । गाउँपालिकामा रहेका बालबालिकाहरूलाई मध्ये कसैलाई पनि दीर्घ देखा नपरेका घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ को तथ्याङ्कले देखाएको छ । वडामा सामाजिक र परम्परागत मान्यतालाई पूरै त्याग्न सकिएको अवस्था छैन । बालबालिकाहरू विरामी भएमा डाक्टरका नै पुऱ्याउनु पर्दछ भन्नेमा सबै विश्वस्त हुन थालेको अवस्था छ ।

४.४.१ बाल स्वास्थ्य

बालबालिकाहरूको मात्र होइन सबै मानवको स्वास्थ्य स्थिति कस्तो हुने भन्ने कुरा स्थानीयस्तरमा उपलब्ध हुने स्वास्थ्य सेवा दिने संस्था र सेवाले मात्र निर्धारण गर्न सक्दैन । कमल गाउँपालिकामा विरामी भएपछि सर्वप्रथम परम्परागतरूपमा प्रचलनमा ल्याएका धामी भार्की लाउने चलनको अंश केही बाँकी रहेको छ । विरामीहरूको उपचारका लागि बैद्य, धामी भार्कीको प्रयोग गर्ने गरेका छन् । कमल गाउँपालिकामा नजिकै रहेको स्वास्थ्यसंस्थामा २१.२% प्रतिशत, अस्पतालमा ६७.९%, धामी भार्कीका ८.६% बाह्य तहसम्म ३ प्रतिशत घरपरिवारले आफ्नो र

बालबालिकाहरूको स्वास्थ्य उपचारमा लैजाने गरेको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ ले देखाएको छ । बालबालिकाको उपचारमा प्राथमिकता क्षेत्रको विवरण चार्टमा प्रस्तुत गरिएको छ । विरामी हुँदा जाँच गर्ने क्षेत्रहरूको विस्तृत वडागत विवरण तालिका १२ मा समावेश गरिएको छ ।

४.५ परिवार नियोजनको साधन प्रयोगकर्ताको विवरण

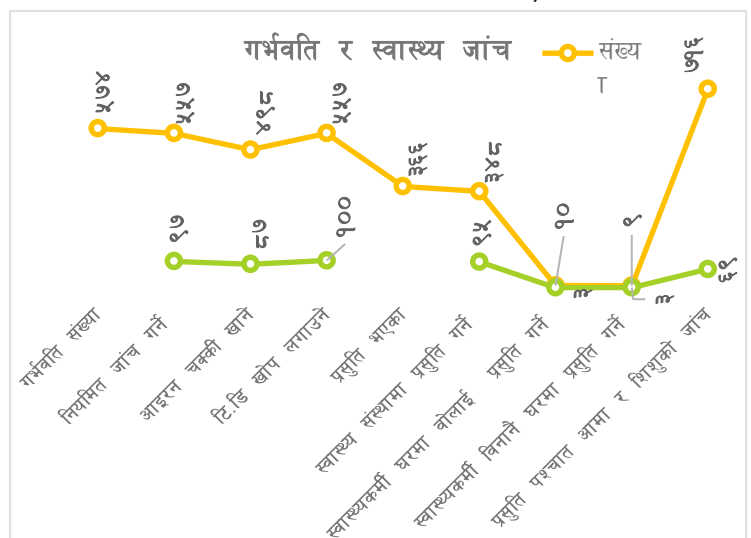
कमल गाउँपालिकामा महिला र पुरुषहरूले जन्मान्तर बढाउन परिवार नियोजनका अस्थायी र स्थायी साधनहरूको प्रयोगमा ल्याउने गरेका छन् । पुरुषहरूले कण्डम र स्थायी बन्ध्याकरण गर्ने साथै महिलाहरूले पिल्स, डिपो, इमप्लान्ट र आइयुसिडीजस्ता परिवार नियोजनमा साधनहरूको प्रयोग गरेका छन् ।

४.६ प्रसुतिपूर्व चारपटक र प्रसुतिपश्चात् आमा र नवजात शिशुको स्वास्थ्य जाँच

कमल गाउँपालिकाको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ अनुसार ५७४ जना गर्भवतिहरू मध्ये ५५७ जनाले मात्र तोकिएको समयमा जाँच गर्ने, ४९८ जनाले आइरन चक्की खाने, ५५७ जनाले दुई पटक टिडि खोप लिने गरेका छन् । सुत्केरीपछि आमा र नव शिशुको हप्तामा तीनपटकको जाँच सम्बन्धमा स्वास्थ्य संस्थामा प्रसुति गर्नेहरूले पहिलो जाँच गरेको दोस्रो र तेस्रो जाँच बालबालिका विरामी हुँदामात्र गर्ने गरेका छन् । कमल गाउँपालिकामा नियमित गर्भवति जाँच ९७.२ प्रतिशत, आइरन चक्कीको सेवन ८६.८ प्रतिशत र टिडिको खोपको प्रयोग १०० प्रतिशत रहेको छ । प्रसुतिपश्चात् आमा र नवजात शिशुको एक हप्ताभित्र तीनपटक जाँच गर्ने ६८.८ प्रतिशत मात्र रहेको छ । गर्भवति महिला र सेवामा रहेको पहुँचसम्बन्धी वडागत विवरण तालिका १३ मा समावेश गरिएको छ ।

४.७ दक्ष स्वास्थ्यकर्मीद्वारा सुत्केरी गर्ने विवरण

कमल गाउँपालिकामा सुरक्षित रूपमा दक्ष स्वास्थ्यकर्मीबाट स्वास्थ्य संस्थामा नै सुत्केरी गराउनु पर्छ भन्ने सोचको विकास रहेको भए तापनि घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ अनुसार ५७४ जना गर्भवति महिलाहरू मध्ये ३६६ सुत्केरी भएका छन् । प्रसुति भएका मध्ये ३४८ जनाले स्वास्थ्य संस्थामा प्रसुति गराएका छन् । स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी गराउनेको मध्ये स्वास्थ्य संस्थामा दक्ष स्वास्थ्यकर्मीद्वारा प्रसुति गर्ने ९५%, घरैमा स्वास्थ्यकर्मी लगेर प्रसुति गराउने २.५ प्रतिशत र २.५ प्रतिशतले

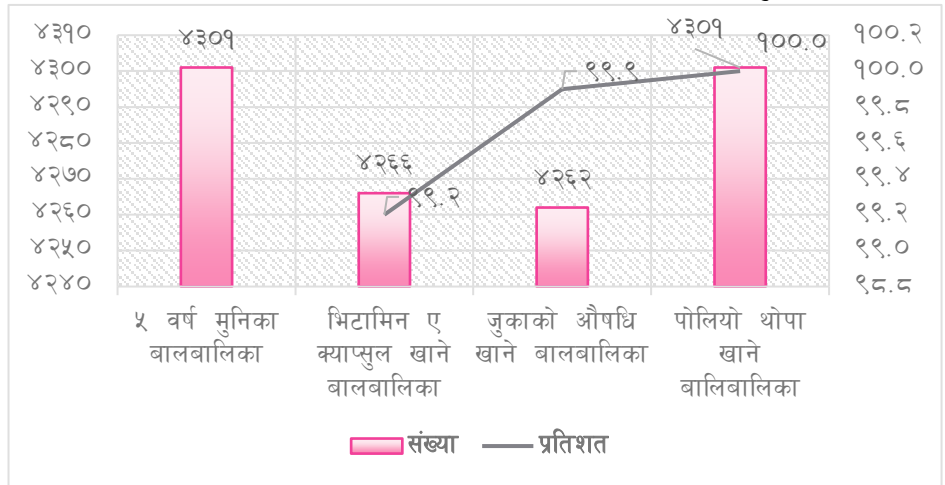

स्वास्थ्यकर्मी विना नै घरैमा प्रसुति गरेका अवस्था छ । बालबालिका गर्भदेखि नै सुरक्षितभै जन्मन पाउने अधिकारका सुनिश्चितताका लागि नियमित स्वास्थ्य जाँच साथै स्वास्थ्य संस्थामा गई दक्ष स्वास्थ्य कर्मीद्वारा सुत्केरी गराउन पर्छ । गर्भवति महिला र जाँच तथा प्रसुतिसम्बन्धी विवरण रेखा चित्रमा प्रस्तुत गरिएको छ । गर्भावस्थाको जाँच ९७, टि.डि खोप लिने १०० र आइरन चक्की खाने ८७ प्रतिशत रहेको छ । सुत्केरी पछि आमा र नवशिशुको एक हप्तामा तीन पटक स्वास्थ्य जाँच ६९ प्रतिशतले गराउने गरेका छन् । दक्ष स्वास्थ्यकर्मीद्वारा प्रसुति गर्नेहरूको विस्तृत वडागत विवरण तालिका १३ मा समावेश गरिएको छ ।

४.८ भिटामिन ए तथा जुकाको औषधि खाएका बालबालिकासम्बन्धी विवरण

कमल गाउँपालिकामा ५ वर्षसम्मका बालबालिकाहरूले वर्षको २ पटक भिटामिन ए क्याप्सुल ५ वर्षसम्मका बालबालिकाहरूले

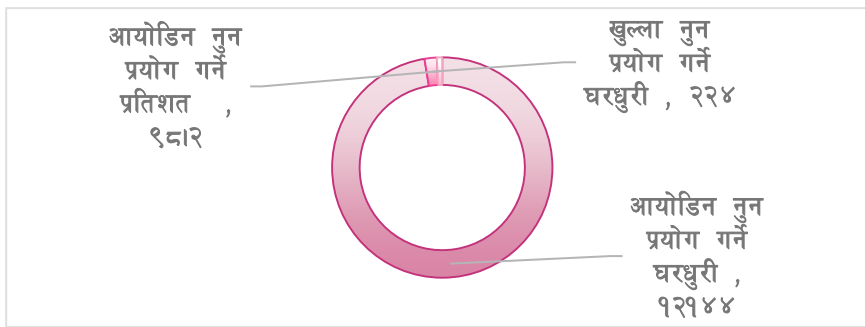
भिटामिन ए क्याप्सुल खानु पर्दछ । भिटामिन ए क्याप्सुल खाने बालकालिका ९९.२ प्रतिशत, जुकाको औषधि खाने बालबालिका ९९.९ प्रतिशत रहेकोछ । पाँच वर्ष मुनीका ४३०१ जना सबै बालबालिकाहरूले

पोलियो थोपा खाएको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ ले देखाएको छ । भिटामिन ए र जुकाको औषधि खाने बालबालिकाको सङ्ख्यामा केही सङ्ख्या कम भए पनि खाएको जुकाको औषधि, भिटामिन ए औषधि खानबाट कोही पनि नछुटेको स्वास्थ्य शाखाको तथ्याङ्क रहेकोछ । जुकाको औषधि, भिटामिन ए औषधि र पोलियो थोपासम्बन्धी वडागत विस्तृत विवरण तालिका १४ मा समावेश गरिएको छ ।

४.९ आयोडिन युक्त नुनको प्रयोग गर्ने घर परिवारसम्बन्धी विवरण

कमल गाउँपालिकाको घरधुरी तथ्याङ्क सर्भेक्षण २०७८ अनुरूप कमल गाउँपालिकाभित्रका १२ ३६८ घरधुरी

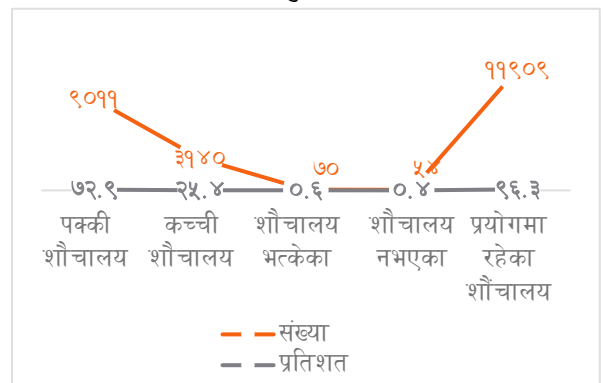

मध्ये १२ १४४ घरपरिवारले नियमितरूपमा आयोडिन नुन प्रयोग गर्ने गरेका छन् । नियमित आयोडिन वा दुई बालबालिकाको चिन्ह भएको नुन प्रयोग गर्ने ९८.२ प्रतिशत र खुल्ला नुनको प्रयोग गर्ने १.८ प्रतिशत रहेको छ ।

आयोडिनयुक्त नुन प्रयोगसम्बन्धी कुनै वडागत विस्तृत विवरण तालिका १४ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

४.१० शौचालय र सरसफाईसम्बन्धी विवरण

सरसफाईका लागि अर्को महत्वपूर्ण पक्ष शौचालयको निर्माण र प्रयोग हुनु हो । समुदाय, मानव वस्तीमा स्वास्थ्यसम्बन्धी अनेक प्रकारका जटिलता ल्याउने अव्यवस्थित शौचालय पनि हो । सरसफाईका लागि अभिन्न र नभई नहुने शौचालयको व्यवस्था र नियमित प्रयोग गर्न आवश्यक हुन्छ । मानवसभ्यता साथै व्यक्तिगत, घरायसीसँगै वातावरणीय सरासफाईका लागि

शौचालय निर्माण र यसको नियमित प्रयोगमा ल्याउन अनिवार्य रहन्छ । कमल गाउँपालिकामा १२,३६८ घरधुरी मध्ये ९०११ पक्की, ३१४० कच्ची शौचालय भएको, ५४ घरधुरीमा चर्पी नभएको र ७० घरधुरीमा भएका शौचालय भत्केर प्रयोग विहिन रहेको विद्यमान अवस्था रहेको छ । पक्की र कच्ची शौचालय समेत ९८.८% घरधुरीमा शौचालय भएको अवस्था रहेको छ । १.२ प्रतिशत घरधुरीमा चर्पी नबनाएको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ ले देखाएको छ । भएका चर्पीहरू मध्ये ९६.३ प्रतिशत चर्पीहरू प्रयोगमा रहेको अवस्था छ । शौचालयसम्बन्धी स्तम्भ रेखामा प्रस्तुत गरिएको छ । शौचालयसम्बन्धी विस्तृत वडागत विवरण तालिका १५ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

४.११ सावुनको उपलब्धता र प्रयोग सम्बन्धी विवरण

खाना पकाउन अघि, खाना खानु अघि, बालबालिकाहरूको दिशा धोएपछि, दिशा गरे पछि र फोहोर वस्तु छोएपछि सावुन पानीले हात धुने कार्य नियमित गर्नाले पनि सरुवा रोगहरूबाट बच्न सकिन्छ । पचिस रूपयाँको सावुन प्रयोग नगर्नाले वर्षेनी दसौँ हजार बालबालिकाहरूले अकालमा ज्यान गुमाउनु परेको अवस्था रहेको छ । कमल गाउँपालिकामा रहेका नागरिकहरूका ९२.७% घरमा, ८३.१% शौचालयमा सावुनको उपलब्धता रहेको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ ले देखाएको छ । सावुन पानीको उपलब्धता र प्रयोगको सङ्ख्या विश्लेषण गर्दा आधाभन्दा बढी विद्यालयमा सावुन नै नभएको र घरमा सावुन भए पनि नियमित र अनिवार्य रूपमा सावुनको प्रयोग भएको अवस्था देखिँदैन । दिसा गरेपछि, बालबालिकाको दिसा धोएपछि, खाना पकाउन र खान अघि र फोहोर वस्तु छोएपछि औषतमा ९१% ले सावुन पानीले हात धुने गरेको तथ्याङ्कले देखाएकोछ । तीन सावुन र प्रयोग सम्बन्धी विवरण निम्नानुसारको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ: वडागत विस्तृत विवरण तालिका १५मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

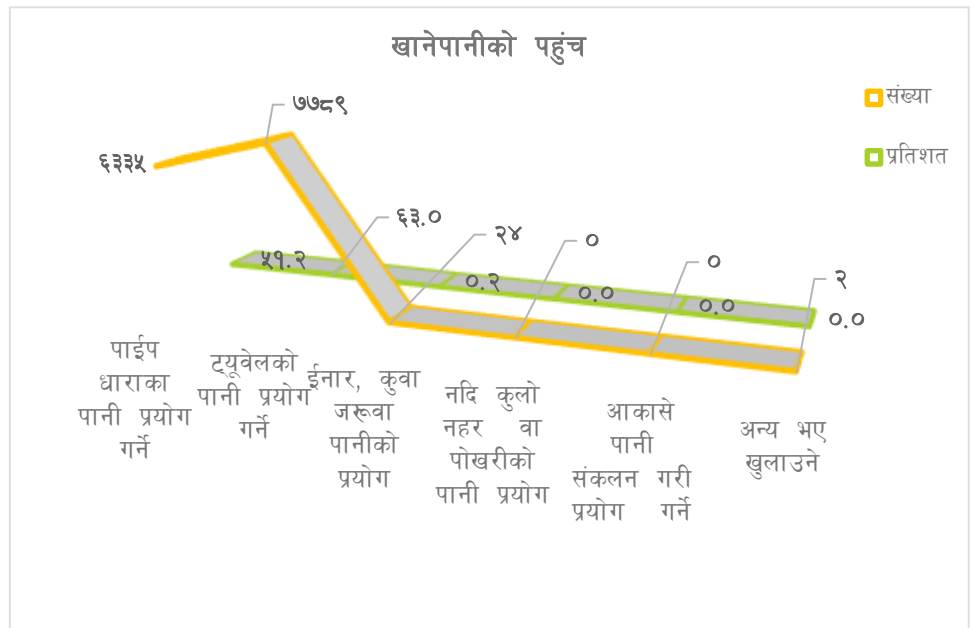
सावुन राखिएको स्थान र सावुनको प्रयोग सम्बन्धि विवरण

विवरण	सावुनको राखिएको स्थान		सावुनको प्रयोग कहिले कहिले हुन्छ				प्रतिशत
	घरमा	शौचालयमा	दिसा गरेपछि	बालबालिकाको दिसा धोएपछि	खाना पकाउनु र खानु अघि	फोहोर वस्तु छोएपछि	
जम्मा	११४६२	१०२७२	११२५८	७१८७	९२२३	११०४१	९१
प्रतिशत	९२.७	८३.१	९१.०	५८.१	७४.६	८९.३	

४.१२ खानेपानीको स्रोत तथा उपलब्धतासम्बन्धी विवरण

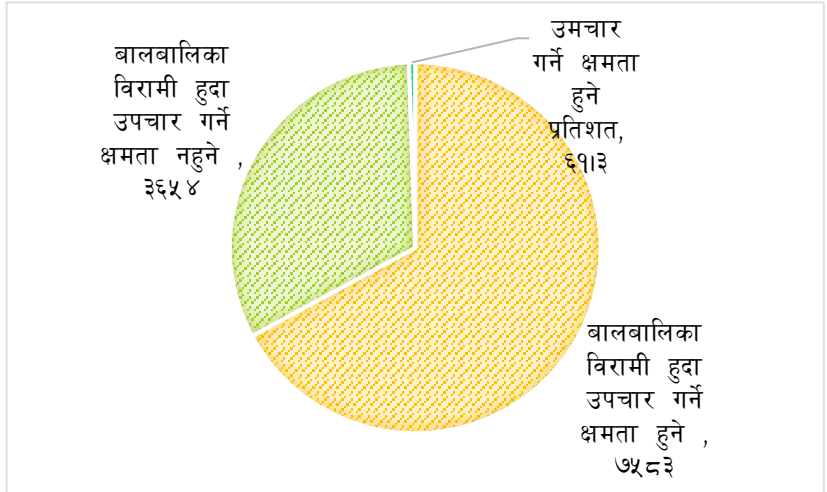
कमल गाउँपालिकामा खानेपानीको पहुँचसँगसम्बन्धी सर्भेक्षणअनुसार सबै घरधुरीमा खानेपानीको पहुँच रहेको देखिन्छ । पाएप वा धाराको पानी, ट्यूबेल र इनारको खानेपानी उपयोग गर्ने १००% घरधुरी रहेको छ । घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ अनुसार पाएप वा धाराको पानी प्रयोग गर्ने ६३३५, ट्यूबेल ७७८९, इनार वा जरुवा र कुलो ६३ घरपरिवार रहेका छन् । नदी, कुलो, आकासे पानी सङ्कलन पानी खाने अवस्था नरहेको कमल गाउँपालिकाको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ ले देखाएको छ ।

खानेपानीसम्बन्धी वडागत विस्तृत विवरण तालिका १६ मा समावेश गरिएको छ ।

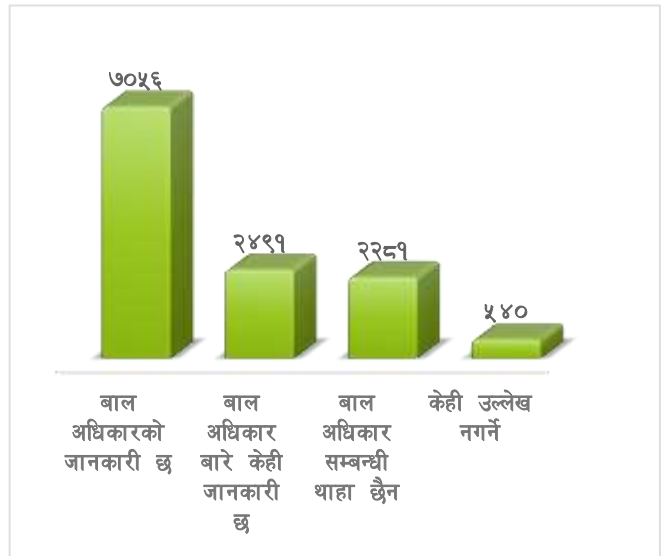
४.१३ बालबालिका विरामी हुदा उपचार गर्ने क्षमता

कमल गाउँपालिकामा बालबालिका रहेका १२,३६८ घरधुरीका अभिभावकहरू मध्ये आफ्ना छोरीछोराहरू विरामी हुँदा ७५८३ घरधुरीका अभिभावकले उपचार गर्न सक्ने क्षमता भएका घरधुरीहरू ६१.३ प्रतिशत रहेका छन् । विरामी हुँदा समयमा उपचार गर्न नसक्ने ३६५४ घरधुरी रहेका छन् । ११३१ घरधुरीले तत्काल बालबालिकाको उपचार गर्न सक्ने र नसक्ने बारेमा केही पनि उल्लेख गरिएको छैन । बालबालिकाहरूको उपचारसम्बन्धी विस्तृत वडागत विस्तृत विवरण तालिका १७ मा समावेश गरिएको छ:

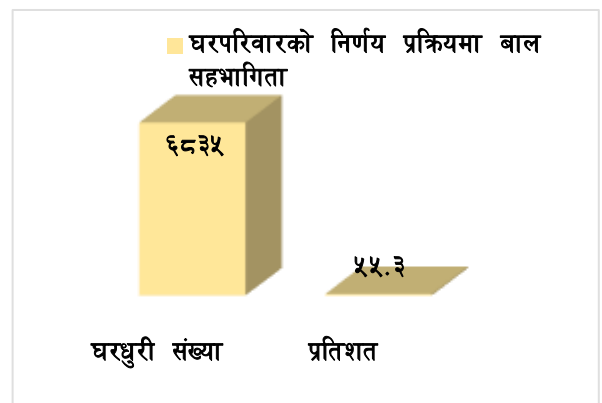
४.१४ बाल अधिकारसम्बन्धी जानकारी

कमल गाउँपालिकामा रहेका अभिभावकहरूले आफ्ना छोरीछोराहरूको बीचार र भावना बुझेर उनीहरूका आधारभूत अधिकार परिपूर्ति गर्न बाल अधिकार बारे जानकारी हुन आवश्यक हुन्छ । घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ अनुसार कमलमा रहेका १२३६८ घरधुरीमध्ये ७०५६ घरधुरीमा बाल अधिकारसम्बन्धी जानकारी भएको देखाएको छ । बाल अधिकार बारे केही जानकारी हुने वा कुरा सुन्नेमा २४९१ घरधुरी रहेका छन् । जानकारी छैन भन्नेमा २२८१ रहेका छन् । ५४० घरपरिवारले बालबालिकाको अधिकारसम्बन्धी कुनै प्रतिक्रिया नजनाएको अवस्था रहेको छ । गाउँपालिकाको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ अनुरूप ७५.५% घरधुरीहरूलाई बाल अधिकारको बारेमा केही न केही जानकारी भएको अवस्था छ । बाल अधिकारसम्बन्धी जानकारी भएका र नभएका घरधुरीहरूको विस्तृत विवरण तालिका १७ मा समावेश गरिएको छ ।

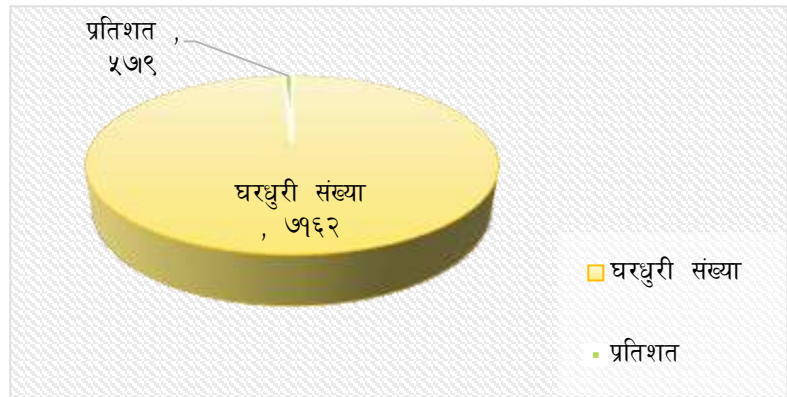
४.१५ घरपरिवारमा निर्णय प्रक्रियामा बालबालिकाको सहभागिता

बालबालिकाहरूलाई भविष्यमा कर्णधार बनाउन वर्तमान समयमा गरिने निर्णय प्रक्रियामा उनीहरूको अर्थपूर्ण सहभागिता गर्न आवश्यक रहन्छ । २९ प्रतिशतको हिस्सामा रहेका बालबालिकालाई ६८३५ घरपरिवारले घरपरिवारमा हुने निर्णय प्रक्रियामा सहभागिता गर्ने गरेका छन् । कमल गाउँपालिकामा ५५.३ प्रतिशत घरपरिवारले मात्र निर्णय प्रक्रियामा बालबालिकाको सहभागिता गराउँदै आएको अवस्था छ । निर्णय प्रक्रियासम्बन्धी वडागत विस्तृत विवरण तालिका १७ मा समावेश गरिएको छ ।

४.१६ बालबालिकाकोरोग र खोपसम्बन्धी जानकारी

बालबालिकाहरूको रोग र खोपसम्बन्धी ७१६२ घरधुरीलाई मात्र जानकारी भएको तथ्याङ्कले देखाएको छ । बालबालिकाको रोग र खोपसम्बन्धी जानकारीको तह ५७.९% सम्म रहेको छ । ५२०६ घरधुरीलाई खोप र रोगसम्बन्धी जानकारी नभएको कमल गाउँपालिकाको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ बाट प्राप्त भएको छ । बालबालिकाको रोग र खोप बारे वडागत विस्तृत विवरण तालिका १७ मा समावेश गरिएको छ ।

इकाइ -पाँच शैक्षिक अवस्था

५.१ साक्षरता विवरण

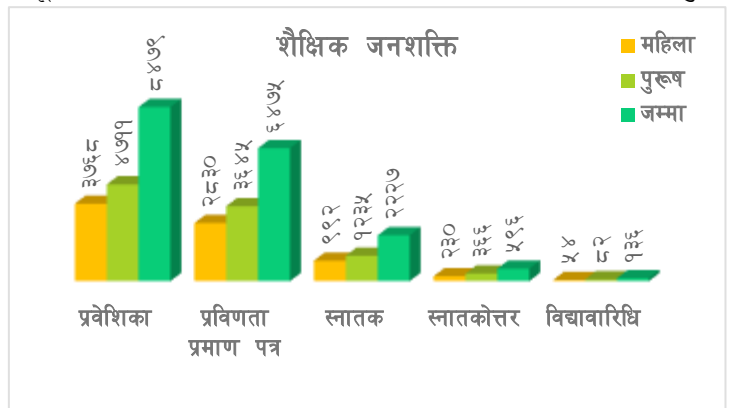
कमल गाउँपालिकामा ६ देखि १५ वर्षसम्मका ८७ जना बालबालिकाहरू निरक्षर रहेका छन् । १६ वर्षदेखि माथि उमेर समूहका ६०१८ जना निरक्षर रहेका छन् । गाउँपालिकामा बसोबास गर्ने १२३६८ घरधुरीमा १०.४७% निरक्षरता रहेको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ को तथ्याङ्कले देखाएकोछ । गाउँपालिकाको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ बाट प्राप्त तथ्याङ्क अनुसार विश्लेषण गर्ने हो भने ८९.५३% मानिसहरू साक्षर रहेको पुष्टि गर्दछ । उमेरगत निरक्षरताको वडागत विवरण निम्नानुसार तालिमकामा प्रस्तुत गरिएको छः

वडा	निरक्षर					साक्षर				
	६ देखि १५ वर्ष		१६ वर्ष माथि		जम्मा	६ देखि १५ वर्ष		१६ वर्ष माथि		जम्मा
	बालक	बालक	महिला	पुरुष		बालक	बालक	महिला	पुरुष	
१	११	११	५८७	३१९	९२८	४८२	४७१	१२२९	१४२४	३६०६
२	४	९	६५६	४९६	११६५	५८९	५७०	१४५८	१५७६	४१९३
३	०	१०	३७६	१६७	५५३	५४३	५७६	११०६	११०२	३३२७
४	१	६	५८२	२०५	७९४	४८८	५७१	१३०४	१४१४	३७७७
५	१४	१०	४१२	२४५	६८१	५०९	५४३	१७२५	१७८७	४५६४
६	१	०	५३१	२२९	७६१	३२२	३५१	१०१६	१०६३	२७५२
७	२	८	२५९	९५४	१२२३	६४५	१२९६	१७२५	३३१७	६९८३
जम्मा	३३	५४	३४०३	२६१५	६१०५	३५७८	४३७८	९५६३	११६८३	२९२०२

५.१.२ शैक्षिक जनशक्ति विवरण

कमल गाउँपालिकामा १६ देखि माथि उमेर गरिएको छ । ८४७९ जनाले प्रवेशिका, ६४७५ जनाले प्रमाणपत्र तह, २२२७ जनाले स्नातक, ५९६ जनाले स्नातकोत्तर र १३६ जनाले विद्यावारिधिसम्मको शिक्षा लिएका छन् । ७८७४ जना महिला र १००३९ जना पुरुष समेत १७९१३ जना शैक्षिक मानवीय जनशक्ति विद्यमानमा रहेको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ ले देखाएको छ । कमल गाउँपालिकामा रहेका शैक्षिक जनशक्तिको वडागत विस्तृत तालिका १८ मा समावेश गरिएको छ ।

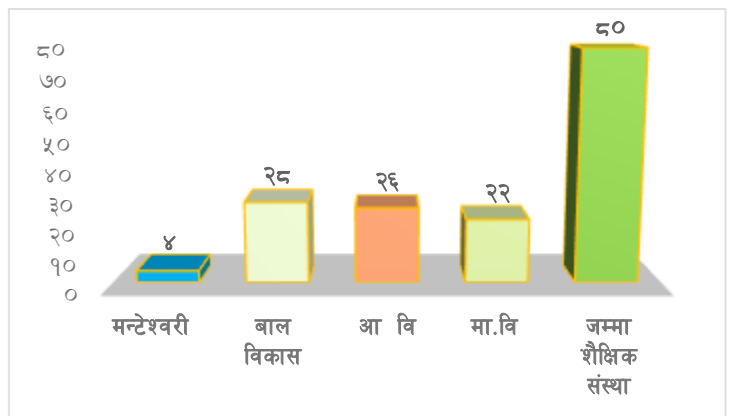
समूहका शैक्षिक जनशक्तिहरूको विवरणलाई स्तम्भमा प्रस्तुत

५.२ शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण

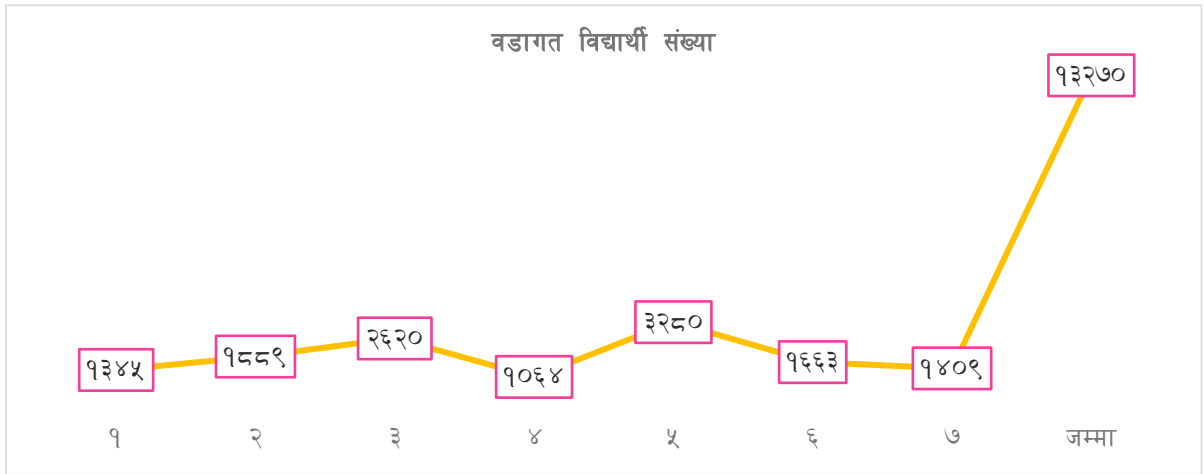
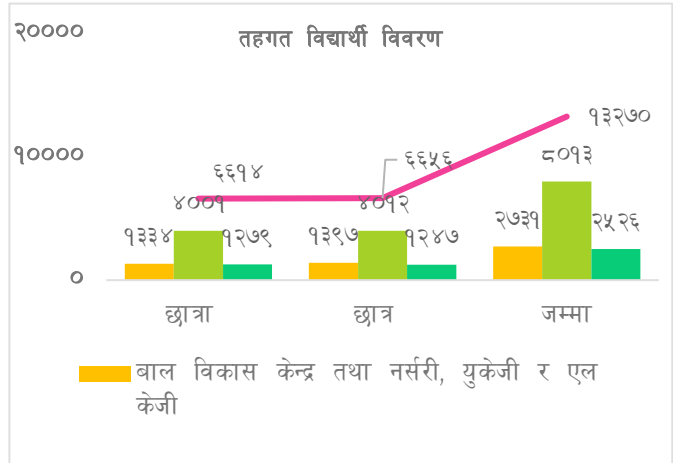
कमल गाउँपालिकामा ४ मन्तेश्वरी, २८ बाल विकास केन्द्र, २६ आधारभूत र २२ माध्यमिक विद्यालय रहेका छन् ।

२६ आधारभूत, २२ माध्यमिक र ४ मन्तेश्वरी समेत कमल गाउँपालिका ५२ शैक्षिक संस्थाहरू रहेका छन् । ५२ शैक्षिक संस्थाहरूमा सामुदायिक २१ र ३१ संस्थागत विद्यालयहरू रहेका छन् । शैक्षिक संस्थाहरूको वडागत विस्तृत विवरण तालिका १९ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.३ तहगत विद्यार्थी विवरण

कमल गाउँपालिकामा रहेका बालबालिकाहरू शैक्षिक संस्थाहरूमा आधारभूत र माध्यमिक तहमा छात्रा ६६१४ र छात्र ६६५६ समेत १३२७० विद्यार्थीहरू अध्ययनरत रहेका छन् । आधारभूत तहमा ४००१ छात्रा र ४०१२ छात्र समेत ८०१३ जनाले अध्ययन गर्दै आएका छन् । माध्यमिक तहमा १२७९ छात्रा र १२४७ छात्र समेत २५२६ जनाले अध्ययन गर्ने गरेको पालिकाको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ र शिक्षा शाखाको तथ्याङ्कले देखाएको छ । बाल विकास केन्द्रमा १३३४ बालबालिका र १३९७ बालकसमेत २७३१ को सहभागिता रहेको छ । गाउँपालिका विद्यालयमा अन्य पालिकाबाट पनि विद्यालयमा अध्ययनका लागि आउने र कमलका बालबालिका पनि बाह्य पालिकामा गएर अध्ययन गर्ने गरेको कमल गाउँपालिकाको शिक्षा शाखाको तथ्याङ्कमा उल्लेख गरिएको छ । कमल गाउँपालिकामा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको विद्यालयगत विस्तृत विवरण तालिका ३० मासमावेश गरिएको छ । वडागत विद्यार्थीको विवरण निम्नानुसारको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

५.४ विद्यार्थी भर्नादर

कमल गाउँपालिकामा ५-१२ र १३-१५ वर्ष उमेर समूहका सामान्य क्षमता भएका ४२ जना बालबालिकाहरू विद्यालय भर्ना भएका छैनन् । त्यस्तै गरी अपाङ्गता भएका ५-१२ र १३-१५ वर्ष उमेर समूहका ८ जना बालबालिका पनि विद्यालयमा भर्ना भएको देखिँदैन । कमल गाउँपालिकाको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ को तथ्याङ्कअनुसार विद्यालयमा भर्ना नभएका बालबालिका ४२ जना रहेका छन् । विद्यालयबाट वञ्चित हुने बालबालिकाहरू ०.३३% प्रतिशत रहेको अवस्था छ । गाउँपालिकामा विद्यालय भर्ना नभएका बालबालिकाको उमेर र वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

वडा	सामान्य क्षमता भएका						अपाङ्गता भएका					
	५-१२ वर्ष			१३-१५ वर्ष			५-१२ वर्ष			१३-१५ वर्ष		
	बालक	बालिका	जम्मा	बालक	बालिका	जम्मा	बालक	बालिका	जम्मा	बालक	बालिका	जम्मा
१	१	३	४	४	१	५	१	०	१	०	०	०
२	०	३	३	०	०	०	०	०	०	२	१	३
३	०	०	०	१	०	१	१	०	१	१	०	१
४	२	२	४	१	१	२	०	०	०	०	०	०
५	१	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०
६	१२	६	१८	०	०	०	१	०	१	१	०	१
७	१	३	४	०	०	०	०	०	०	०	०	०
जम्मा	१७	१७	३४	६	२	८	३	०	३	४	१	५

५.५ बीचैमा विद्यालय छोड्ने सङ्ख्या र कारण

कमल गाउँपालिकामा रहेका शैक्षिक संस्थामा अध्ययनरत १३२७० विद्यार्थीहरू मध्ये ६६ जना विद्यार्थीहरूले बीचैमा कक्षा छोड्ने गरेको स्थिति छ । बीचैमा विद्यालय छोड्नेको ०.४९% रहेको छ । बीचैमा विद्यालय छोड्ने र कारण तथा विद्यालयमा भर्ना नभएका विद्यार्थीहरूको वडागत विवरण निम्नानुसारको तालिकामा समावेश गरिएको छः

वडा	बालिका			जम्मा	कारण
	बालिका	बालक	जम्मा		
१	४	१६	२०	<ul style="list-style-type: none"> ✓ आर्थिक अवस्था कमजोर ✓ पढन नलागेर ✓ समयमा खाना खान नपाउदा ✓ रोजगारीमा जानु पर्ने ✓ विरामी भएर ✓ मानसिक रोग ✓ अपाडता भएर ✓ न्यून दृष्टि ✓ अप्टिजम ✓ आमाको मृत्युभई परिवार विहिन 	
२	१	१	२		
३	०	०	०		
४	२	१३	१५		
५	०	१	१		
६	७	९	१६		
७	५	७	१२		
जम्मा	१९	४७	६६		

५.६ छात्रवृत्तिसम्बन्धी विवरण

कमल गाउँपालिकामा शिक्षा शाखाको तथ्याङ्कअनुसार शैक्षिक सत्र २०७७ मा पालिकामा रहेका सामुदायिक विद्यालयहरूमा कक्षा १ देखि ८ कक्षासम्ममा अध्ययनरत सबै छात्रा र दलित छात्र समेतलाई छात्रवृत्ति प्रदान गरिएको छ । शैक्षिक सत्रमा पनि विगतकै मूल्यमान्यताका आधारमा छात्रवृत्तिको रकम वितरण गरिदैं आएको अवस्था छ ।

५.७ तहगत शिक्षक विवरण

कमल गाउँपालिकामा रहेका ५२ शैक्षिक संस्थाहरूमा तहगत शिक्षकहरू ५३७ जना रहेकाछन् । सामुदायिक विद्यालयमा २७६ र संस्थागत विद्यालयमा २६१ शिक्षकहरूले शिक्षण सिकाइ गर्दै आइरहेका छन । बाल विकास केन्द्र र नर्सर कक्षामा ६३, आधारभूत तहमा ३५६ र माध्यमिकमा ११८ जना शिक्षक संख्या रहेको छ । २७६ तर्फबाट व्यवस्था गरिएको छ । संस्थागत विद्यालयको तर्फबाट २६१ शिक्षक व्यवस्था गरिएकोछ । संस्थागत विद्यालयमा अध्यापन गर्ने शिक्षक र सामुदायिक विद्यालयमा नीति स्रोतबाट परिचालन भएका शिक्षकको विवरण यहाँ समावेश गरिएको छैन ।

तहगत शिक्षक विवरण

तह	शिक्षकको दरबन्दी विवरण सङ्ख्या				
	दरबन्दी		राहत	अनुदान	जम्मा
	सामुदायिक	संस्थागत			
बाल विकास केन्द्र	३१	३२	०	०	६३
प्राथमिक तह	१४५	९७	६	०	२४८
निम्न माध्यमिक तह	३६	६१	११	०	१०८
माध्यमिक तह	२६	६२	९	०	९७
उच्च माध्यमिक तह	४	९	०	८	२१
जम्मा	२४२	२६१	२६	८	५३७

५.८ शिक्षक तालिम

सामुदायिक विद्यालयमा रहेका सम्पूर्ण शिक्षकहरूले शिक्षक पेशागत तालिम पाएका छन् । स्थायी दरबन्दीमा रहेका शिक्षकहरूले दस महिने तालिम समेत लिएका छन् । तालिम लिएका शिक्षकहरूलाई पनि व्यवसायिक र अनुसन्धानात्मक तालिम दिने कार्य नियमित हुँदै आएको छ । निजी शिक्षक र संस्थागत विद्यालयमा हाल अध्यापन गराउदै आएका शिक्षकहरूलाई भने तालिमको व्यवस्था हुन नसकेको अवस्था विद्यमान रहेको छ ।

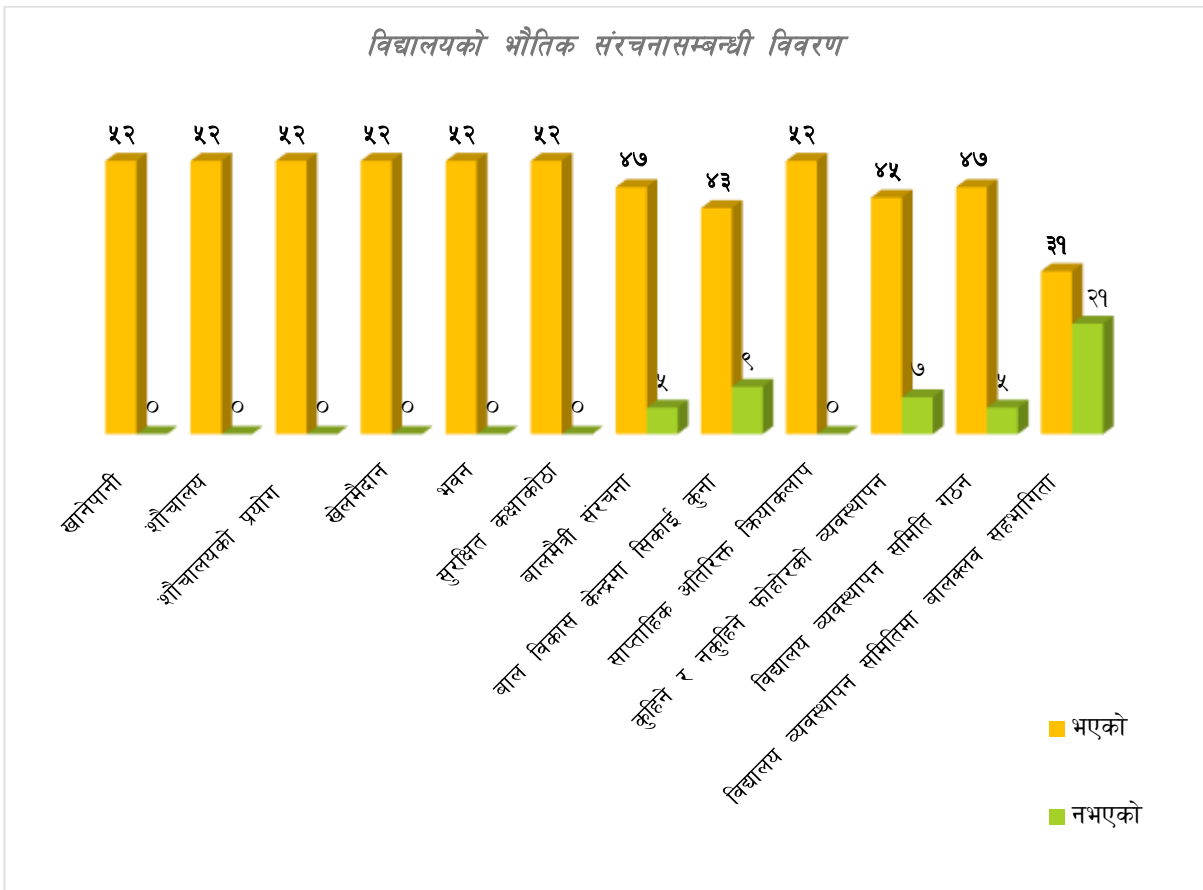

५.९ विद्यार्थी तथा शिक्षकको अनुपात

कमल गाउँपालिकामा रहेका ५२ वटा विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरू १३२७० जना अध्ययन रहेका छन् । पालिकामा रहेका २१ सामुदायिक र संस्थागत ३१ समेत ५२ विद्यालयमा समेत ५३७ जना शिक्षक रहेको तथ्याङ्क शिक्षा शाखाको रहेकोछ । शिक्षा शाखाको विवरणका आधारमा संस्थागत विद्यालयमा अध्यापन गर्ने २६१ सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययन गर्ने २७६ समेत ५३७ जना शिक्षक सङ्ख्यामा गाउँपालिकामा रहेका विद्यार्थीलाई आधार मानी शिक्षक विद्यार्थीको अनुपात मापन गर्दा प्रति शिक्षक २५ जना विद्यार्थीह पर्ने घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ ले देखाएको छ ।

५.१० विद्यालयको भौतिक संरचना (खानेपानी,शौचालय,खेलमैदान र भवन) सम्बन्धी विवरण

कमल गाउँपालिकामासम्म रहेका ५२ शैक्षिक संस्थाहरूमा खानेपानीको व्यवस्था भएको छ । ५२ वटै विद्यालयमा शौचालय रहेका छन् । ५२ विद्यालयका शौचालयको प्रयोगसमेत आएको छन् । कमल गाउँपालिकामा रहेका विद्यालयमा भवन, कक्षा कोठा रहेका छन् । सुरक्षित र बालमैत्री संरचना विस्तार गर्न आवश्यक रहेको छ । ५२ वटा विद्यालयमा ४५ विद्यालयमा कुहिने र नकुहिने फोहोर व्यवस्थापन गरिएको विद्यालय अवलोकन तथा घरधुरी सर्भेक्षणले देखाएको छ । पालिकामा रहेका विद्यालयको विवरण स्थम्भ रेखामा देखाइएको छ । वडागत विद्यालयको विवरण तालिका १९ मा समावेश गरिएको छ ।

५.११ विद्यालय जान लाग्ने समय

कमल गाउँपालिकाभित्र रहेका विद्यालय, गाउँपालिकाभित्रका अन्य वडामा रहेका विद्यालयमा जान १५ मिनेट देखि १ घण्टासम्म लाग्ने अवस्था रहेको छ । विद्यार्थीहरूलाई लाग्ने समयका आधारमा १५ देखि ३० मिनेटको समयमा नै अधिकांश विद्यार्थीहरू आधारभूत विद्यालयसम्म पुग्ने गर्दछन् । माध्यमिक विद्यालय जान पनि १५ देखि १ घण्टा सम्मबढी समय लाग्ने अवस्था देखिएको छ । विद्यालय जाने समयको वडागत विवरण निम्नानुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ:

वडा	आधारभूत तह				माध्यमिक तह			
	१५ मिनेट भन्दा कम	१५ देखि ३० मिनेट सम्म	३० मिनेट देखि १ घण्टा सम्म	१ घण्टा भन्दा बढी	१५ मिनेट भन्दा कम	१५ देखि ३० मिनेट सम्म	३० मिनेट देखि १ घण्टा सम्म	१ घण्टा भन्दा बढी
१	३९७	२१६	३३	३७	१०४	१५४	९२	८५
२	२७१	५३३	१७	४	५१	२१४	४१	३
३	२५५	४८१	१९	०	७७	१८४	५२	२
४	५०३	३९५	१४	०	९५	२७३	४०	३
५	६३८	३०८	३०	३	११२	१९९	८२	९
६	२०६	५४६	१९६	१८	३९	१७२	१८०	२८
७	४५६	२२२	४२	१७	१०५	१५६	५५	२
जम्मा	२७२६	२७०१	३५१	७९	५८३	१३५२	५४२	१३२

५.१२ बाल बिकास केन्द्र विवरण

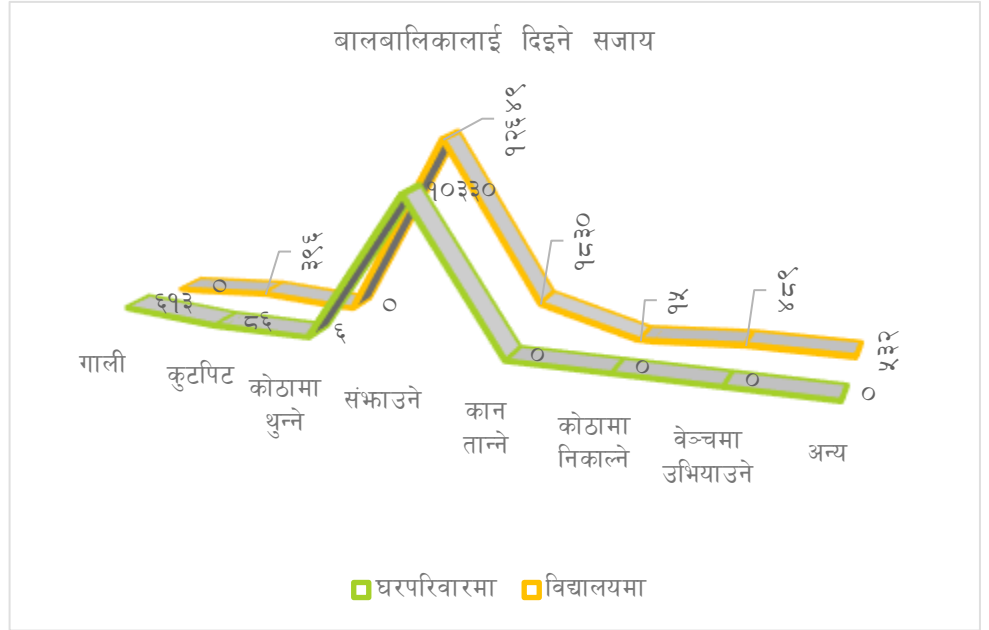
कमल गाउँपालिकाभित्र रहेका सामुदायिक विद्यालयमा बाल बिकास केन्द्र र संस्थागत विद्यालयका नर्सरी, एल.केजी र युकेजीमा संचालनमा रहेका छन्। गाउँपालिकामा रहेका ५२ शैक्षिक संस्थामा १३३७ बालिका १३९७ बालकसमेत २७३१ जना बालबालिकाहरु बाल बिकास केन्द्र र संस्थागत विद्यालयका नर्सरी, एल.केजी र युकेजीमा सहभागि रहेका छन्। वडागत बाल बिकास केन्द्रका सहभागिहरुको विवरण तालिका ३० मा समावेश गरिएको छ।

इकाई- छ बाल संरक्षण

६. बाल संरक्षण

बालबालिकाहरूलाई खान लाउन, शिक्षा र सहभागिता गराएर मात्र पुग्दैन । बालबालिकाहरूको लागि संरक्षण, विकास र सहभागिताका लागि आवश्यक पर्ने आधारभूत कुराहरूको जरुरत पर्छ । बालबालिका लागि मायाँ ममता, आत्मसम्मान लागि हेला दुर्व्यवहारबाट संरक्षण हुन जरुरी रहन्छ । संरक्षण विना बालबालिकाको बचावट, विकास र सहभागिता हुन्छ भनिन्छ भने त्यहाँ बालबालिकाहरूको

चौतर्फी विकास कदापी हुन सक्दैन । बाल संरक्षणको क्षेत्रसँग सम्बन्धित अवस्था विश्लेषण गर्नुभन्दा पहिला बालबालिकाहरू घर विद्यालय र समाजमा उनीहरूलाई कसरी हेरिन्छ, कस्तो खालको व्यवहार र सोच राख्ने प्रचलन छ भन्ने

कुराको परिवेश विश्लेषण गर्न अत्यावश्यक हुन्छ । कमल गाउँपालिकामा गरिएको घरधुरीसर्भेक्षण २०७८ अनुसार गालीगलौज गर्ने, कुटपिट गर्ने, खानामा बन्देज लगाउने, शिक्षा र पोशाकमा गरिएको भेदभावबाट बालबालिकाहरू पीडित बनेको अवस्था छ । बालबालिकाहरू घरपरिवारमा हुने कुटपिटजस्ता अमानवीय क्रियाकलापबाट पिडित बनेका छन् । विद्यार्थीहरूलाई विद्यालयमा गरिने कुटपिट, कान समातेर उठवस, कक्षाकोठाबाट बाहिर निकाल्ने र बेञ्चमा उभ्याउने हिंशा तथा दुर्व्यवहारबाट पिडित रहेका छन् । बालबालिकाहरूले गल्ली गरेमा १०३३० घरपरिवारमा सम्भाउने पनि गरिएको स्थिति तथ्याङ्कले देखाउँछ । घरपरिवार, विद्यालय तथा समुदायमा बालबालिकामाथि गरिएको दुर्व्यवहार, हिंशा, कुटपिट तथा अमानवीय क्रियाकलापहरूको सङ्ख्या प्रस्तुत गरिएको छ । बालबालिका माथि गरिएको दुर्व्यवहारको विस्तृत वडागत विवरण तालिका २० मा समावेश गरिएको छ ।

६.१ द्वन्द्व पीडित तथा जोखिममा परेका बालबालिकासम्बन्धी विवरण

बालिका	बालक	जम्मा	कैफियत
०	०	०	घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ बाट तथ्याङ्क प्राप्त नभएको

६.२ विस्थापित बालबालिकासम्बन्धी विवरण

बालिका	बालक	जम्मा	कैफियत
०	०	०	घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ बाट तथ्याङ्क प्राप्त नभएको

६.३ बाल श्रमिकसम्बन्धी विवरण

कमल गाउँपालिकामा बालअधिकार प्रवर्द्धन र संरक्षणकालागि बालक्लव, सङ्घसंस्थाहरू, राजनीतिक दललगायत सरोकारवालाहरूले बालबालिकाहरूलाई नसक्ने काम नलगाउने साथै कसैले पनि बाल श्रमिक प्रयोग गर्नु हुदैन भन्ने कानूनी मान्यताको पालना गरी कमल गाउँपालिकामा १६ वर्ष मुनीका कुनै पनि बालबालिकाहरू श्रमिकको रूपमा नरहेको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ तथ्याङ्कले देखाएको छ । वडा नं. ६ मा १ जना बालबालिकाहरू घरेलु कामदारको रूपमा रहेको तथ्याङ्कले देखाएको छ ।

६.४ अपाङ्गता बालबालिका अनुकूल विद्यालयका भौतिक संरचना

घरपरिवार देखि विद्यालयस्तरमा रहेका संरचनाहरू बालबालिको उमेर, क्षमता र अपाङ्गता भएका बालबालिकाको अवस्था अनुकूलका निर्माण गर्दै लैजानु पर्दछ । कमल गाउँपालिकामा बाल अनुकूलका संरचनाहरूको व्यवस्थापन छ

छैन भनि गरिएको सर्भेक्षणमा सो बारे कम जानकारी भएको निम्नानुसारको तालिकामा रहेको तथ्याङ्कले देखाएकोछ । त्यस्तै विद्यालयका संरचना पनि बालमैत्री र सुरक्षित हुनु पर्दछ ।

गाउँपालिकामा रहेका ५२ शैक्षिक संस्थाहरु मध्ये ४७ विद्यालयका संरचनाहरु सामान्य रुपमा सुरक्षित र बालमैत्री रहेका छन् । अपाङ्गता भएका बालबालिका अनुकुल विद्यालयका संरचना बारे १०८२ घरधुरीलाई मात्र जानकारी भएको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ बाट प्राप्त भएको छ । अपाङ्गता बालबालिकामैत्री संरचनाका विषयमा अभिभावकको चासो सम्बन्धी विवरण निम्नानुसारको तालिकामा समावेश गरिएकोछः

वडा	छ	छैन	थाहा छैन	केही पनि उल्लेख नगर्ने
१	४	११४३	८१	९७८
२	२११	१६२	११८८	१४६८
३	२५	८२५	३०	९३८
४	७०	३९७	१०२४	१६८८
५	५०२	८१४	२५१	२३७८
६	९६	१४००	३६	१८१३
७	१७४	१५७३	६०२	१८४७
जम्मा	१०८२	६३१४	३२१२	११११०

६.५ बाल यौन शोषण तथा बेचबिखनसम्बन्धी विवरण

बालअधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धनका बालकलव, सङ्घसंस्थाहरु, राजनीतिक दललगायत सरोकारवालाहरु सवै पक्षबाट बालबालिकाहरुलाई सम्मानपूर्वक व्यवहार गर्ने र उनीहरुलाई पनि यौन शिक्षासम्बन्धी जनचेतना दिदै आइएको छ । कमल गाउँपालिकामा यौन शोषणबाट १ जना बालिका प्रभावित भएको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ ले देखाएकोछ । बेचबिखनको घटना नभएको र यौनशोषणबाट प्रभावित हुने ०.००६ प्रतिशत रहेको सो सम्बन्धी वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छः

वडा	यौनशोषण घटनाबाट प्रभावित
१	१
२	०
३	०
४	०
५	०
६	०
७	०
जम्मा	१

६.६ सडक बालबालिकाको विवरण

बालबालिकाहरुको भावनाको सुनुवाई र उनीहरुको बचावट, संरक्षण, विकास र अर्थपूर्ण सहभागिताका लागि अभिभावक, समुदाय र स्थानीय तहको दायित्व हो । कुनै पनि बालबालिकाहरुले सडक जिवन बिताउन बाल अधिकार हनन् हुनु हो । कमल गाउँपालिकामा सडक बालबालिका नरहेको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ ले देखाएको छ ।

६.७ कुलतमा लागेका बालबालिकाको विवरण

बालबालिकाहरुलाई कस्तो बनाउने भन्ने कुराको निर्धारण र उसको परिवार साथै सामाजिक वातावरणले असर पार्दछ । राम्रो बानी व्यवहार अवलम्बन गर्ने परिपाटीको विकासको सुरुवात घरपरिवारबाटै गराउन आवश्यक हुन्छ । बालबालिकाहरुले आफ्ना लागि के सहि के गलत छुटियाउन सक्दैनन् । कमल गाउँपालिकामा १८ वर्ष मुनिका ९ जना बालकहरुले धुमपानको प्रयोग गर्ने गरेका छन् । ४ जना बालकले नसालु पदार्थको सेवन गर्दै आएको अवस्थाछ । १४जना बालकहरु कुलतमा संलग्न रहेको अवस्था छ । जुन कुल बालबालिकाको सङ्ख्यामा ०.७५%हुन आउँछ । कुलतमा लागेका बालबालिकाहरुको वडागत विवरण निम्नानुसार रहेको छः

कुलतमा संलग्न बालबालिका

वडा	बालिका			बालक		
	धुम्रपान गर्ने	नशालु पदार्थ सेवन गर्ने	जम्मा	धुम्रपान गर्ने	नशालु पदार्थ सेवन गर्ने	जम्मा
१	०	१	१	१	१	२
२	२	०	२	१	०	१
३	१	०	१	०	०	०
४	०	०	०	१	०	१
५	१	१	२	०	१	१
६	१	०	१	०	०	०
७	०	०	०	१	०	१
जम्मा	५	२	७	४	२	६

६.८ मृत्यु हुने बालबालिका

एक वर्षभित्र कमल गाउँपालिकामा ४ जना बालिका र ६ जना बालक समेत १० जना बालबालिका अन्य रोगका कारण मृत्यु भएको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ बाट देखाएको छ । निमोनिया, सडक दुर्घटना र रुखको हागा बाचिएका कारण बालबालिका मृत्यु भएको तथ्याङ्कले देखाएको छ ।

वडा	बालिका	बालक	जम्मा
१	०	०	०
२	१	२	३
३	१	०	१
४	२	२	४
५	०	२	२
६	०	०	०
७	०	०	०
जम्मा	४	६	१०

६.९ जाडो तथा गर्मीका कारण मृत्यु हुने गर्भवती महिला तथा बालबालिका तथा प्राप्त गर्ने पोशाक

बालिका	बालक	गर्भवती महिला	कैफियत
०	०	०	कमल गाउँपालिकाको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ ले जाडो तथा गर्मीका कारण मृत्यु हुने गर्भवति तथा बालबालिकाहरूको सङ्ख्या नदेखाएको ।

बालबालिकाहरूलाई जाडोबाट बचाउन उचित पोशाकको व्यवस्था हुनु पर्दछ । कमल गाउँपालिकामा रहेका बालबालिकाहरूलाई अभिभावकहरूले वार्षिक एक जोरदेखि चार जोरसम्म पोशाक दिएको स्थिति छ । एक जोरसम्म पोशाक पाउने बालबालिका २.५ प्रतिशत, दुई जोर पोशाक पाउने बालबालिका १३ प्रतिशत, तीन जोरसम्म पोशाक पाउने बालबालिका २५.८% र चार जोर वा सोभन्दा माथि पोशाक पाउने बालबालिका ५२.१ प्रति रहेको छ । वार्षिक रूपमा चार जोरसम्म पोशाक पाउने बालबालिका सबैभन्दा धेरै रहेको देखिन्छ । पोशाकको व्यवस्थासम्बन्धी वडागत विस्तृत विवरण निम्नानुसारको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ:

वडा	१ जोर	२ जोर	३ जोर	४जोर
१	१३	२८७	४५५	३६४
२	४०	५४०	२२१	७६८
३	३	२३	१९९	९७७
४	८	११९	४१०	७१०
५	१०	६७	३९६	१७७०
६	१०	१८४	३६९	९३३
७	२२०	३८४	११४५	९२०

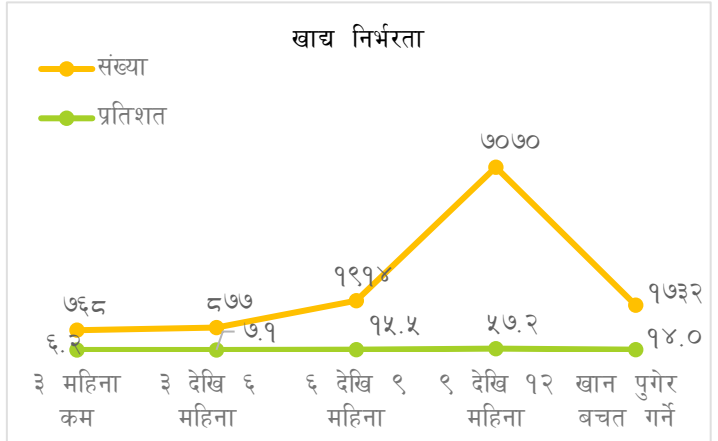
जम्मा	३०४	१६०४	३१९५	६४४२
प्रतिशतमा	२.५	१३.०	२५.८	५२.१

६.१० संस्थागत हेरचाहमा रहेका बालबालिकासम्बन्धी विवरण

कमल गाउँपालिकामा रहेका १६८८३ जना बालबालिकाहरू मध्ये संस्थागत हेरचारमा बालबालिकाहरूको एकिकन विवरणघरधुरी सर्भेक्षण २०७८ प्राप्त हुन नसकेको ।

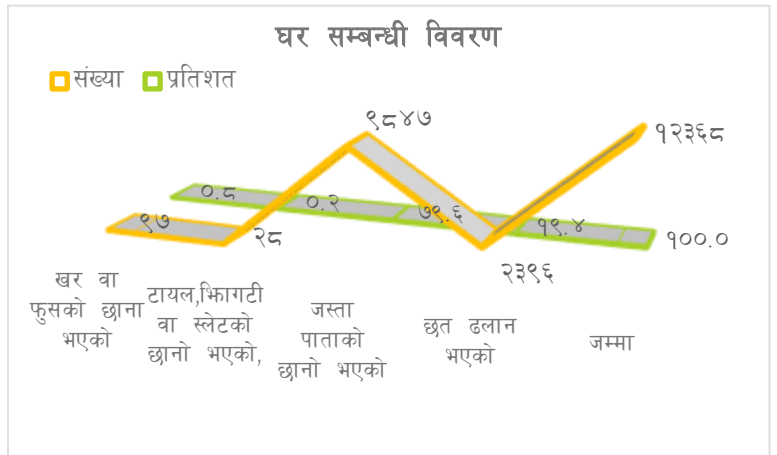
६.११ खाद्यान्न संकटमा परेका बालबालिकाको विवरण

बालबालिकाको चौतर्फी विकासका लागि उसको गर्भावस्थादेखि सुरक्षित भएर आउन पर्दछ । गर्भवती महिला तथा सुत्केरी आमाहरूले समयमा नियमित खानपान, आराम र पोषण युक्त खाना खान अति जरुरी हुन्छ । आमाहरूको उचित खानपानका लागि प्रत्येक घरधुरीको १२ महिना पुग्नु पर्दछ । कमल गाउँपालिकामा रहेका १२३६८ घरधुरी मध्ये आफ्नो पेशा व्यवसाय र आम्दानीले वर्ष दिनसम्म नपुऱ्याउने १६४५ घरधुरी रहेको अवस्था छ । औषत प्रति घरधुरी २ जनाका दरमा रहेका बालबालिकाहरूको स्वास्थ्य सुधार ल्याउन १२ महिनासम्म खान नपुऱ्याउने १३.३% घरधुरीका अभिभावकहरूलाई आय आर्जनका क्रियाकलापमा संलग्नता गराउन आवश्यक देखिन्छ । मानवीय विकासका लागि नभई नहुने आधारभूत शर्त खाद्यन्न हो । विहान बेलुका के खाउ भन्ने स्थितिमा रहेका घरधुरीका बालबालिकाहरूको पोषण, शिक्षा र स्वास्थ्यमा नकारात्मक प्रभाव पर्दछ । गाउँपालिकामा आफ्नो पेशा व्यवसाय र खेतीपातीले १२ महिना खान पुऱ्याउने घरधुरी ७०७० रहेकोछ जुन ५७.२ % हुन आउछ । आफुले खाएर पनि बचत हुने १७३२ घरधुरी रहेको स्थिति छ । गाउँपालिकामा खाद्यन्न पर्याप्तताको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ बाट प्राप्त वडागत विवरण तालिका २५ मा समावेश छ ।

६.१२ घरको विवरण विवरण

कमल गाउँपालिकाका सात वडामा बसोबास गर्ने १२३६८ घरधुरीहरूमा ९७ खरका छानो घर भएका ०.८ प्रतिशत, ९८४७ जस्तापाता भएका घर ७९.६% र २३९६ छत ढलान भएका घर १९.४% रहेको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ ले जनाएको छ । घरसम्बन्धी वडागत विस्तृत विवरणतालिका २४ मा समावेश गरिएको छ:

६.१३ गाई वस्तुबाधे ठाउँभन्दा अलग्गै घर र बालबालिका बस्ने र पढ्ने कोठा

बालबालिकाहरू चौतर्फी विकासका लागि बस्ने घरमा बालबालिकाको उमेर र परिपक्वताका आधारमा वयस्कहरू भन्दा छुट्टै बस्ने र पढ्ने कोठाको व्यवस्था हुन पर्दछ । बालबालिकाहरूको लागि बस्ने र पढ्ने छुट्टै कोठा भएका घरधुरीहरू ४४.४% रहेका छन् । ५४.४% घरधुरीमा बालबालिकाहरूका लागि अलग्गै सुत्ने कोठा नभई संयुक्त रूपमा नै बस्ने गरेका छन् । कमल गाउँपालिकामा ९०.८% घरहरू गाईवस्तु बाँध्ने स्थानभन्दा अलग्गै रहेका छन् । कमल गाउँपालिकामा बालबालिकाको लागि बस्ने र पढ्ने कोठा भएका घरहरूको विस्तृत वडागत विवरण निम्नानुसार तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

वडा	बालबालिका वस्ने र पढ्ने कोठा अलगगै छु छैन		मानिस वस्ने घर र गाई वस्तु बाध्ने गोठ अलगगै छु		
	छु	छैन	छु	छैन	गोठ अलगगै भएपनि गोठमाथि सुत्ने गरेको
१	१७३	११९६	८१३	४६६	१३
२	१२२६	३५७	१५१९	४४	३
३	७२३	७७५	६८७	५९३	३१
४	४३६	१३१७	११९४	४६५	४५
५	१७८२	५८७	१९९४	३५४	०
६	३६०	१५०९	९०५	१०३	७
७	७९३	१०४४	७४०	४१	१०४४
जम्मा	५४९३	६७८५	७८५२	२०६६	११४३
प्रतिशतमा	४४.४	५५.४	९०.८	५.९	०.१

६.१४ बालबालिकाको सहभागिता सम्बन्धी विवरण

भविष्यका कर्णधारका रूपमा रहेका बालबालिकाहरूलाई वर्तमानमा साभेदार बनाउन उनीहरूको संस्थागत सहभागिता सुनिश्चित गर्नु पर्ने हुन्छ । स्थानीय तहमा रहेका विद्यालय र स्वास्थ्य व्यवस्थापन समितिमा बालबालिकाको सहभागिता हुन सकेको अवस्था छैन । कमल गाउँपालिकाभित्र रहेका १०-१८ वर्ष मुनीका बालिका ८२६३ र बालक ८६२० समेत १६८८३ बालबालिकाहरू मध्ये कसैलाई पनि संस्थागत रूपमा सहभागिता गराइएको छैन । बालबालिकाहरूलाई व्यक्तिगत तवरले मात्र सहभागिता गर्नुले स्थानीय तहमा पनि सहभागिता गरिएको छ । घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ अनुरूप स्थानीय तहमा बालबालिकाको सहभागिताको अवस्थालाई निम्नानुसारको तालिका समावेश गरिएको छ । स्थानीय तहको योजना तर्जुमा गर्दा बालबालिकाहरूको संस्थागत सहभागिता हुन सकेको अवस्था छैन ।

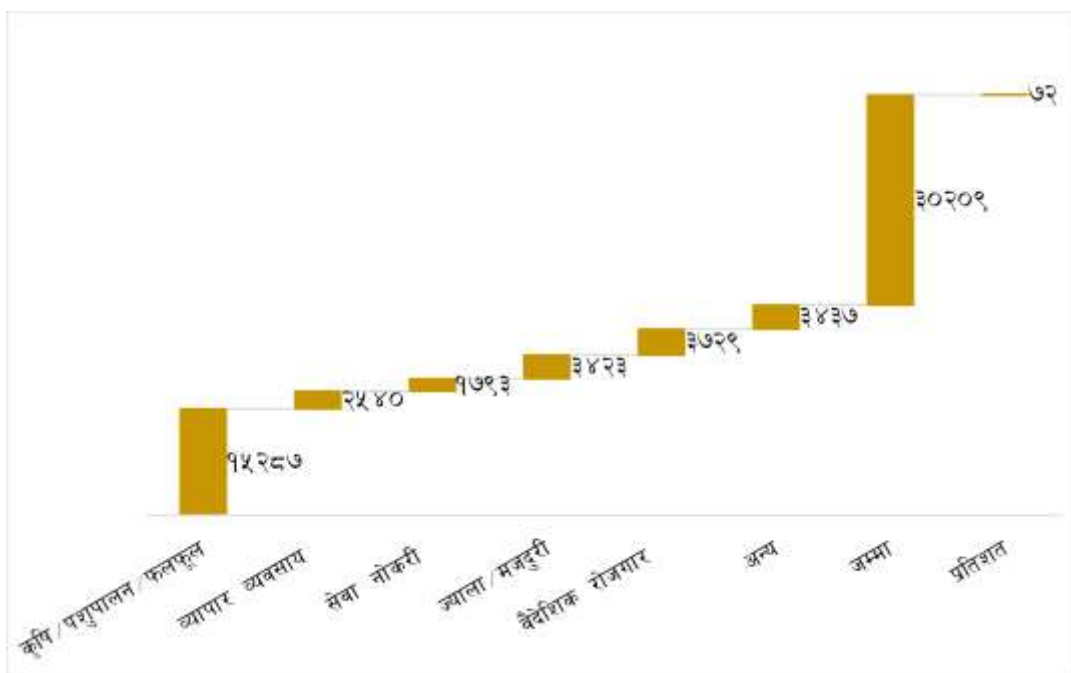
वडा	स्थानीय तहमा		स्थानीय तहको योजना तर्जुमा		स्थानीय स्वास्थ्य व्यवस्थापन समितिमा		विद्यालय व्यवस्थापन समितिमा		बाल क्लव, बालमैत्री स्थानीय शासन समिति, बाल संजाल	
	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक
१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
६	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
७	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
जम्मा	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

इकाइ -सात आर्थिक विकास

७.१ पेशा तथा रोजगारीको अबस्थासम्बन्धी विवरण

कमल गाउँपालिकाकासातमा बसोवास गर्ने नागरिकहरूको पेशा तथा रोजगारीमा सबैभन्दा बढी १५२८७ जना पशुपालन तथा फलफूल व्यवसायमा संलग्न रहेका छन्। व्यापार व्यवसायमा २५४०, सेवा नोकरीमा १७९३,

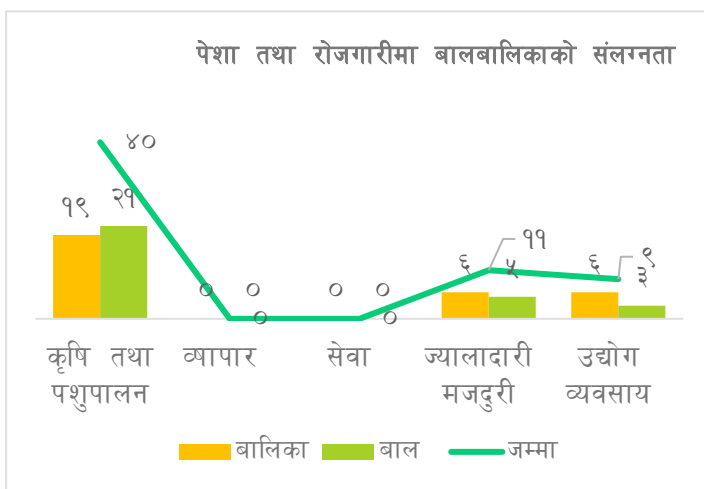
ज्याला मजदुरी ३४२३, वैदेशिक रोजगारीमा ३७२९ र अन्य पेशामा ३४३७ समेत ३०२०९ जना पेशामा रहेको कमल गाउँपालिकाको घरधुरी

सर्भेक्षण २०७८ को तथ्याङ्कले देखाएको छ। कमल गाउँपालिकाको ४१९३६ जना वयस्कहरू मध्ये ७२ प्रतिशत सङ्ख्या मुख्य पेशा, व्यवसाय तथा रोजगारीमा रहेका छन्। व्यवसायसम्बन्धी विस्तृत वडागत विवरण तालिका ५ मा समावेश गरिएको छ।

७.२ चौधदेखि सोह्र वर्षसम्मका बालबालिकाको रोजगारीमा संलग्नता

१८वर्ष माथिका बालबालिकाहरू पेशा र व्यवसायमा आर्कषण हुनु सकारात्मक पक्ष हो। अझै पनि अभिभावकहरूले पढ्ने उमेरका बालबालिकाहरूलाई समेत उनीहरूको पढाइमा असर पुग्ने गरी पेशा व्यवसायमा संलग्न गराउने गरिन्छ। कमल गाउँपालिकामा रहेका १४ वर्षदेखि १६ वर्षसम्मका ४० जनालाई कृषि खेती तथा पशुपालन, ११ जनालाई ज्याला मजदुरीमा र ९ जनालाई उद्योग व्यवसायमा संलग्न गराएको विद्यमान स्थिति रहेकोछ। घरधुरीसर्भेक्षण २०७८ अनुसार १४ देखि १६ वर्ष उमेर समूहका १८९६ जनामा ३.३४% पेशामा सहभागिता रहेको अवस्था छ। बालबालिकापेशा व्यवसायमा संलग्नताको वडागत विवरण तालिका २६ मा समावेश गरिएको छ:

७.३ रोजगारीको लागी बिदेशमा गएका व्यक्तिहरूको विवरण

कमल गाउँपालिकाका सातै वडाबाट रोजगारीको शिलशिलामा नेपालभित्रका अलवा वैदेशिक क्षेत्रमा पुग्ने गर्दछन्। भारतलगायत अन्य देशमा रोजगारीमा जानेहरूमा पुरुषहरूको तुलनामा महिलाहरू वैदेशिक रोजगार जाने सङ्ख्या

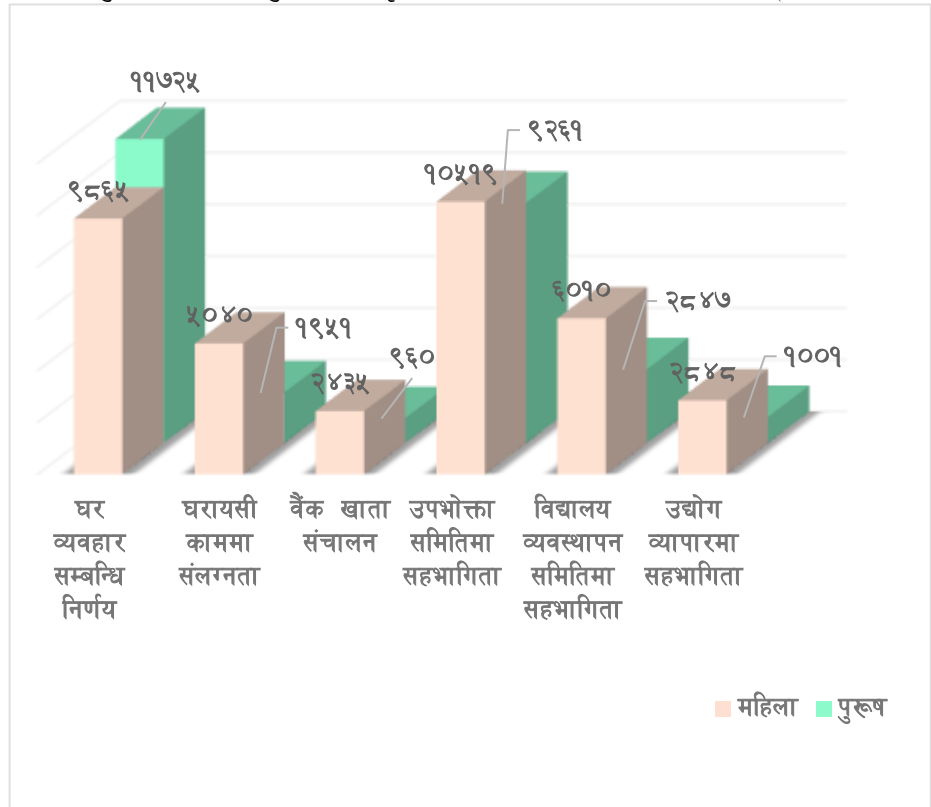
कम रहेको छ । घरघुरी सर्भेक्षण तथ्याङ्क २०७८ अनुसार ३५४९ जना वैदेशिक रोजगारीमा गएको अवस्था छ । वयस्कहरूको ४१९३६ जनसङ्ख्यामा गाउँपालिका बाट ८.४६ प्रतिशत वैदेशिक रोजगारीमा रहेको तथ्याङ्कले देखाएको छ । ८५१ जना पाँच वर्ष देखि अघिदेखि रोजगारीमा रहदै आएको अवस्था छ । वैदेशिक रोजगारमा जानेहरूको विस्तृत वडागतविवरण निम्नानुसार तालिका समावेश गरिएको छ:

वडा	विदेश गएकाको सङ्ख्या			गएको मुलुकको नाम		गएको अवधि		रोजगारीकामा गएका अन्य देशहरू
	महिला	पुरुष	जम्मा	भारत	अन्य	५ वर्ष भन्दा कम	५ वर्ष भन्दा बढी	
१	१७	१८३	२००	१४	१८६	१५२	२४	डेनमार्क, पोर्चुगल, हङकङ, इजारायल, नेदरल्याण्ड, माल्दिप्स, मकाउँ, क्यानाडा, साइपरश, दुवई, कतार, अष्ट्रेलिया, मलेसिया, साउदी, अमेरिका, कुवेत, जर्मनी, स्पेन, कोरिया, वेलायत, जापन, ओमन, बराइन, रोमनिया, माल्टा आदि ।
२	६१	४२२	४८३	३५	४४८	३६५	८०	
३	११४	४२४	५३८	४७	४९१	३९०	९८	
४	८७	५७१	६५८	२७	६३१	४१०	२१७	
५	१४०	५०९	६४९	३३	६१६	३११	१९५	
६	३२	४५३	४८५	१३	४७२	३१४	१५८	
७	२८	५०८	५३६	२८	५०८	४२८	७९	
जम्मा	४७९	३०७०	३५४९	१९७	३३५२	२३७०	८५१	

७.४ दैनिक कार्य घण्टा विवरण (महिला,पुरुष)

कमल गाउँपालिकामा बसोवास गर्ने मानिसहरूको मुख्य पेशा खेती तथा पशुपालन र कृषी जन्य बस्तुहरूको उत्पादन भएको हुदाँ आवश्यकताअनुसार बिहान बेलुका पनि कृषी तथा अन्य घरायसी कार्य गर्दछन् । सामान्यतया छिमेकीहरूको एक

आपसमा सहयोग गर्दा ९ बजे देखी ४ बजे सम्म करीब ७ घण्टा रहेको छ । महिला तथा पुरुष दुवैको निम्ति बाहिरी काममा समान रहेको भए तापनि पुर्णउत्पादन कार्यमा महिलाहरूले बढी समय खर्च गर्ने गर्दछन् । बिहान र बेलुकाको समयमा गरिने कार्यका लागि महिलाले पूरा समय दिनु परेको छ । पारिवारिक कार्यमा पुरुष र महिलाको कार्य समान भए पनि सामुदायिक कार्य र निर्णय गर्ने तहमा पुरुषको अध्याधिक सहभागिता बढी भएको माथिको चार्टले स्पष्ट पार्दछ । नियन्त्रण पुरुषहरूको नै रहेको छ ।

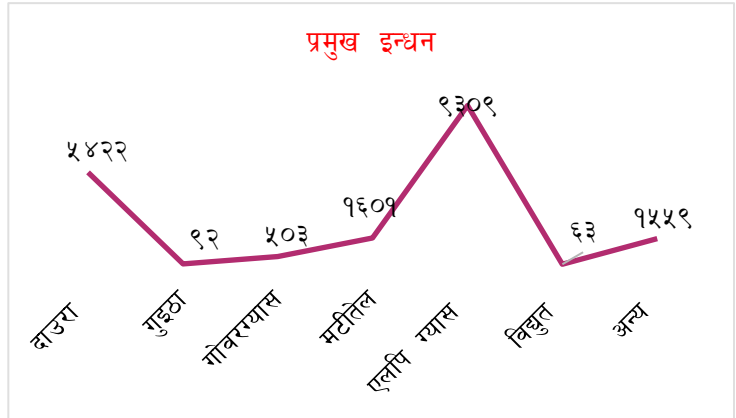

महिलाहरू घरायसी कार्यमा व्यवस्तता हुनाले आफु बालबालिकाको स्वास्थ्य सरसफाई र सामाजिक गतिविधिमा समेत समय व्यवस्थापन गर्न असमर्थ रहेको छ । महिला र पुरुषको काममा समान सहभागिता हुन सकेमा महिलाहरूको कार्यबोझमा कमी आई उनीहरूले पनि आय आर्जनका कार्यमा संलग्न भई स्वालम्बी बन्न सहयोग

पुग्दछ । महिला र पुरुषमा सरसहयोग गर्ने बानीको विकास भए पछि शिक्षा लिन सक्छन् । महिला र पुरुषले गर्ने कामको बाँडफाँडसम्बन्धी वडागत विस्तृत विवरण तालिका २७ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

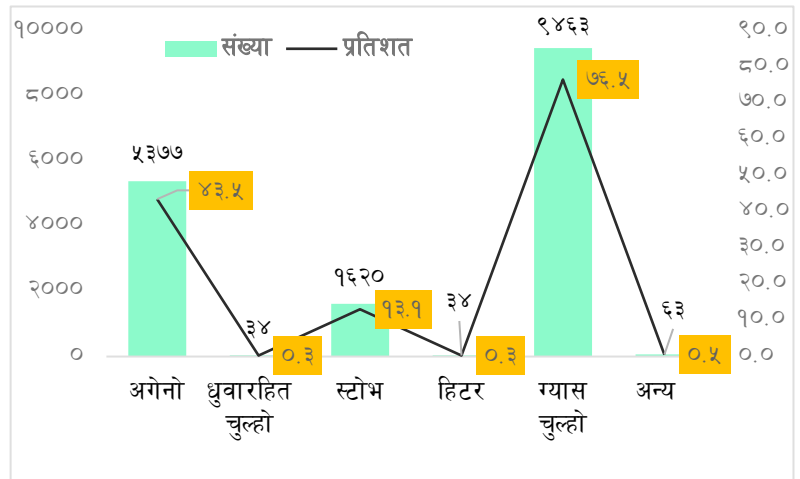
७.५ खाना पकाउन प्रयोग गरिने इन्धन

कमल गाउँपालिका सहरी तथा ग्रामिण मिश्रित क्षेत्रमा रहेको छ । गाउँपालिकामा बसोबास गर्ने अधिकाँश मानिसहरूको खाना पकाउने इन्धनका रूपमा ४३.८ प्रतिशत, गुइठा ०.७ प्रतिशत, गोबरग्यास ४.१ प्रतिशत, मटीतेल १२.९ प्रतिशत, एल्. पि. ग्यास ७५.३ प्रतिशत, विद्युत ०.५ प्रतिशत र अन्य १२ प्रतिशत इन्धनका साधनहरूको प्रयोग गरी खाना पकाउने गरिएको छ । खाना पकाउने इन्धनको रूपमा प्रयोग गरिएका स्रोतहरू घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ को विवरण पाई चार्टमा प्रस्तुत गरिएको छ । खाना पकाउन प्रयोग गरिएको इन्धनसम्बन्धी विस्तृत वडागत विवरण तालिका २८ मा समावेश गरिएको छ ।

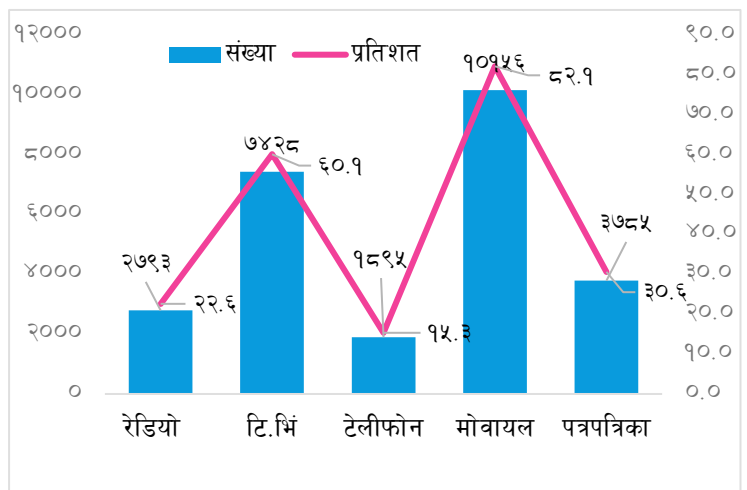
७.६ खाना पकाउन प्रयोग गरिने चुल्होको किसिम

कमल गाउँपालिकामा बसोबास गर्ने घरधुरीमा ४३.५% अगेनो वा माटोको चुल्होमा नागरिकहरूले खाना पकाउन प्रयोगमा ल्याएका छन् । ०.३% मात्र धुवाँरहित चुल्हो रहेका छन् । ७६.५% ग्यास चुल्होको प्रयोगमा ल्याएको अवस्था छ । खाना पकाउनका लागि लागि दाउराको प्रयोगले परम्परागत चुल्हो, ग्यास चुल्हो, धुवाँरहित चुल्हो, स्टोभ र ग्यास चुल्होसमेतको प्रयोग गर्ने गरिएको छ । महिला र बालबालिकाहरूको स्वास्थ्यमा सुधार ल्याउन सुधारिएको चुल्होलाई प्रवर्द्धन गर्ने वा ग्यास चुल्होको नियमित प्रयोगमा ल्याउन आवश्यक रहेको देखिन्छ । गाउँपालिकाद्वारा गरिएको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ का अनुसार चुल्हो प्रयोगको विवरण निम्नानुसार रहेको स्थिति छ । कमल गाउँपालिकाभित्र खाना पकाउन प्रयोग हुँदै आएका चुल्होको वडागत विस्तृत विवरण तालिका २९ मा समावेश गरिएको छ ।

७.७ सञ्चारका साधनहरूको प्रयोग र पहुँच

कमल गाउँपालिकामा रहेका बसिन्दाहरूमा सञ्चार साधनहरूको प्रयोगमा उल्लेखनीय पहुँच वृद्धि भएको अवस्था छ । सञ्चार क्षेत्रमा भएको विकास र विस्तारले पारेको प्रभावले सबैको हातमा मोबायलको पहुँच रहेको रहेको छ । रेडियो, टेलीभिजन, इन्टरनेट, रेडियो, पत्रपत्रिकाजस्ता सञ्चारका साधनहरूको उपयोग गर्न थालिएको छ । सञ्चार साधनको प्रयोग

र पहुँचले मानवको विकासमा प्रत्यक्ष प्रभाव पार्नुको साथै सूचना पाउने अधिकार सुनिश्चित पनि गर्दछ। कमल गाउँपालिकामा प्रयोगमा आएको सञ्चारका साधनहरूमा मोबायल, टेलीभिजन र रेडियो प्रयोग उल्लेखनीय रहेको अवस्था छ। इन्टरनेट र पत्रपत्रिकाको न्यून मात्र पहुँच रहेको स्थिति छ। घरधुरी सर्भेक्षण २०७८का अनुसार सञ्चारका साधनहरूको सङ्ख्या र प्रतिशत स्तम्भ रेखा चित्रमा प्रस्तुत गरिएको छ। सञ्चार साधनहरूको विस्तृत वडागत विवरण तालिका .....मा समावेश गरिएको छ:

७.८ मानवीय जनशक्ति निर्माणका लागि तालिम र क्षमता विकास

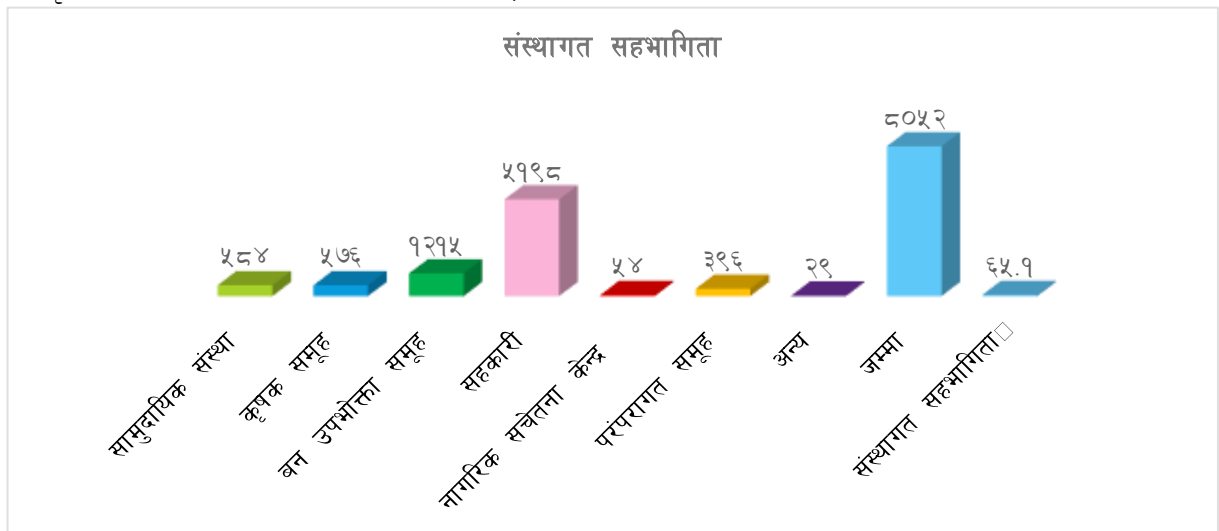
समाजको समृद्धि र विकासका लागि स्थानीय तहमा रहेका मानवीय संसाधनको क्षमता विकास गर्न आवश्यक हुन्छ। कमल गाउँपालिकामा रहेका नागरिकहरूले स्वास्थ्य, एच.आई.भि. र एड्ससम्बन्धी ४७ जना, सशक्तिकरण र लैंगिक समविकासमा ११ जना, बाल विकास तथा नेतृत्व विकासमा ७९ जना र खानेपानी सरसफाई तथा उपभोक्ता समितिसम्बन्धी १२८ जनाले तालिम लिएका छन्। स्वास्थ्य सरसफाई, सशक्तिकरण र नेतृत्व विकाससम्बन्धी तालिम लिने दक्ष जनशक्तिहरू २६५ जनामात्र रहेको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८को तथ्याङ्क अनुसारको विषयगत तालिम लिनेहरूको विवरण निम्नानुसार उल्लेख गरिएको छ:

क्षमता विकाससम्बन्धी तालिम लिएको मानवीय जनशक्ति विवरण

वडा	स्वास्थ्य, सुरक्षित मातृत्व र परिवार नियोजन		सशक्तिकरण र लैंगिक विकास		बाल विकास र नेतृत्व विकास		खानेपानी सरसफाई र उपभोक्ता समिति		जम्मा
	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	
१	०	१	१	१	०	३	०	१	७
२	२	०	०	१	०	०	०	०	३
३	०	०	०	०	०	०	१	१	२
४	६	३	०	२	३	०	३	१	१८
५	७	१	३	१	१४	५१	१६	१००	१९३
६	१६	९	१	१	४	३	३	२	३९
७	०	२	०	०	०	१	०	०	३
जम्मा	३१	१६	५	६	२१	५८	२३	१०५	२६५

७.९ संस्थागत सहभागिता

कमल गाउँपालिकामा रहेका नागरिकहरू ५८४ घर सामुदायिक सङ्घसंस्थामा, ५७६ घर कृषक समूहमा, १२१५ बन उपभोक्ता समितिमा, ५१९८ घरपरिवार सहकारी संस्थामा, परम्परागत समूहमा ३९६ र अन्य २९ समेत ८०५२ घरधुरीको सहभागिता रहेको छ। कमल गाउँपालिकामा रहेका कूल घरधुरीहरू मध्ये ६५.१% घरधुरीहरू सामुदायिक सङ्घसंस्थामा आवद्धता रहेको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ ले देखाएको छ। सामुदायिक संस्थामा संलग्नताको स्थिति स्तम्भ चित्रमा प्रस्तुत गरिएको छ। सामुदायिक सङ्घसंस्थामा आवद्धता हुनेहरूको वडागत विस्तृत विवरण तालिका २१ मा समावेश गरिएको छ।

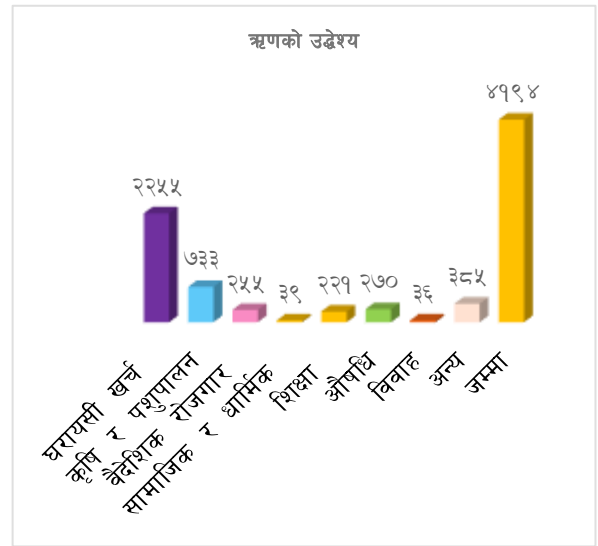
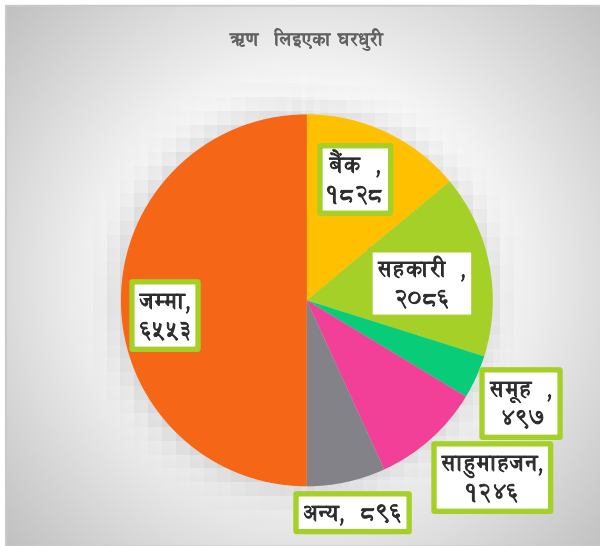
७.१० आम्दानी र खर्च

कमल गाउँपालिकामा वसोवास गर्ने नागरिकहरूले आफ्नो पेशा व्यवसायबाट वार्षिक पाँच हजार देखि ४ लाख १० लाखसम्म आम्दानी हुने घरधुरीहरू रहेका छन् । आम्दानी गरिएको रकमबाट खाना, शिक्षा, स्वास्थ्य, चाडपर्व लगायतका शीर्षकमा खर्च गर्ने गरेका छन् । आधारभूत आवश्यकता पूरा गर्न समेत ऋण गर्नु पर्ने घरधुरीहरू समेत रहेका छन् । आम्दानीबाट वार्षिक ५ हजार देखि ४ लाख ३० हजारसम्म वचत गर्ने घरधुरी मा रहेको छ । वडागत आम्दानी र खर्चको औषत अनुपातलाई निम्न तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छः

वडा	आम्दानी औषतमा	खर्च औषतमा
१	५ हजार देखि ५ लाख ५० हजार सम्म	खाना, शिक्षा, औषधि उपचार, चाड पर्वमा बढी
२	३० हजार देखि १४ लाख सम्म	”
३	१० हजार देखि १० लाख ६० हजार सम्म	”
४	१० हजार देखि १२ लाख सम्म	”
५	१० हजार देखि ४० लाख सम्म	”
६	१० हजार देखि १२ लाख सम्म	”
७	५ हजार देखि ७ लाख सम्म	”

७.११ ऋण र उद्देश्य

कमल गाउँपालिकामा रहेका १२३६८ घरधुरीहरू मध्ये ६५५३ घरधुरीहरूले वित्तीय संस्था तथा साहुमाजनबाट ऋण लिईएका छन् । घरायसी तथा अन्य कार्यका लागि ऋण लिने घरधुरी ५२.९८ प्रतिशत रहेको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ को तथ्याङ्कले देखाएको छ ।

वित्तीय संस्था र साहुमाहनबाट ऋण लिई घरायसी खर्चमा बढी खर्च गरेको कमल गाउँपालिको अवस्था रहेकोछ । शिक्षा, औषधि उपचार, विवाह र घरायसी कार्यमा खर्च गरिएको पाईएको छ । ऋण लिएर व्यापार र व्यवसाय गर्नेको सङ्ख्या कमै रहेको अवस्था रहेको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ ले देखाएको छ । ऋण लिइएको रकम मध्ये कमल गाउँपालिकाका १२.६४ प्रतिशत घरधुरीहरूले गैरउत्पादनमूलक क्षेत्रमा खर्च गर्दै आएको तथ्याङ्कले देखाएको छ । ऋण तथा खर्च सम्बन्धी वडागत विवरण निम्नानुसार तालिक २१मा प्रस्तुत गरिएको छः

इकाइ-आठ प्रकोप तथा शान्ति सुरक्षा

८.१ प्रकोपको विवरण

कमल गाउँपालिकामा सुख्खाबाडी,खोलाको कटान, बाढी, आगलागी, हावाहुरी, बाली नष्ट, हात्ती आतङ्क र चट्याङजस्ता प्राकृतिक प्रकोपहरूले सताउने गरेको छ । विगत एक वर्षयता प्राकृतिक प्रकोपबाट कुनै मानवीय क्षती नभएको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ ले देखाएको छ । कमल गाउँपालिकामा एक वर्षको अवधिभित्रमा प्रकोपबाट ९८ घरपरिवारमा क्षति पुऱ्याएको छ । प्राकृतिक प्रकोपबाट २ करोड ५७ लाख ४८ हजार बराबरको क्षति भएको छ । प्राकृतिक प्रकोपबाट क्षति पुग्ने घरधुरी र क्षतिको वडागत विवरण निम्नानुसारको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छः

वडा	प्रकोपबाट प्रभावित घरधुरी	प्रकार र क्षति	
		प्रकोपको किसिम	भएको क्षतिको रकम (हजारमा)
१	०	बाडी, हावाहुण्डरी, खोलाको कटान, कृषि बालीमा नष्ट, चट्याङ, हात्ती आतंक	०
२	०		०
३	२६		५५३०
४	६१		१०१५३
५	०		०
६	७		६५
७	४		०
जम्मा	९८		१५७४८

८.२ बालबालिका माथि हुने अपराध विवरण

कमल गाउँपालिकामा १८ वर्ष मुनीका १६८८३ जना बालबालिकाहरूमा घर विद्यालय र समुदायमा गरिने कुटपिट, गालीगलोज र वेञ्चमा उभियाउनेजस्ता कार्यहरू हुने गरेका छन् । बाल विवाह १७ जनाले गर्ने गरेका छन् । भेदभाव, यौन शोषणजस्ता घटनाबाहेकका बाल अपराधसम्बन्धी कुनै घटनाहरूबाट .....जना बालबालिकाहरू प्रभावित भएका छन् । बालबालिका हाल देखापरेका घटनाहरूको विवरण निम्नानुसार रहेको छः

घटनाहरू	सङ्ख्या	प्रतिशत
बाल श्रमिक	१	
घरायसी हिंशा	०	
बाल विवाह	१७	
यौन शोषण	१	
सडक बालबालिका	०	
घरेलु कामदार	०	
बाल गृहमा	२	
कूलतमा रहेका बालबालिका		
जम्मा		

८.३ भिन्न क्षमताका बालबालिकाहरूको विवरण

कमल गाउँपालिकामा १८ वर्ष मुनीका १६ ८८३ बालबालिकाहरू मध्ये कमल गाउँपालिकाको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ अनुसार अपाङ्गता भएका ४० बालिका र ९१ बालक गरी जम्मा १३१ जना अपाङ्गता भएको अवस्था छ । घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ अनुरूप ०.७७ प्रतिशत बालबालिका अपाङ्गता रहेका छन् । वयस्कहरूमा २४१ महिला २३७ पुरुषसमेत ४७८ जना अपाङ्गता रहेको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ को तथ्याङ्कले देखाएको छ । १.१३ प्रतिशत वयस्कहरू अपाङ्गता भएको अवस्था छ । गाउँपालिकामा ६०९ जना अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू रहेका छन् । कमल गाउँपालिकामा कूल ५८,२७९ जनसङ्ख्यामा १.०४ प्रतिशत अपाङ्गताको सङ्ख्या रहेको छ । अपाङ्गताको प्रकृतिअनुसारको विवरण निम्नानुसारको तालिमका समावेश गरिएको छः

अपाङ्गताको किसिम	बालिका	बालक	महिला	पुरुष	जम्मा
शारीरिक	१३	१९	७०	४०	१४२
दृष्टीविहिन	३	३	८	७१	८५
न्यून दृष्टीविहिन	१	२	५०	१४	६७
बहिरा	१	१	१४	३९	५५
सुप्त श्रवण	५	६	४५	१३	६९
श्रवण र दृष्टीविहिन	०	०	१२	९	२१
स्वरबोलाई सम्बन्धी	९	७	१४	२०	५०
मानसिक वा मनोसामाजिक	४	८	१८	१६	४६
बौद्धिक	३	२	३	३	११
अनुवंशीय रक्तश्राव	०	०	०	०	०
अप्टिजम	०	०	१	०	१
बहु अपाङ्गता	१	४३	६	१२	६२
जम्मा	४०	९१	२४१	२३७	६०९

८.४. संरक्षण विहिन बालबालिका

कमल गाउँपालिकाभित्र १८ वर्ष मुनिका ७ बालिका ७ बालक गरी १४ जना बालबालिका संरक्षण विहिन रहेका छन् । घरधुरी सर्भेक्षण २०७८ अनुसार संरक्षण विहिन बालबालिका वडा नं. २, ४ र ६ मा रहेको तथ्याङ्कले देखाएको छ । कमल गाउँपालिकामा ०.०८ प्रतिशत बालबालिका संरक्षण विहिन भएको अवस्था छ । संरक्षण विहिन बालबालिका रहेको घरमुलीको र बालबालिकाको वडागत विवरण निम्नानुसारको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

वडा	घरमुलीको नाम	बालबालिकाको नाम	कैफियत
२	शेखर किस्कु	समिर	थर उल्लेख नगरिएको
	जमिन मुर्मु	सृजना टुडु	
	जमिन मुर्मु	विजय मर्डी	
४	कुमारी केरुड	विशाल	
	कुमारी केरुड	जोनी लिम्बु	
	बिक्रम कुरुम्बाड	सुरज फागो	
६	दिपक आचार्य	विर्जू लिम्बु	
	दिपक आचार्य	कल्पना	थर उल्लेख नगरिएको
	दिपक आचार्य	लिखु	”
	चक्रपाणी गौतम	भूमिका गौतम	
	देवी दाहाल	अनु दाहाल	
	युवराज दाहाल	चन्द्रकला पोखेल	
	युवराज दाहाल	सुजन चौधरी	
	गोविन्द भण्डारी	सन्ध्या चौधरी	

बालबालिकाको वस्तुगत विवरण निर्माणमा प्रयोग गरिएका सूचनाका स्रोत तथा सन्दर्भ सामग्रीहरू

- नेपालको संविधान -२०७२
- बालबालिकासम्बन्धी ऐन-२०७५
- कमल गाउँपालिकाको वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम
- बालमैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयन निर्देशिका २०७८
- कमल गाउँपालिकाको घरधुरी सर्भेक्षण २०७८
- स्वास्थ्य संस्था, विद्यालय र कमल गाउँपालिका द्वितीय सूचनाहरू
- कमल गाउँपालिका बारेका जानकारी र सामाजिक व्यक्तित्वसँगको छलफल

कमल गाउँपालिकामा बालबालिकाको वस्तुगत विवरण २०७८ मा प्रयोग गरिएका सूचना गाउँपालिकाद्वारा संकलन गरिएको घरधुरी सर्भेक्षण फारम २०७८ बाट आएका सूचनाहरूलाई प्रवृष्टि, एकिकृत र विश्लेषणका आधारमा बालबालिकाको वस्तुगत विवरण तयार गरिएको छ । यसमा सभावेश भएका सूचनाहरूको स्रोत गाउँपालिका र वडा सम्बन्धित सबै सूचनादाता साथै सङ्कलनकर्ताहरूमा रहने छन् । घरधुरी सर्भेक्षण साथै गाउँपालिकाका निर्वाचित पदाधिकारीहरू, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत विषयगत शाखा, विद्यालय र सामाजिक व्यक्तित्व समेत तथ्याङ्कका स्रोतहरू हुन् ।

बालबालिकाको उमेरगत जनसङ्ख्या विवरण तालिका -१

वडा	० देखि छ महिनासम्म		६ महिना माथी १ वर्ष मुनि		१ देखि २ वर्षसम्म		३ देखि ५ वर्षसम्म		६ वर्षसम्म		७ देखि ९ वर्षसम्म		१० देखि १२ वर्षसम्म		१३ देखि १४		१५ देखि १६		१७ देखि १८		बालबालिकाको संख्या		
	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	जम्मा
१	१६	२५	२८	२३	६७	७२	१४९	१४६	४८	५३	१६६	१५२	१७६	१५७	१३४	१२०	११६	१२९	१३७	१२९	१०३७	१००६	२०४३
२	१०	१०	२६	२८	६४	६६	१३८	१८३	६७	६५	१९२	१८७	१९५	१९६	१३४	१२५	१४७	१२८	१४२	१४९	१११५	११३७	२२५२
३	१७	१७	११	९	६१	७४	१३३	१६८	६४	६१	१५६	१६९	१८०	२०२	१२०	१२५	११२	१०७	१३८	१३२	९९२	१०६४	२०५६
४	१६	१९	३४	२३	६६	७७	१५५	१८८	८१	९३	१७२	१८५	१९०	२११	१०९	१२४	१३१	१४३	१४७	१७४	११०१	१२३७	२३३८
५	२८	३६	३५	३२	८६	१०८	२६८	२५३	९८	९४	२७१	२८१	२६७	२५६	१९०	२०८	१९३	१७७	२०७	२१२	१६४३	१६५७	३३००
६	२१	२७	३१	४९	७६	८६	१८४	२१३	५६	७२	१८३	२४३	२०९	२३२	१४६	१२२	१२१	१३७	१५३	१४५	११८०	१३२६	२५०६
७	२६	२४	३४	३२	७३	६६	१७८	२१६	८५	६८	१९५	२०१	२१५	१९३	१३८	१३८	१२४	११३	१२७	१४२	११९५	११९३	२३८८
जम्मा	१३४	१५८	१९९	१९६	४९३	५४९	१२०५	१३६७	४९९	५०६	१३३५	१४१८	१४३२	१४४७	९७१	९६२	९४४	९३४	१०५१	१०८३	८२६३	८६२०	१६८८३

वयस्कको उमेरगत जनसङ्ख्या विवरण तालिका -२

वडा	१९ देखि २०		२१ देखि २४		२५देखि ४५		४६ देखि ६०		६१ देखि ७५		७५ भन्दा माथि		जम्मा वयस्क		कुल जनसङ्ख्या		
	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	जम्मा
१	१२५	१३३	२७०	२५१	११५१	११७४	४६९	५०३	२९२	२६२	१०५	१०४	२४१२	२४२७	३४४९	३४३३	६८८२
२	१४१	११५	३०७	२९९	१२९६	१३५५	५०९	५३८	३०६	३०२	११५	१२७	२६७४	२७३६	३७८९	३८७३	७६६२
३	१३३	१३८	३०५	२६७	१२४९	१२३९	४७४	४९५	२९४	२२७	१०५	८१	२५६०	२४४७	३५५२	३५११	७०६३
४	१४१	१४५	३०८	३०७	१४६६	१५०१	६०७	५७३	३७८	३३४	१०६	१००	३००६	२९६०	४१०७	४१९७	८३०४
५	१६२	२१०	४०४	४००	२११३	२१९५	८०६	८०९	४२९	३८१	१३४	१२५	४०४८	४१२०	५६९१	५७७७	११४६८
६	१५७	१५२	२९७	३२२	१४७९	१५०९	५९०	६३१	३१६	२८८	१३१	११५	२९७०	३०१७	४१५०	४३४३	८४९३
७	१२०	१३१	३०३	२६२	१४७२	१५७४	५९७	६०८	४०५	३४०	१०८	९९	३००५	३०१४	४२००	४२०७	८४०७
जम्मा	९७९	१०२४	२१९४	२१०८	१०२२६	१०५४७	४०५२	४१५७	२४२०	२१३४	८०४	७५१	२०६७५	२०७२१	२८९३८	२९३४१	५८२७९

बालबालिकाको वस्तुगत विवरण -२०७८ : कमल गाउँपालिका, तोपगाछी, भ्रुवापा ।

घरमुली, जातिगत, धर्म र भाषासम्बन्धी विवरण तालिका- ३

वडा	घरमुली			जातिगत घरधुरी						धर्म					भाषा					
	महिला	पुरुष	जम्मा	जनजाति	सिमान्तकृत	मधेशी	मुस्लिम	दलित	अन्य	किरात	हिन्दु	बौद्ध	इसाई	अन्य	लिम्बु	राई	तामाङ	गुरुङ	नेपाली	अन्य
१	३२३	१०४६	१३६९	२१३	२१८	५१	०	८९	७९८	१७	१३४०	८	३	१	२४	१०	७	४	१२६५	५९
२	२९४	१२८९	१५८३	५१२	१२५	२३	०	१३१	७९२	१११	१३७८	४६	४८	०	२१	१८	२	०	१४८३	५९
३	३९९	१०९९	१४९८	६००	३	२३	१	८१	७९०	३६१	१००७	११५	१४	१	२८४	६७	३४	५७	९८६	७०
४	३१९	१४३४	१७५३	१००६	१६	२	०	१३५	५९४	५०२	१००५	१६८	५४	२४	२६६	१९६	५५	२५	११९०	२१
५	४८४	१९७५	२४५९	११४२	२७	३४	६	२०९	१०४१	५८०	१६७८	१२४	३८	३९	२६७	३३८	५१	२३	१४९७	२८३
६	३११	१५५८	१८६९	६२५	७१	४४	०	१२२	१००७	२२३	१५५७	३५	२९	२५	३२	२५	७	०	१७२२	८३
७	३०६	१५३१	१८३७	८१६	७६	१८	०	१६७	७६०	२८५	१४२३	११३	३	१३	१४०	१२१	३६	५०	१४३८	५२
जम्मा	२४३६	९९३२	१२३६८	४९१४	५३६	१९५	७	९३४	५७८२	२०७९	९३८८	६०९	१८९	१०३	१०३४	७७५	१९२	१५९	९५८१	६२७
प्रतिशत	२०	८०.३	१००	४०	४.३३	२	०.१	७.६	४७	१७	७६	४.९	१.५	०.८	८.४	६.३	१.६	१.३	७७.४७	५.०७

पाँच वर्षमा बसाई सरी आउनेको विवरण तालिका -४

वडा	पाँचवर्ष देखि कमलमा बसोवास गर्ने	अन्यत्र स्थानमा							जम्मा
		शहरी सुविधाका लागि	द्वन्द्वका कारण	खेतीपाती गर्न	व्यापार व्यवसाय गर्न	वैवाहिक सम्बन्ध भएर	रोजगारीका लागि	अन्य	
१	१२८६	४	०	४४	३	१	४	४	१३४६
२	१५१५	१४	०	३१	८	०	३	५	१५७६
३	१४४८	११	३०	०	०	०	२	४	१४९५
४	१७३०	१	०	१२	२	०	०	३	१७४८
५	२२९९	१०६	०	८	२६	३	७४	५	२५२१
६	१७४१	६९	०	४	५	३	११	३१	१८६४
७	१७८२	२	०	११	१	०	१०	१२	१८१८
जम्मा	११८०१	२०७	३०	११०	४५	७	१०४	६४	१२३६८
प्रतिशत	९५.४	१.७	०.२	०.९	०.४	०.१	०.८	०.५	१००.०

मुख्य पेशामा संलग्नता सम्बन्धि विवरण-५

वडा	कृषि/पशुपालन/फलफूल	व्यापार व्यवसाय	सेवा नोकरी	ज्याला/मजदुरी	वैदेशिक रोजगार	अन्य	जम्मा
१	३२१६	२४६	१९०	२९६	२९१	२	४२४१
२	२४४७	३४६	३०३	३७०	५७०	२८	४०६४
३	१५१९	५१७	२१७	३०६	३७३	११३	३०४५
४	३७११	१८०	१६३	३५३	६५८	३१३१	८१९६
५	२२०६	७७९	५९६	१०३६	८५९	४७	५५२३
६	८६३	२९८	२१५	६४२	४६१	११०	२५८९
७	१३२५	१७४	१०९	४२०	५१७	६	२५५१
जम्मा	१५२८७	२५४०	१७९३	३४२३	३७२९	३४३७	३०२०९
प्रतिशत	३६.५	६.१	४.३	८.२	८.९	८.२	७२.०

बालबालिकाको जन्मदर्ता सम्बन्धि विवरण तालिका-६

वडा	५ वर्ष मुनिका बालबालिका			६ देखि माथिका बालबालिका			जन्मदर्ता गर्ने ५वर्ष मुनिका बालबालिका			५ मुनिका जन्मदर्ता नगर्ने बालबालिका	जन्मदर्ता गर्ने ५वर्ष मुनिका बालबालिका			६ वर्ष माथिका जन्मदर्ता नगर्ने बालबालिका
	बालिका	बालक	जम्मा	बालिका	बालक	जम्मा	बालिका	बालक	जम्मा		बालिका	बालक	जम्मा	
१	२६०	२६६	५२६	७७७	७४०	१५१७	२०९	२२२	४३१	९५	७२७	६९९	१४२६	९१
२	२३८	२८७	५२५	८७७	८५०	१७२७	२३८	२८३	५२१	४	७६७	८३५	१६०२	१२५
३	२२२	२६८	४९०	७७०	७९६	१५६६	१९५	२५३	४४८	४२	७३६	७४९	१४८५	८१
४	२७१	३०७	५७८	८३०	९३०	१७६०	१९३	२३९	४३२	१४६	७८९	८९९	१६८८	७२
५	४१७	४२९	८४६	१२२६	८	२४५४	३९२	४०३	७९५	५१	११९८	९	२३८७	६७
६	३१२	३७५	६८७	८६८	९५१	१८१९	२६५	३१६	५८१	१०६	८२६	९१९	१७४५	७४
७	३११	३३८	६४९	८८४	८५५	१७३९	२५५	३०५	५६०	८९	८२६	८२३	१६४९	९०
जम्मा	२०३१	२२७०	४३०१	६२३२	६३५०	१२५८२	१७४७	२०२१	३७६८	५३३	५८६९	६११३	११९८२	६००

बालविवाह र कम उमेरको विवाहसम्बन्धी विवरण तालिका -७

वडा	विवाह गरेको सङ्ख्या			बाल विवाह(१८ वर्ष मुनिको विवाह)		कम उमेरको विवाह(१८ वर्ष माथि २० मुनिको विवाह)	
	महिला	पुरुष	जम्मा	बालिका	बालक	महिला	पुरुष
१	७	६	१३	१	०	२	१
२	७	४	११	३	०	३	२
३	०	०	०	०	०	०	०
४	८	१	९	५	०	२	०
५	०	०	०	०	०	०	०
६	५	१	६	५	३	२	०
७	०	०	०	०	०	०	०
जम्मा	२७	१२	३९	१४	३	९	३

बालबालिकाको खोपसम्बन्धी तालिका -८

वडा	१५ महिना उमेर समूहको बालबालिकाको सङ्ख्या		विसिजि		डिपिटि १		पिसिभि १ र पोलियो (ओ.पि.भि)		डिपिटि २		पिसिभि २ र पोलियो (ओ.पि.भि)		डिपिटि ३		पिसिभि ३ र पोलियो (ओ.पि.भि)		दादुरा ९ महिना		निमोनिया विरुद्ध		जापानिज इन्सेफलाईटी टस १२ महिना		दादुरा १५ महिना	
	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक
१	८१	७५	८१	७४	०	५	७	७	८	८	८	८	८	८	८	८	८	८	८	८	८	८	८	८
२	५५	५८	५४	५९	५	५	५	५	५	५	५	५	५	५	५	५	५	५	५	५	५	५	५	५
३	१५	१६	१२	१६	१३	०	१३	१२	९	३१	९	११	१	१	५	९	३	९	३	५	१	४	४	४
४	९३	९४	९३	९६	९	५	७	७	८	८	८	८	८	८	८	८	८	८	८	८	८	८	८	८
५	४६	५०	४५	०	४	५	३७	७५	५	५	५	५	५	५	५	५	५	५	५	५	५	५	५	५
६	४५	६४	४५	६६	४	५	४	७	०	०	९	२६	९	७	५	५	५	५	५	५	५	५	५	५
७	४५	५९	४५	१०	४	५	४१	३३	५	५	५	७	५	५	५	५	५	५	५	५	५	५	५	५
जम्मा	३८०	४१६	३७५	४०५	३७८	५०२	३४४	४५२	२८१	३८३	२६०	३३९	२४०	३०१	२०५	२६२	१९९	२१२	१५४	२०२	१३६	१७८	१००	१४५

पूर्ण खोप सुनिश्चितताका लागि बालबालिकाको पहिचान गरी खोप लगाईएका बालबालिका -९

वडा	१५ देखि २३ महिना उमेर समूहको बालबालिकाको संख्या		विसिभि		डिपिटि १		पिसिभि १ र पोलियो (ओ.पि.भि)		डिपिटि २		पिसिभि २ र पोलियो (ओ.पि.भि)		डिपिटि ३		पिसिभि ३ र पोलियो (ओ.पि.भि)		दादुरा ९ महिना		पि.सि.भि.३ निमोनिया विरुद्धक		जापानिज इन्सेफलाईटिस १२ महिना		दादुरा १५ महिना	
	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक
१	२०	२१	२०	२०	२०	२०	२०	१९	२०	१९	१९	१९	१९	१९	१९	१९	२०	१७	१९	१६	१५	१५	१७	१५
२	७	४	७	४	७	४	७	४	७	४	७	४	७	४	७	४	७	४	७	४	६	४	५	४
३	६	६	६	७	४	७	५	५	३	२	३	२	२	२	२	२	२	३	२	२	२	२	२	१
४	३	१	३	१	३	१	३	१	३	१	३	१	३	१	३	१	३	१	३	१	३	१	३	१
५	५	९२	५	९	५	९	५	९	५	९	५	९	५	९	५	९	५	९	५	९	५	९	५	९
६	२०	१५	१०	४	१०	४	१०	४	१०	४	१०	४	१०	४	१०	४	१०	४	१०	४	१०	४	१०	४
७	०	१	०	६	०	०	०	०	६	०	५	०	५	०	५	०	५	०	५	०	५	०	५	०
जम्मा	११३	१४०	११९	१५४	१२७	१६४	११९	१४५	९०	१२३	९२	१२०	८८	११८	८५	११८	१००	१३३	९०	११९	१००	१२७	९६	१२५

विगत दुईवर्ष देखि बालबालिकालाई विगौति दुध र पोषिलो खाना दिने विवरण -१०

वडा	जन्मेको १ घण्टाभित्र विगौती दुध खुवाउने सङ्ख्या		जन्मने वित्तिकै विगौती नखुवाएको सङ्ख्या		छ महिना सम्म आमाको मात्र दुध खुवाएको सङ्ख्या		छ महिना सम्म आमाको दुध साथै अन्य खानेकुरा खुवाएको सङ्ख्या		दुई महिना वा सो भन्दा कम समय सम्म आमाको दुध खुवाएको		पोषिलो खाना दिने घरपरिवार
	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	
१	५३	४१	५	७	४४	३३	२७	१५	७	५	१३१०
२	५७	५८	२	७	४४	५५	१२	६	१	०	१५७९
३	५६	६५	२९	२८	३२	४१	१९	१९	४	७	१४८५
४	९८	१०१	९	१३	७१	५७	३८	४६	१	२	१७५१
५	६७	३	७	१९	१५	२९	४२	०	०	२	२०८२
६	६३	७९	२४	३०	६६	८३	५३	६२	११	१५	१८४८
७	११२	९४	२	२	९७	७९	६	५	४	४	१७५९
जम्मा	५०६	४४१	७८	१०६	३६९	३७७	१९७	१५३	२८	३५	११८१४

बालबृद्धि अनुगमन सम्बन्धी विवरण -११

वडा	५ वर्षका बालबालिका	बालबृद्धि गर्ने घरधुरी	कम तौल भएका बालबालिका	कम पोषित बालबालिका
१	५२६	४७	०	२२
२	५२५	१८	०	१०
३	४९०	६३	०	७
४	५७८	१३२	२	६४
५	८४६	३७७	१	३३६
६	६८७	३०१	१	०

७	६४९	७८	२	०
जम्मा	४३०१	१०१६	६	४३९

बिरामी हुँदा पहिला उपचार गर्न जाने स्थानसम्बन्धी विवरण तालिका- १२

वडा	लामा, धामी, भुकी	परंपरागत वैद्य	स्वास्थ्य चौकी	अस्पताल	अन्य
१	१५१	०	३६	१०९०	९२
२	०	१	५२३	१०५०	९
३	२०९	१	९१३	३२५	५०
४	२०३	१५	३९	१४००	९६
५	५	२	९४८	१४३८	६६
६	३९	२	१५४	१६५८	१६
७	४५३	०	८	१३३६	४०
जम्मा	१०६०	२१	२६२१	८२९७	३६९
प्रतिशत	८.६	०.२	२१.२	६७.१	३.०

गर्भवति महिला नियमित स्वास्थ्य जाँच र प्रसुतिसम्बन्धी विवरण तालिका- १३

वडा	गर्भवति महिलाको संख्या	नियमित जाच गर्ने संख्या	आइरन चक्कीको खाएको	टिडि खोप लिएको पटक	प्रसुति भएको	प्रसुति गरेको स्थान			नवजात शिशुको जाच गराएको संख्या
						१.स्वास्थ्य संस्थामा	२.घरमा स्वास्थ्यकर्मी बोलाई	३. घरैमा स्वास्थ्य कर्मीको सहयोग विना	
१	८२	७३	७४	७३	६६	५४	४	८	९५
२	४६	४६	४३	४६	३०	३०	०	०	५७
३	१७	१७	१६	१७	११	१०	१	०	१८
४	४७	४५	४०	४५	१८	१८	०	०	२९
५	११७	११५	१०६	११५	८४	८१	३	१	२८३
६	१७२	१७१	१४६	१७१	१३०	१२८	२	०	१४३
७	९३	९०	७३	९०	२७	२७	०	०	९१
जम्मा	५७४	५५७	४९८	५५७	३६६	३४८	१०	९	७१६
प्रतिशत		९७.०३८	८६.८	१००		९५.१	२.७	२.५	६८.६

भिटाविन ए,जुकाको औषधि, पोलियो थोपासम्बन्धी र आयो नुनसम्बन्धी विवरण तालिका- १४

वडा	५ वर्षका बालबालिका	भिटाविन ए क्याप्सुल	जुकाको औषधि	पोलियो थोपा	आयोडिन प्रयोग गर्ने घरघुरी	आयोडिन प्रयोग गर्ने घरघुरी	आयोडिन प्रयोग गर्ने प्रतिशत
१	५२६	५२०	५२०	५२६	१३३१	३८	९७.२
२	५२५	५२२	५२२	५२५	१५६५	१८	९८.९
३	४९०	४७५	४७५	४९०	१४८०	१८	९८.८
४	५७८	५७८	५७८	५७८	१६४६	१०७	९३.९
५	८४६	८३५	८३५	८४६	२४५५	४	९९.८
६	६८७	६८७	६८७	६८७	१८५२	१७	९९.१
७	६४९	६४९	६४५	६४९	१८१५	२२	९८.८
जम्मा	४३०१	४२६६	४२६२	४३०१	१२१४४	२२४	९८.२

शौचालय र प्रयोगसम्बन्धी विवरण तालिका -१५

वडा	शौचालय र प्रयोगको अवस्था							सावुनको प्रयोग						
	शौचालय					प्रयोग		सावुनको राखिएको स्थान			सावुनको प्रयोग कहिले कहिले हुन्छ			
	पक्की	कच्ची	वायो र्यास जडान भएको	ढलमा जडान भएको	शौचालय नभएको	भएको	नभएको वा भत्केको	घरमा	शौचालय मा	विद्यालयको शौचालय मा	दिसा गरेपछि	बालबालिकाको दिसा धोएपछि	खाना पकाउनु र खानु अघि	फोहोर वस्तु छोएपछि
१	७५९	५९३	३	०	१४	१३४८	१	१२०३	६५९	४३०	११९९	७०५	१२१०	१२१४
२	१३५६	२१६	०	०	४	१५७२	५	१५७१	१५६९	१५६९	१५७१	१५७०	१५७०	१५६६
३	१३०३	१९४	०	०	१	१४३७	२	१४०१	१३८७	४२८	१३१०	६०३	१३०९	१३५७
४	१११८	६३०	२	०	३	१७२६	७	१६१०	१२३८	८०६	१५९१	७५२	११७२	१६०२
५	२२१४	१५०	०	०	१६	२२०३	४८	२२०५	२१७८	२०३२	२१९०	२०८४	२१६६	२१६३
६	१२५६	५३७	६५	०	१५	१८०५	३	१६९६	१६७०	११६०	१६४२	१३५६	१४९८	१४७१
७	१००५	८२०	०	०	१	१८१८	४	१७७६	१५७२	६	१७५५	११७	२९८	१६६८
जम्मा	९०११	३१४०	७०	०	५४	११९०९	७०	११४६२	१०२७३	६४३१	११२५८	७१८७	९२२३	११०४१
प्रतिशत	७२.९	२५.४	०.६	०.०	०.४	९६.३	०.६	९२.७	८३.१		९१.०	५८.१	७४.६	८९.३

खानेपानीमा पहुँच सम्बन्धी विवरण तालिका- १६

वडा	पाईप धाराका पानी प्रयोग गर्ने	ट्यूबेलको पानी प्रयोग गर्ने	ईनार, कुवा जर्ूवा पानीको प्रयोग	नदि कुलो नहर वा पोखरीको पानी प्रयोग	आकासे पानी सङ्कलन गरी प्रयोग गर्ने	अन्य भए खुलाउने
१	३	१३४५	५	०	०	०
२	३४३	१५६५	१	०	०	०
३	६१८	९६३	१०	०	०	२
४	६४१	११७०	१	०	०	०
५	१८७९	१९८५	२	०	०	०
६	११०८	७६०	५	०	०	०
७	१७४३	१	०	०	०	०
जम्मा	६३३५	७७८९	२४	०	०	२
प्रतिशतमा	५१.२	६३.०	०.२	०.०	०.०	०.०

बालबालिका बिरामी हुदा उपचार गर्ने क्षमता, बाल अधिकारको जानकारी, निर्णय प्रक्रियामा बालबालिकाको सहभागिता र बाल रोग तथा खोपसम्बन्धी विवरण तालिका- १७

वडा	बालबालिका बिरामी हुदा तुरुन्त उपचार गर्न आर्थिक क्षमता		बाल अधिकारको बारेमा जानकारी			निर्णय प्रक्रियामा बाल सहभागिता		बालबालिकाको खोपसम्बन्धी जानकारी	
	छ	छैन	छ	छैन	केही कुरा सुनेको छु	गराउने गरेको छ	गराउने गरेको छैन	छ	छैन
१	८२४	४२९	७७२	४००	१४०	९५६	२४८	६७२	६२२
२	१४८७	८७	१४५६	४८	७३	१५२५	४५	१५०९	६६

३	१०११	२५५	८७९	२१४	१५५	५५६	७०५	१२४३	३३
४	४०३	११२४	८५५	६६४	१४०	१०३४	४८३	८५०	८०७
५	२००५	२९२	२००३	१६१	२०७	१२९३	९८९	१६७५	३५९
६	११५१	४३०	४४७	८६७	५३०	७५६	७९२	५४७	१२९१
७	७०२	१०३७	६४४	१३७	१०३६	७१५	२३	६६६	९
जम्मा	७५८३	३६५४	७०५६	२४९१	२२८१	६८३५	३२८५	७१६२	३१८७
प्रतिशतमा	६१.३	२९.५	५७.१	२०.१	१८.४	५५.३	२६.६	५७.९	२५.८

शैक्षिक जनशक्तिसम्बन्धी विवरण तालिका -१८

वडा	शैक्षिक जनशक्ति विवरण									
	प्रवेशिका		प्रविणता प्रमाण पत्र		स्नातक		स्नातकोत्तर		विद्यावारिधि	
	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष
१	१८८	२८१	१५०	२०२	४८	६७	१६	२१	२	६
२	४३५	४४०	२९९	३७४	९५	११७	१६	३३	१	०
३	४७३	५७१	३९६	४४१	१२३	१४०	३७	६६	७	२
४	५२०	६५३	५३८	६४८	१९८	१९९	२१	३६	१०	१३
५	८०७	९१२	४८७	५८४	२२३	२३७	५७	६४	२२	३७
६	८७१	१०४१	४३९	५११	१४६	१८६	२८	५७	०	०
७	४७४	८१३	५२१	८८५	१५९	२८९	५५	८९	१२	२४
जम्मा	३७६८	४७११	२८३०	३६४५	९९२	१२३५	२३०	३६६	५४	८२

विद्यालयको खानेपानी,शौचालय ,भवन,अतिरिक्तक्रियाकलाप,बालमैत्री संरचना ,फोहोर व्यवस्थापन र विद्यालय व्यवस्थापन समिति गठन तथा बाल क्लवको सहभागिता सम्बन्धी विवरण तालिका -१९

क्र.स.	विद्यालयको नाम	वडा नं.	खानेपानी		शौचालय			खेलमैदान			विद्यालयको भौतिक संरचना					कुहिने र नकुहिने फोहोर व्यवस्थापन		विद्यालय व्यवस्थापन समिति र बाल क्लवको सहभागिता		
			छ	छैन	छ	छैन	प्रयोग	छ	छैन	साप्ताहिक रुपमा अतिरिक्त क्रियाकलाप	भवन	कक्षाकोठा	सुरक्षित कक्षाकोठा	बालमैत्री संरचना	सिकाइ कुना सहितको बाल विकास केन्द्र	भएको	नभएको	विद्यालय व्यवस्थापन समिति गठन	वि.व्य. सं.	बाल क्लवको सहभागिता
१	श्री नरेन्द्र जनता माध्यमिक विद्यालय	१	✓		✓		✓	✓		✓	९	२५	✓	छैन	छैन		✓		✓	
२	श्री नवदुर्गा आधारभूत विद्यालय	१	✓		✓		✓	✓		✓	४	५	✓	छैन	छैन		✓		✓	
३	श्री सरस्वती अंग्रेजी स्कूल	१	✓		✓		✓	✓		✓	५	१०	✓	छैन	छैन		✓		✓	
४	श्री विद्धा अंग्रेजी स्कूल	१	✓		✓		✓	✓		✓	३	१७	✓	✓	✓		✓		✓	
५	श्री बाँसबारी माध्यमिक विद्यालय	१	✓		✓		✓	✓		✓	७	१६	✓	✓	✓		✓		✓	
६	श्री कालिका आधारभूत विद्यालय	१	✓		✓		✓	✓		✓	३	६	✓	✓	✓		✓		✓	
७	श्री शुभारम्भ शिक्षा निकेतन	१	✓		✓		✓	✓		✓	३	५	✓	✓	✓		✓		छैन	
८	श्रीकमलामदनआश्रित माध्यमिक विद्यालय	२	✓		✓		✓	✓		✓			✓	✓	✓		✓		✓	
९	श्री पाथीभरा अंग्रेजी स्कूल	२	✓		✓		✓	✓		✓	३	२२	✓	✓	✓		✓		छैन	
१०	श्री महेन्द्र रत्न माध्यमिक विद्यालय	२	✓		✓		✓	✓		✓	५	२०	✓	✓	छैन		✓		छैन	
११	श्री नवोदय माध्यमिक विद्यालय	२	✓		✓		✓	✓		✓			✓	✓	छैन		✓		छैन	
१२	श्री लालिमा वोडिङ्ग स्कूल	३	✓		✓		✓	✓		✓			✓	✓	छैन		✓		छैन	
१३	श्री निहारिका वोडिङ्ग	३	✓		✓		✓	✓		✓			✓	✓	छैन		✓		छैन	
१४	श्री सहिद धर्मभक्त माध्यमिक विद्यालय	३	✓		✓		✓	✓		✓			✓	✓	✓		✓		✓	
१५	श्री ह्यापी किड्स मन्टेश्वरी	३	✓		✓		✓	✓		✓			✓	✓	✓		✓		छैन	
१६	श्री कञ्चनजंघा आधारभूत	३	✓		✓		✓	✓		✓			✓	✓	✓		✓		✓	

विद्यालय																		
१७	श्री वन्त्याण्ड बोर्डिङ्ग स्कूल	३	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
१८	श्री केरखा पब्लिक स्कूल	३	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
१९	श्री मोडल स्कूल	४	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
२०	श्री फोनिकस बोर्डिङ्ग स्कूल	४	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
२१	श्री सरस्वती माध्यमिक विद्यालय	४	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
२२	श्री एडम बोर्डिङ्ग स्कूल	४	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
२३	श्री ज्योति आधारभूत विद्यालय	४	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	छैन	✓	✓	✓	✓	✓	✓
२४	श्री चन्द्रज्योति बोर्डिङ्ग स्कूल	४	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
२५	श्री लिटलएन्जल बोर्डिङ्ग स्कूल	४	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	छैन	✓	✓	✓	✓	✓	छैन
२६	श्री मगलमय माध्यमिक विद्यालय	५	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
२७	श्री स्मारिका स्कूल	५	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
२८	श्री नमूना एकेडमी	५	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
२९	श्री तराई बोर्डिङ्ग स्कूल	५	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
३०	श्री स्टार बोर्डिङ्ग स्कूल	५	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
३१	श्री मुनस बोर्डिङ्ग स्कूल	५	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
३२	श्री सिद्धदेवी आधारभूत विद्यालय	५	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
३३	श्री सहिदरत्न आधारभूत विद्यालय	५	✓	✓	✓	✓	✓	✓	५	१०	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
३४	श्री गुहेश्वरी आधारभूत विद्यालय	५	✓	✓	✓	✓	✓	✓	५	१३	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
३५	श्री पशुपति शिक्षा मन्दिर	५	✓	✓	✓	✓	✓	✓	५	१२	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	छैन
३६	श्री हिमाली बोर्डिङ्ग स्कूल	६	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
३७	श्री मातातिर्थ विद्यालय	६	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	छैन
३८	श्री उज्यालो एजुकेशन फाउण्डेशन	६	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	छैन
३९	श्री पञ्चकन्या आधारभूत विद्यालय	६	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	छैन
४०	श्री वर्णमाला एजुकेशन फाउण्डेशन	६	✓	✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	छैन

४१	श्री स्वर्णिम पाठशाला	६	✓		✓		✓	✓		✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	छैन	छैन
४२	श्री नवकला एजुकेशन	६	✓		✓		✓	✓		✓		✓	✓	छैन		✓	✓	छैन	छैन
४३	श्री साउथपोल एजुकेशन	६	✓		✓		✓	✓		✓		✓	✓	छैन	✓		✓	✓	छैन
४४	श्री लखनपुर एजुकेशन	६	✓		✓		✓	✓		✓		✓	✓	✓	✓		✓	✓	छैन
४५	श्री वाणी माध्यमिक विद्यालय	६	✓		✓		✓	✓		✓		✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓
४६	श्री लखनपुर नमुना बोर्डिङ्ग स्कूल	७	✓		✓		✓	✓		✓		९	✓	✓	✓		✓	✓	छैन
४७	श्री पिङ्गडाँडा आधारभूत विद्यालय	७	✓		✓		✓	✓		✓		७	✓	✓	✓		✓	✓	छैन
४८	श्री सिंहदेवी आधारभूत विद्यालय	७	✓		✓		✓	✓		२	१४	✓	✓	✓	✓		✓	✓	छैन
४९	श्री सरस्वती माध्यमिक विद्यालय	७	✓		✓		✓	✓		१४	६६	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓
५०	श्री एञ्जल एकेडमी	७	✓		✓		✓	✓		२	१०	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓
५१	श्री अरनीको आधारभूत विद्यालय	७	✓		✓		✓	✓		४	६	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓
५२	श्री इभरग्रिन एकेडमी	७	✓		✓		✓	✓		४	१७	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓
जम्मा ५२			५२		५२		५२	५२		५२	८६	२९६	५२	४७	४३	४५	७	४७	३१

घरपरिवार र विद्यालयमा बालबालिकालाई दिइने सजाय सम्बन्धी विवरण -२०

वडा	घरपरिवारमा बालबालिकाहरूले विज्याई गर्दा गरिने व्यवहार						घरपरिवारमा छोराछोरीमा भेदभाव				बालबालिकाहरूले विद्यालयमा गल्ती गरेमा दिइने यातना				
	गाली	कुटपिट	खानामा बन्देज	कोठामा थुन्ने	संभाउने	अन्य	शिक्षामा	खानपिनमा	घरेलु काममा	पोशाकमा	कान समातेर उठवस	कुटपिट	कक्षाकोठामा निकाले	वेचमा उभियाउने	अन्य
१	१४०	३४	०	२	९८१	०	१	१	५६	१	४२	२७	३	२१०	१
२	३	०	०	१	१५६९	०	०	०	०	०	५८	१	०	१८४	१
३	५३	१२	०	२	१०२९	७	१	०	०	१	४०	२५५	३	८३	२
४	२५८	२५	०	०	११२९	०	०	०	०	१	१९	१०७	०	०	०
५	१५१	११	०	०	२३०१	१	१	१	०	१	८९०	०	१	१२	०

६	२	३	०	०	१५६२	९	१	०	०	०	७७६	३	०	०	४६१
७	६	१	०	१	१७५९	०	०	०	०	१७६०	५	३	८	०	६७
जम्मा	६१३	८६	०	६	१०३३०	१७	४	२	५६	१७६४	१८३०	३९६	१५	४८९	५३२
प्रतिशत	३.६	०.५	०.०	०.०	६१.२	०.१	०.०	०.०	०.३	१०.४	१०.८	२.३	०.१	२.९	३.२

संस्थागत सहभागिता र ऋण लिनुको उद्देश्यसम्बन्धी विवरण-२१

वडा	ऋण लिएको अवस्था					ऋणको उद्देश्य										परिवारका सदस्य कुनै संघसंस्थामा आबद्धता						
	वैक वा वित्तीय संस्था	सहकारी संस्था	समूह वा सामुदायिक संस्था	साहु माहजन	अन्य	घराया सी कार्य वा घर खर्च	कृषि तथा पशुपालन व्यवसाय गर्न	उद्योग व्यापार	वैदेशिक रोजगारी	सामाजिक तथा धार्मिक कार्य गर्न	शिक्षा	औषधी उपचार	विवाह,वर्तव्य वा व्यवहारिक कार्य	गोबर ग्यास,सोलार वा विजुली राख्न	अन्य	सामुदायिक संस्था	कृषक समूह	सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह	सहकारी संस्था	नागरिक सचेतना केन्द्र तथा	परंपरागत समूह	अन्य
१	९१	२०८	६८	२५९	०	१९९	२३०	७२	२२	२	३१	७६	१३	०	१	३८	४२	९	२९८	३	०	१
२	२०७	२३९	९९	४२४	९	४४६	१०५	१०७	६३	०	४७	६३	६	०	१६४	४७	१०६	२०	७९६	१	१९६	३
३	२८४	२४७	१८	७०	१४	१४८	५१	९९	२९	२	३२	१८	१	०	५४	१३१	१८०	४	३००	१	६८	३
४	१२९	४१२	२१	३०६	१	४१७	१२०	७२	३१	१	३७	५७	७	०	१२०	११	१२६	०	८९०	१	२२	३
५	२३९	३३५	४१	१०८	०	४२९	१०४	१६७	३९	०	२७	३७	७	१	१५	१३४	८५	१३	१४९१	२७	११०	१२
६	१८९	६१७	२२	७९	९	५५८	९९	१३०	३९	२	५	१८	२	०	११	३२	३६	६	१५०३	०	०	२
७	६८९	२८	२२८	०	८९६	५८	७४	२४	२	३२	४२	१	०	७	१२	१९१	१	११६३	०	२१	०	५
जम्मा	१८२६	२०८६	४९७	१२४६	८९६	२२५५	७८३	६७१	२२५	३६	२२१	२७०	३६	६	३७७	५८४	५७६	१२१५	५१९८	५४	३९६	२९

अपाङ्गता भएका बालबालिकाको विवरण सम्बन्धी तालिका -२२

वडा	बालबालिका (१८ वर्ष)																							
	शारीरिक अपाङ्गता		दृष्टीविहिन अपाङ्गता		न्यून दृष्टीविहिन अपाङ्गता		बहिरा		सुस्त श्रवण		श्रवण र दृष्टी विहिन दुवै		स्वरबोलाई सम्बन्धि अपाङ्गता		मानसिक वा मनोसामाजिक अपाङ्गता		बौद्धिक अपाङ्गता		अनुवंसीय रक्तश्राव (हेमोफोलिया) अपाङ्गता		अटिजम		बहु अपाङ्गता (एक भन्दा बढी)	
	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक
१	४	३	१	०	०	२	०	१	१	२	०	०	०	०	०	१	१	०	०	०	०	०	०	०
२	२	०	१	०	०	०	०	०	१	०	०	०	२	०	१	३	०	२	०	०	०	०	०	१
३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४	४	३	०	२	१	०	०	०	३	३	०	०	०	३	२	३	०	०	०	०	०	०	०	०
५	५	३	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	०	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०
६	२	४	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३	३	०	०	०	०	०	०	०	०	१	१
७	२	०	०	१	०	०	१	०	०	१	०	०	३	१	१	०	१	०	०	०	०	०	०	४१
जम्मा	१९	१३	३	३	१	२	१	१	५	६	०	०	९	७	४	८	३	२	०	०	०	०	१	४३

अपाङ्गता भएका वयस्कको विवरण सम्बन्धी तालिका -२३

वडा	वयस्क (१९ वष माथि)																							
	शारीरिक अपाङ्गता		दृष्टीविहिन अपाङ्गता		न्यून दृष्टीविहिन अपाङ्गता		बहिरा		सुस्त श्रवण		श्रवण र दृष्टी विहिन दुवै		स्वरबोलाई सम्बन्धि अपाङ्गता		मानसिक वा मनोसामाजिक अपाङ्गता		बौद्धिक अपाङ्गता		अनुवंसीय रक्तश्राव (हेमोफोलिया) अपाङ्गता		अटिजम		बहु अपाङ्गता (एक भन्दा बढी)	
	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष
१	१	३	०	३	०	०	२	२	०	०	०	०	२	३	०	२	१	०	०	०	०	०	०	०
२	६	४	१	०	१	२	२	१	१	१	१	२	२	१	३	१	०	१	०	०	०	०	३	१
३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४	७	१०	१	१	१	०	३	३	६	५	०	०	१	१	०	५	०	०	०	०	०	०	०	१
५	९	१२	०	०	०	२	३	१	१	१	०	०	१	०	३	४	०	२	०	०	०	०	०	०
६	९	७	०	२	०	१	१	०	२	०	०	०	२	१	०	०	०	०	०	०	०	०	३	१
७	३८	४	६	६५	४८	९	३	३२	३५	६	११	७	६	१४	१२	४	२	०	०	०	१	०	०	९
जम्मा	७०	४०	८	७१	५०	१४	१४	३९	४५	१३	१२	९	१४	२०	१८	१६	३	३	०	०	१	०	६	१२

घरसम्बन्धी विवरण-२४

वडा	खर वा फुसको छाना भएको	टायल,फिगटी वा स्लेटको छानो भएको,	जस्ता पाताको छानो भएको	छत ढलान भएको
१	२६	९	१२३२	१०२
२	७	८	१३९३	१७५
३	११	४	११६३	३२०
४	२	२	१५२३	२२६
५	१९	०	१६५१	७८९
६	१२	२	१३०२	५५३
७	२०	३	१५८३	२३१
जम्मा	९७	२८	९८४७	२३९६
प्रतिशतमा	०.८	०.२	७९.६	१९.४

खाद्य निर्भरता सम्बन्धी विवरण तालिका २५

वडा	३ महिना भन्दा कम खान पुग्ने	३ देखि ६ महिना सम्म खान पुग्ने	६ देखि ९ महिना सम्म खान पुग्ने	९ महिना देखि १२ महिना सम्म खान पुग्ने	खान पुगेर बचत हुने
१	५३	७२	९१	९०६	२४७
२	१३	२०	१४	१५२२	१४
३	५६	६९	३२०	७६८	२८५
४	२७६	१६४	७८	१०९७	१३८
५	१०४	१८६	१३०	१६८५	३५४
६	६३	१०८	१०१	१०५०	५४७
७	२०३	२५८	११८०	४९	१४७
जम्मा	७६८	८७७	१९१४	७०७७	१७३२

पेशा तथा रोजगारीमा १४ देखि १६ वर्ष सम्मका बालबालिकाको संलग्नता सम्बन्धि विवरण-२६

वडा	कृषि(खेली तथा पशुपालन)			व्यापार			जागिर सेवा			ज्यालदारी मजदुरी			उद्योग		
	बालिका	बालक	जम्मा	बालिका	बालक	जम्मा	बालिका	बालक	जम्मा	बालिका	बालक	जम्मा	बालिका	बालक	जम्मा
१	१८	१७	३५	०	०	०	०	१	१	२	२	४	०	०	०
२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	०	३	४
३	०	१	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	६	०	७
४	०	२	२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
६	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	१	३	०	०	०
७	१	१	२	०	०	०	०	०	०	२	२	०	०	०	६३
जम्मा	१९	२१	४०	०	०	०	०	१	१	६	५	८	६	३	७४

महिला र पुरुषको कार्यवोभ सम्बन्धि विवरण तालिका-२७

वडा	महिला						पुरुष					
	घर व्यवहार सम्बन्धि विषयमा निर्णय	घरायसी काममा संलग्न	बैंक खाता संचालन	उपभोक्ता समितिमा सहभागिता	विद्यालयम व्यवस्थापनमा समितिमा सहभागिता	उद्योग व्यापारमा सहभागिता	घर व्यवहार सम्बन्धि विषयमा निर्णय	घरायसी काममा संलग्न	बैंक खाता संचालन	उपभोक्ता समितिमा सहभागिता	विद्यालयम व्यवस्थापनमा समितिमा सहभागिता	उद्योग व्यापारमा सहभागिता
१	९७८	१२२६	२२२	१८	४२६	१८	११२८	६३५	२३८	२५	४२५	२०
२	१४६८	१३५७	५५६	१०	३	३	१३७३	११६५	५५४	२२	११	२
३	९३८	१३९७	७८५	१९५	४१४	२६६	८६५	६६०	७२६	२९०	१८५	२५७
४	१६८८	१७२३	५७०	४६	३	६	१६५२	१५८५	६०८	९२	१२	६
५	२३७८	२३५३	१५७३	११६१	११०८	४८९	२३१२	२१८५	१५६७	१०२२	९६५	४२२
६	१८१३	१८२२	९०१	२८	४१	१४५	१७५२	१५४८	९३५	९९	६४	१७९
७	६०२	१८४७	४३३	४९३	४४०	३३	१४३७	१४८३	१३८२	१२९७	११८६	११५
जम्मा	९८६५	११७२५	५०४०	१९५१	२४३५	९६०	१०५१९	९२६१	६०१०	२८४७	२८४८	१००१

खाना पकाउन प्रयोग गर्ने प्रमुख इन्धन -२८

वडा	दाउरा	गुईठा	गोबर ग्यास	मट्टितेल	एलपी ग्यास	विद्युत	अन्य
१	१०९२	५७	७१	१	१०८२	८	१
२	६७०	०	५५	०	१४२५	२	०
३	९८५	४	८	६	१३८३	२१	०
४	७६७	१	१२४	७	१५३९	१०	०
५	१७४७	१	५८	२	२३३४	१७	०
६	१५३	२	१७९	४	१५४२	३	०
७	८	२७	८	१५८१	४	२	१५५८
जम्मा	५४२२	९२	५०३	१६०१	९३०९	६३	१५५९
प्रतिशत	४३.८	०.७	४.१	१२.९	७५.३	०.५	१२.६

खाना पकाउने चुल्हो र संचारका साधनको प्रयोग सम्बन्धी विवरण -२९

वडा	खाना पकाउन चुल्हो प्रयोग							संचार साधनको प्रयोग						
	अपनो वा माटोको चुल्हो	धुवा रहित चुल्हो	भुसे चुल्हो	मट्टितेल स्टोभ	ग्यास चुल्हो	विद्युत चुल्हो (हिटर)	अन्य	रेडियो	टि.भि.	टेलीफोन	मोवालयल	इमेल इन्टरनेट	नियमित आउने पत्रपत्रिका	अन्य
१	१०८४	६	१	०	१०९६	३	१	१९२	१००८	६	१३०८	१३७	१	०
२	६६७	०	०	०	१४२८	१	०	१५२	१०८२	१३	१५३९	३८०	२	२
३	९७६	४	०	१०	१३६९	१४	१	६१५	११७४	३४	१३२५	९४५	३५	१

४	७६२	२	०	१	१५४४	२	१	११४	९९४	१०	१६९७	६४०	५	०
५	१७३३	२०	०	०	२३१४	१८	०	१२५	१८४९	४४	२३५२	९४८	२०	०
६	१५१	०	०	१	१७१०	१	०	११७	१३१२	२३	१८१०	७३४	४	०
७	४	२	१	१६०८	२	०	६०	१४७८	९	१७६५	१२५	१	०	०
जम्मा	५३७७	३४	२	१६२०	९४६३	३९	६३	२७९३	७४२८	१८९५	१०१५६	३७८५	६७	३
प्रतिशत	४३.५	०.३	०.०	१३.१	७६.५	०.३	०.५	२२.६	६०.१	१५.३	८२.१	३०.६	०.५	०.०

कक्षागत विद्यार्थी विवरण तालिका ३०

क्र.स	विद्यालयको नाम	वर्ग	ECD		Narsury ,KG,UKG		G1		G2		G3		G4		G5		G6		G7		G8		G9		G10		G11		G12		total	
			Girls	Boys	Girls	Boys	Girls	Boys	Girls	Boys	Girls	Boys	Girls	Boys	Girls	Boys	Girls	Boys	Girls	Boys	Girls	Boys	Girls	Boys	Girls	Boys	Girls	Boys	Girls	Boys		
			३९६	४२६	९३८	९७१	५२९	५५७	५१८	५७०	५३७	५१२	५४७	५१०	४८१	५०२	५१७	५२२	४३७	४०६	४३५	४३३	४४२	४१५	३९४	३८७	२१७	२५८	२२६	१८७		१३२७
१	श्री नरेन्द्र जनता मा.वि.	१	५	६	२०	१५	११	५	११	६	१०	१२	५	१०	१३	१४	२५	१८	२२	२१	२०	१३	२३	२०	१५	२४	१६	१२	१५	१४	४१०	
२	श्री नवदुर्गा आधारभूत विद्यालय	१	७	३	०	०	४	५	२	५	१०	६	५	७	६	२															६५	
३	श्री सरस्वती अंग्रेजी स्कूल	१	१८	१७	२५	२५	१३	२०	१७	१५	११	१८	१७	५	७	१४	५	१२	२	९	६	४										२६९
४	श्री विद्या अंग्रेजी स्कूल	१	२०	२२	६	५	१२	५	१०	१०	५	९	४	७	५	६	०	१०	३	६	९	५	४	७	४	५					१८८	
५	श्री बाँसवारी माध्यमिक विद्यालय	१	५	९	७	११	१२	५	५	१२	२०	१३	१५	९	६	१६	२०	१०	६	१०	१३	१२	१५	१२	५	७					२६४	
६	श्री कालिका आधारभूत विद्यालय	१	५	१५	०	०	१४	११	७	११	६	७	१०	१०	५	५															११२	
७	श्री शुभारम्भ शिक्षा निकेतन	१	४	५	६	३	७	२	२	१	०	१	३	१	२	०															३७	
८	श्री कमलामदनआश्रित मा.वि.	२	९	११	९	९	१३	७	९	८	१२	१२	१४	१३	१३	८	१०	१४	२२	१६	२३	२१	३२	३२	३८	२५	२४	२३	३२	२७	४८६	
९	श्री पाथीभरा अंग्रेजी स्कूल	२	०	०	५८	५८	२३	२५	१७	१९	१८	२०	१८	२०	१४	१५	१६	१५	१५	११	१२	१०	१५	९	१०	५					४२३	
१०	श्री महेश्वर रत्न मा. वि.	२	९	१३	६	९	२०	२०	१५	१६	१३	१०	१३	९	१६	१२	१३	१६	१८	१४	२३	२०	१४	२०	१६	१३	२८	३३	२८	१८	४५५	
११	श्री नवोदय .	२	२०	३४	०	०	५	१६	१३	३४	११	१८	५	१६	७	१४	४७	८८	११	१२	११	१४	६	१९	२८	४५	१४	९	११	११	५२५	
१२	श्री लालिमा	३	०	०	१३	१५	७	११	९	१३	९	९	५	१७	११	१४	१७	१४	११	११	९	१६	७	८	७	१८					२५१	
१३	श्री निहारिका	३	०	०	५५	७९	२६	२०	३१	३९	३९	३९	२९	४१	३०	३९	३६	३०	२४	३२	१९	२६	२६	२१	१२	२६	१४	९	१३	१७	७६४	
१४	श्री सहिद धर्मभक्त मा.वि.	३	२६	२२	०	०	१५	५	९	१२	१३	९	१६	९	२८	८	१९	१५	२०	१८	१७	१५	३४	२४	३५	२६	२५	२०	२०	१५	४७५	
१५	श्री ह्यापी किड्स मन्टेश्वरी	३	०	०	२४	४१																									६५	
१६	श्री कञ्चनजंघा आधारभूत विद्यालय	३	७	१०	०	०	३	३	११	२	५	९	९	७	६	२	५	६	५	७	७	५									११५	
१७	श्री बल्ल्याण्ड बोर्डिङ्ग स्कूल	३	०	०	८०	५०	२५	२१	२८	२३	२०	१६	३५	२५	२८	२५	१४	१८	२४	१४	१८	२०	१९	१८	१९	१५	४१	२९	३७	२८	६९०	
१८	श्री केरखा पब्लिक स्कूल	३	०	०	३०	३५	१८	१९	१८	१३	१२	१७	११	९	९	१२	९	८	१०	८	१३	९									२६०	
१९	श्री तोपगाछी मोडल स्कूल	४	०	०	२४	२७	६	६	९	६	९	१२	१०	४	९	६															१२८	
२०	श्री फोनिक्स बोर्डिङ्ग स्कूल	४	०	०	२६	४६	५	१२	२०	२१	१०	२६	१७	२८	१७	१७	१६	२३	१०	१२	११	१८	१५	११	८	२२					३९१	

२१	श्री सरस्वती माध्यमिक विद्यालय	४	७	४	४	७	७	५	६	१२	११	५	६	१२	६	११	११	१०	५	१०	१०	९	११	१२	५	९									२०१			
२२	श्री एडम बोर्डिङ्ग स्कूल	४	०	०	१३	१४	५	५																													३७	
२३	श्री चन्द्रज्योति आधारभूत विद्यालय	४	०	०	१२	१२	२	१	५	४																											३६	
२४	श्री ज्योति बोर्डिङ्ग स्कूल	४	७	५	६	४	६	५	४	५	७	६	६	५	१०	५	७	६	९	७	६	५															१२४	
२५	श्री लिटलएन्जल बोर्डिङ्ग स्कूल	४	०	०	२५	३४	११	१०	५	७	६	६	७	९	५	९	६	७																			१४७	
२६	श्री मंगलमय माध्यमिक विद्यालय	५	३३	२७	९	५	५	१५	३५	३३	४३	२५	३१	२६	४३	३५	५५	४५	६४	४५	७६	५५	१०	४	९	९	५	५	५								१२८९	
२७	श्री स्मारिका स्कूल	५	२६	२१	३१	३४	२९	३०	१७	२५	२७	३२	३०	३१	२२	१५	२२	१५	१५	२०	१०	१३	६	१९	१०	९											५१२	
२८	श्री नमूना एकेडमी	५	०	०	५	५																															१६	
२९	श्री तराई बोर्डिङ्ग स्कूल	५	९	७	६	१३	४	५	२	२	२	२	०	०	१	३																					५६	
३०	श्री स्टार बोर्डिङ्ग स्कूल	५	२२	२८	४४	३८	३३	३८	३०	२८	३०	३४	३५	३८	३१	३२	३८	३२	२८	२१	१९	१८	२१	१८	१५	१४										६८५		
३१	श्री मुनसन बोर्डिङ्ग स्कूल	५	११	६	११	१५	२	१२	६	११	९	७	९	७	६	८	५	७	४	९	५	४	५	६	४	५											१७४	
३२	श्री सिद्धदेवी आधारभूत विद्यालय	५	१४	२२	१५	२२	५	२०	११	१४	१५	१५	१४	१२	९	५																					१९६	
३३	श्री सहिदरत्न आधारभूत विद्यालय	५	१६	१०	०	०	६	५	६	९	७	५	९	४	५	१०	३	६																			१०१	
३४	श्री गुरेश्वरी आधारभूत विद्यालय	५	१६	१६	०	०	८	८	९	१२	१५	१३	२१	८	१४	८	१४	१३	१३	१४																		२०२
३५	श्री पशुपति शिक्षा मन्दिर	५	०	०	१२	१३	२	४	१	३	३	४	१	२	०	४																					४९	
३६	श्री हिमाली बोर्डिङ्ग स्कूल	६	०	०	२९	३३	१७	१२	१४	१४	१४	१३	१०	१८	५	११	१३	२०	११	१९	१३	४	८	८	१०	१०	६	२०									३३२	
३७	श्री मातार्थि विद्यालय	६	०	०	४९	३२	९	६	५	१	५	०	७	०	२	०																					११६	
३८	श्री उज्यालो एजुकेशन फाउन्डेशन	६	६	४	१५	१४	८	१६	४	११	४	४	६	१																							९३	
३९	श्री पञ्चकन्या आधारभूत विद्यालय	६	५	६	०	०	४	११	६	८	६	६	६	५	०	१९																					८२	
४०	श्री वर्णमाला एजुकेशन फाउण्डेशन	६	३	५	३३	२९	६	६	४	१																											८७	
४१	श्री स्वर्णिम पाठशाला	६	०	०	१८	१२																															३०	
४२	श्री नवकला एजुकेशन	६	०	०	९	१२	६	४	४	५	२	२	४	७	१	४	३	०	१	०	१	०															६५	
४३	श्री साउथपोल एजुकेशन	६	०	०	४५	३२	१४	१८	१२	९	१२	११	१४	९	६	८	१७	५	६	१०	१०	७	४	७	६	४											२६६	
४४	श्री लखनपुर एजुकेशन	६	०	०	३०	२०	६	७	५	४	६	५	५	५	६	५	४	५																			११३	
४५	श्री बाणी माध्यमिक विद्यालय	६	०	०	३२	२२	१५	७	१७	१७	१३	८	१५	१६	१७	१५	१६	१८	२१	१७	२४	३०	३०	१८	२५	२३	१३	१०	१९	२१						४७९		
४६	श्री लखनपुर नमूना बोर्डिङ्ग स्कूल	७	०	०	१४	३१	८	१३	९	७	३	९	६	७	२	८																					११७	

४७	श्री पिङ्गडाँडा आधारभूत विद्यालय	७	५	८	०	०	५	२	२	३	३	३	५	१	३	०																					४०		
४८	श्री सिंहदेवी आधारभूत विद्यालय	७	१६	१८	२६	३४	१४	१५	१७	१७	१३	१२	९	९	१३	७	३	९																				२३२	
४९	श्री सरस्वती माध्यमिक विद्यालय	७	२८	३६	११	७	२४	२६	१७	२३	३४	२०	२५	१८	२४	२८	३३	२५	४८	२५	४५	४५	४५	४५	४५	३८	३३	३५	२२									६६६	
५०	श्री एञ्जल एकेडमी	७	१७	१८	१७	१८	८	५	३	४																											९०		
५१	श्री अरतीको आधारभूत विद्यालय	७	११	१८	८	४	५	६	११	८	८	५	१०	४	८	५																						१११	
५२	श्री इभरगिन एकेडमी	७	०	०	१४	१८	१०	१०	५	७	६	५	९	६	४	१२	६	८	३	५	५	८	५	५	५	५	५	५	५	५	५	५	५	५	५	५		१४३	
जम्मा				३०६	३२४	१६१	९७	५२९	५५७	५१६	५७०	७३७	५७२	५४९	५०६	६५६	५०२	६७६	५२२	७६४	३०४	५६४	६६४	६६४	६६४	६६४	६६४	६६४	६६४	६६४	६६४	६६४	६६४	६६४	६६४	६६४	६६४	६६४	१२७०

घरधुरी सर्वेक्षण फारम
कमल गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, तोपगाछी-भापा
बालबालिकाको अवस्था सर्वेक्षण प्रश्नावली २०७८

यस प्रश्नावलीमा सोधिएका व्यक्तिगत विवरणहरू गोप्य राखिनेछ ।
 यी विवरणहरू तथ्याङ्कीय प्रयोजनको लागि मात्र प्रयोग गरिनेछ ।

परिवार र व्यक्तिको गणना गर्दा अक्सर बसोवास गरेको ठाउँबाट गर्नुपर्दछ । उत्तर लेख्दा चिन्ह लगाउने ठाउँमा उपयुक्त संकेतमा ✓ चिन्ह लगाउनु पर्दछ । लेख्नु पर्ने भएमा स्पष्ट अक्षर वा अङ्कमा लेख्नु पर्दछ । कोडहरू लेख्नु पर्ने ठाउँमा स्पष्ट अङ्क वा अक्षरमा लेख्नुपर्दछ ।
गाउँको वडामा स्थायी रूपमा बसोवास गर्ने घरधुरीको विवरण भर्नु पर्ने हुन्छ ।

वडा नं. वस्ती कोड नं. वस्तीको नाम .....

घर क्र.सं..... परिवार क्र.सं.....

१. परिवार मूलीको नाम, थर ..... लिङ्ग १. महिला २. पुरुष ३. तेस्रो लिङ्गी

२. जाती

५. परिवार सङ्ख्या

उमेर समूह	महिला	पुरुष	जम्मा	कैफियत
० देखी छ महिनासम्म				
१ वर्षभन्दा मुनि				
१- २ वर्षसम्म				
३- ५ वर्षसम्म				
६ वर्षसम्म				
७- ९ वर्षसम्म				
१०- १२ वर्षसम्म				
१३-१४ वर्षसम्म				
१५- १६ वर्षसम्म				
१७- १८ वर्षसम्म				
१९- २० वर्षसम्म				
२१- २४ वर्षसम्म				
२५- ४५ वर्षसम्म				
४६- ६० वर्षसम्म				
६१- ७५ वर्षसम्म				
७५ वर्ष माथि				
जम्मा				

६. परिवारको मुख्य पेशा र संलग्नता

भिन्न क्षमताको विवरण	महिला	पुरुष	जम्मा
कृषि/पशुपालन/फलफूल खेती			
व्यापार व्यवसाय			
सेवा/नोकरी			
ज्याला/मजदुरी			
वैदेशिक रोजगार			
अन्य			
जम्मा			

७. आजभन्दा पाँच वर्ष पहिले तपाईंको परिवारको बसोबास कहाँ थियो ?

- (क) यसै स्थानमा (ख) अन्यत्र स्थानबाट
 अन्यत्र स्थानबाट आएको भए यहाँ किन आउनु भएको ?
 (क) शहरी सुविधाको लागि (ख) द्वन्दका कारण
 (ग) खेतीपाती गर्न (घ) व्यापार व्यवसाय गर्न
 (ङ) वैवाहिक सम्बन्ध भएर (च) रोजगारीका लागि
 (छ) अन्य ... ..

८. परिवारको कुनै सदस्य विरामी भएमा उपचारका लागि सबैभन्दा पहिला कहाँ जानुहुन्छ ?

- (क) लामा, धामी, भाँक्री (ख) परम्परागत वैद्य
 (ग) स्वास्थ्य चौकी (घ) अस्पताल (निजी, सरकारी) (ङ) अन्य भए (खुलाउने) .....

९. नजिकको स्वास्थ्य संस्थामा पुग्न लाग्ने समय

स्वास्थ्य चौकी, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र	पुग्न लाग्ने समय (घण्टा)	स्थान	अस्पताल	पुग्न लाग्ने समय (घण्टा)	स्थान

१०. बितेको १ वर्षभित्रको तपाईंको परिवारमा रहेका गर्भवती महिलाको स्वास्थ्य अवस्था बारे जानकारी

गर्भवती आमाको विवरण	महिना	मपदण्ड अनुसार (४,६,८ र ९ महिनामा) गर्भवती परीक्षण गरेको पटक (सङ्ख्या)	आइरन चक्की को प्रयोग (चक्कि सङ्ख्या)	टि.टि. खोप लगाएको सङ्ख्या	प्रसूति भए नभएको (तलको कोठामा नम्बर लेख्ने) ० नभएको १ भएको	प्रसूति कहाँ भएको (तलको कोठामा नम्बर लेख्ने) १. स्वास्थ्य संस्थामा, २. घरमा स्वास्थ्य कर्मीको सहयोगमा, ३. घरमा स्वास्थ्य कर्मीको सहायोग बिना	नवजात शिशुको जाँच गराएको सङ्ख्या
गर्भवती १							
गर्भवती २							
गर्भवती ३							

११. ६ महिना उमेर सम्मका बालबालिकालाई आमाको दुधमात्र कति अवधि सम्म खुवाउनु हुन्छ ? (६ महिना सम्मका बालबालिकाको मात्र)

दुध मात्र खुवाएको उमेर (महिनामा)	दिनमा कति पटक	एक पटकमा कति समय सम्म

१२. १५ महिनासम्मका बालबालिकालाई खोप लगाएको विवरण

लिङ्ग	जम्मा सङ्ख्या (No. of children)	बि.सि.जी. (BCG) लगाएको सङ्ख्या	डि.पि.टि हे.बी. हिब १ (DPT1)	पि.सि.सि. १ निमोनिया विरुद्ध	डि.पि.टि हे.बी. हिब २ (DPT2) लगाएको	पि.सि.सि. २ निमोनिया विरुद्ध	डि.पि.टि हे.बी. हिब ३ (DPT3)	पोलियो विरुद्धको सुई आइ.पि.सि	दादुरा रवेला विरुद्धको खोप	पि.सि.सि. ३ निमोनिया विरुद्ध	जापानिज इन्सेफलाइटिस १२	दादुरा रवेला विरुद्धको खोप
बालिका												

सङ्ख्या													
बालकसङ्ख्या													
तेश्रो लिङ्गी													
जम्मा													

१३. १५ देखि २३ महिनासम्मका बालबालिकालाई खोप लगाएको विवरण

लिङ्ग	जम्मा सङ्ख्या (No. of children)	बि.सि.जी. (BCG) लगाएको सङ्ख्या	डि.पि.टि हे.वी. हिब १ (DPT1)	पि.सि.भि. १ निमोनिया विरुद्ध	डि.पि.टि हे.वी.हिब २ (DPT2) लगाएको	पि.सि.भि. २ निमोनिया विरुद्ध	डि.पि.टि हे.वी. हिब ३, DPT3	पोलियो विरुद्धको सुई आइ.पि.भि	दादुरा रवेला विरुद्धको खोप	पि.सि.भि. ३ निमोनिया विरुद्ध	जापानिज इन्सेफलाइटिस १२	दादुरा रवेला विरुद्धको खोप
बालिका सङ्ख्या												
बालकसङ्ख्या												
तेश्रो लिङ्गी												
जम्मा												

१४. पाँच वर्षमुनिका बालबालिकालाई वर्षको २ पटक भिटाभिन ए, जुकाको औषधी र पोलियो थोपा खुवाएको विवरण

लिङ्ग	जम्मा सङ्ख्या (No. of children)	भिटाभिन ए खुवाएका बालबालिकाको सङ्ख्या	जुकाको औषधी खुवाएका बालबालिकाको सङ्ख्या	पोलियो थोपा खुवाएका बालबालिकाको सङ्ख्या
बालिकासङ्ख्या				
बालकसङ्ख्या				
तेश्रो लिङ्गी				
जम्मा				

१५. वितेको २ वर्षभित्र जन्मेका बालबालिकाको विवरण

लिङ्ग	जन्मेको जम्मा सङ्ख्या	जन्मेको १ घण्टाभित्र बेगुति दुध खुवाएको सङ्ख्या	जन्मने वितिककै बेगुति दुध नखुवाएको सङ्ख्या	६महिनासम्म आमाको दुध मात्रखुवाएको सङ्ख्या	६ महिनासम्म आमाको दुध र अन्य खानेकुरा पनि खुवाएको सङ्ख्या	२ महिना वा सो भन्दा कम मात्र आमाको दुध खुवाएको सङ्ख्या
बालिका						
बालक						
जम्मा						

१६. ५ वर्ष मुनिका बालबालिकाले पोसिलो खाना खान पाउँछन् ?

(क) पाउँछन् (ख) पाउँदैनन्

१७. तपाईंको परिवारका १ वर्ष मुनिकाको मासिक र १ वर्षभन्दा माथि ५ वर्षसम्मका बालबालिकाहरूको त्रैमासिक रूपमा तौल लिने गरिएको छ ?

(क) छ (ख) छैन

५ वर्ष मुनिका बालबालिकाको तौल (वजन)

क्र.सं.	उमेर (महिनामा)	तौल (वजन)	पोषणयुक्त	कूपोषणग्रस्त	ब्याउटे(लुरे)

१८. आयोडिनयुक्त नुन प्रयोग गर्ने गर्नुभएको छ ?

(क) छ (ख) छैन

१९. पाँच वर्षमुनिका र ६ वर्षदेखि १८ वर्षसम्मका बालबालिकाको जन्म दर्ता गराएको विवरण

५ वर्षमुनिका बालबालिका				६ देखि १८ वर्षसम्मका बालबालिका		
लिङ्ग	जम्मा सङ्ख्या	जन्म दर्ता गराएको सङ्ख्या	जन्म दर्ता नगराएको सङ्ख्या	जम्मा सङ्ख्या	जन्म दर्ता गराएको सङ्ख्या	जन्म दर्ता नगराएको सङ्ख्या
बालिका						
बालक						
जम्मा						

२०. तपाईंको परिवारको १८ वर्षभन्दा मुनिको सदस्यलाई कुनै दीर्घ रोग लागेको छ ?

(क) छ (ख) छैन

यदि लागेको छ भने देहायको विवरण खुलाउनुहोस् :

रोगको नाम	बालिका	बालक	जम्मा
एच.आई.भि. / एड्स			
क्षयरोग			
क्यान्सर			
चिनी रोग			
ब्लड प्रेसर			
अन्य			

२१. तपाईंको परिवारमा दीर्घ रोगको कारण विगत १० वर्षमा १८ वर्षभन्दा मुनिका कुनै सदस्यको मृत्यु भएको छ ?

(क) छ (ख) छैन

यदि छ भने देहायको विवरण खुलाउनुहोस् :

मृत्यु गराउने रोगको नाम	बालिका	बालक	जम्मा
एच.आई.भि. / एड्स			
क्षयरोग			
क्यान्सर			
चिनी रोग			
ब्लड प्रेसर			
अन्य			

२२. तपाईंको परिवारका बालबालिका बाल श्रमिकको रूपमा काम गर्छन् भने, काम गरेको ठाउँमा कुनै यौन शोषण हुने गरेको छ ?

(क) छ (ख) छैन (ग) सख्या:

२३. तपाईंको परिवारका १४ वर्षसम्मका बालबालिका अरुको घरमा काम गर्न बसेका छन् ?

बालिका	बालक	जम्मा

२४. तपाईंको परिवारका कुनै बालबालिका सडक बालबालिकाको रूपमा रहेका छन् ?

बालिका	बालक	जम्मा

२५. बालबालिकाहरु घरबाहिर काम गरेको भए गरेको ठाउँमा के कस्तो समस्या भोग्ने गरेका छन् ?

(क) गालिगलौज (ख) कुटपिट (ग) खानामा भेदभाव
(घ) यौन शोषण (ङ) अन्य.....

२६. एक वर्षभित्र तपाईंको परिवारमा महिला तथा बालबालिका उपर हिंसासम्बन्धी निम्न कुनै घटना घटेका छन/छैनन् ?

- (क) दाईजोसम्बन्धी (ख) बहुविवाह (ग) घरायसी हिंसा (घ) बालविवाह
(ङ) बलात्कार (च) महिला/बालबालिका बेचबिखन (छ) कुनै पनि घटना नघटेको

२७ तपाईंको परिवारमा १८ वर्षभन्दा कम उमेर र १९ वर्ष माथिका वयस्क भिन्न शारीरिक तथा मानसिक क्षमता भएका (अपाङ्गता) सदस्यहरु भएमा तलको विवरण दिनुहोस् ।

भिन्न क्षमताको विवरण	बालबालिका (१८ वर्ष)			वयस्क (१९ वर्ष माथि)		
	बालिका	बालक	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा
शारीरिक अपाङ्गता						
दृष्टिविहिनता अपाङ्गता						
न्यून दृष्टिविहिनता अपाङ्गता						
बहिरा						
सुस्त श्रवण						
श्रवण र दृष्टिविहिन (दुवै)						
स्वरबोलाई सम्बन्धि अपाङ्गता						
मानसिक वा मनोसामाजिक अपाङ्गता						
बौद्धिक अपाङ्गता						
अनुवंशीय रक्तश्राव (हेमोफिलिया)						
अटिजम						
बहु अपाङ्गता (एक भन्दा बढी अपाङ्गता)						
जम्मा						

२८. बितेको १ वर्षभित्र तपाईंको परिवारमा ५ वर्षमुनिका कुनै बालबालिकाको मृत्यु भएको छ ?

- (क) छ (ख) छैन
यदि छ भने कतिजनाको मृत्यु भएको थियो र के कारणबाट मृत्यु भएको थियो ?

लिङ्ग	मृत्यु भएको जम्मा सङ्ख्या	मृत्यु हुनाको कारण
बालिका		
बालक		
जम्मा		

२९. बाल विकास केन्द्र वा पूर्व प्रा.वि. तहमा जाने ३ देखि ५ वर्षसम्मका बालबालिका सङ्ख्या

बाल विकास		नर्सरी, एल.के.जी र यु.के.जी		जम्मा
बालिका	बालक	बालिका	बालक	

३०. परिवारको शैक्षिक स्थिति

उमेर समूह	लेखपढ गर्न नसक्ने/ निरक्षर		लेखपढ गर्न सक्ने /साक्षर		एस. एल. सी. वा सो सरह पास गरेका सङ्ख्या		प्रविणता प्रमाण पत्र, इन्टरमिडियट १ ०+२ वा सो सरह उत्तीर्ण गरेको		स्नातक (बि. ए. वा सो सरह) तह पास गरेका		स्नातकोत्तर (एम. ए. वा सो सरह) तह पास गरेका		विद्यावारिधि (पि. एच. डी.) हासिल गरेका	
	बालिका	बालक	बालिका	बालक	बालिका	बालक	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष
६ - १५ वर्ष														
१६ - ४५ वर्ष														
४६ - ६० वर्ष														
६० वर्षभन्दा माथि														
जम्मा														

३१. विद्यालयस्तरमा अध्ययन गरिरहेका बालबालिकाको विवरण

अध्ययनरत तह	गाउँपालिका अन्तर्गतका विद्यालयमा अध्ययनरत सङ्ख्या			गाउँबाहिरका विद्यालयमा अध्ययनरत सङ्ख्या			जम्मा		
	बालिका	बालक	जम्मा	बालिका	बालक	जम्मा	बालिका	बालक	जम्मा
आधारभूत तह १-८									
मा.वि. तह ९-१२									

३२. घरबाट विद्यालय जान लाग्ने समय (उपयुक्त महलमा ✓ चिन्ह लगाउनु होला)

विद्यालय	१५ मिनेट भन्दा कम	१५-३० मि.सम्म	३० मि.- १ घण्टा	१ घण्टाभन्दा बढी
आधारभूत तह १-८				
मा.वि. तह ९-१२				

३३. विद्यालय भर्ना नभएका बालबालिकाको सङ्ख्या

विवरण	आधारभूत उमेर समूह (५-१२ वर्ष)			माध्यमिक उमेर समूह (१३-१५ वर्ष)		
	बालिका	बालक	जम्मा	बालिका	बालक	जम्मा
सामान्य क्षमता						
भिन्न क्षमता						

३४. बीचैमा विद्यालय जान छोडेका ६-१५ वर्ष उमेर समूहका बालबालिकाहरूका सङ्ख्या र कारण

बालिका	बालक	जम्मा	विद्यालय जान छोड्नुको कारण

३५. परिवारका सदस्यहरूको जनचेतनामूलक तालिम (स्वास्थ्य, HIV and AIDS, सुरक्षित मातृत्व, परिवार नियोजन, सशक्तीकरण, लैंगिक समविकास, बाल विकास, संस्थागत नेतृत्व, खानेपानी तथा सरसफाई, उपभोक्ता समिति आदि) प्राप्त गरेको विवरण

तालिमको नाम	३ दिनसम्मको तालिम प्राप्त सङ्ख्या	३ देखि ७ दिनसम्मको तालिम प्राप्त सङ्ख्या	१ देखि ४ हप्तासम्मको तालिम प्राप्त सङ्ख्या	४ हप्ताभन्दा बढी अवधिको तालिम प्राप्त सङ्ख्या

	महिला	पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा

३६. घरको अवस्था : (एकभन्दा बढी घर भएमा मूल घरको विवरणका आधारमा चिन्ह लगाउने)

- (क) खर वा फुसको छानो भएको (ख) टायल, भिँगटी वा स्लेटको छानो भएको
(ग) जस्ता पाताको छानो भएको (घ) घर ढलान भएको

३७. तपाईंको परिवारको खानेपानीको मुख्य स्रोत कुन हो ?

- (क) पाइपको धाराको पानी प्रयोग गर्ने (ख) ट्यूबवेलको पानी प्रयोग गर्ने
(ग) इनार, कुवा, जरुवाको पानी प्रयोग गर्ने (घ) नदी, कुलो, नहर, पोखरीको पानी प्रयोग गर्ने
(ङ) आकाशे पानी सङ्कलन गरी प्रयोग गर्ने (च) ..... (खुलाउने) को पानी प्रयोग गर्ने ।

३८. शौचालय र प्रयोगको अवस्था

- (क) पक्की (ख) कच्ची (ग) वायोग्यासमा जडान भएको (घ) ढलमा शौचालय जडान भएको
(ग) शौचालय नभएको (घ) शौचालयको प्रयोग भएको (ङ) शौचालयको प्रयोग नभएको

३९. सावनको प्रयोग

सावन कुन कुन स्थानमा राख्नु भएकोछ			सावनको प्रयोग कहिले कहिले गर्नु हुन्छ			
घरमा	शौचालयमा	विद्यालयको शौचालयमा	दिसा गरेपछि	बालबालिकाको दिसा धोएपछि	खाना पकाउन र खानु अघि	फोहोर वस्तु छोएपछि

४०. तपाईंको घरमा खाना पकाउन प्रयोग हुने प्रमुख इन्धन कुन हो ?

- (क) दाउरा (ख) गुइठा (ग) गोबर ग्याँस (घ) मट्टीतेल (ङ) एल्.पि. ग्याँस (च) विद्युत
(छ) अन्य

४१. तपाईंको घरमा कस्तो प्रकारको चुल्हो प्रयोग गर्नुहुन्छ ?

- (क) अँगोनो वा माटोको चुल्हो (ख) धुँवारहित चुल्हो (ग) भुसे चुल्हो (घ) मट्टीतेल स्टोभ
(ङ) ग्याँस चुल्हा (घ) विद्युत चुल्हो (हिटर) (च) अन्य .....

४२. तपाईंको घरमा संचारका साधनहरू के के रहेका छन् ? (बहु उत्तर)

- (क) रेडियो (ख) टि.भि. (ग) टेलिफोन
(घ) मोबाइल (ङ) इमेल/इन्टरनेट (च) नियमित आउने पत्रपत्रिका
(च) अन्य .....

४३. पेशा (रोजगारी) मा संलग्न मध्ये १४ वर्षदेखि १६ वर्ष उमेर समूहभित्र कतिजना हुनुहुन्छ ?

१४ - १६ उमेर समूह रोजगारीमा संलग्न सङ्ख्या														
कृषि (खेती तथा पशुपालन)			व्यापार			जागिर			ज्याला मजदुरी			उद्योग		
बालिका	बालक	जम्मा	बालिका	बालक	जम्मा	बालिका	बालक	जम्मा	बालिका	बालक	जम्मा	बालिका	बालक	जम्मा

४४. तपाईंको परिवारका कुनै सदस्य रोजगारीका लागि घरबाट विदेश गएका छन् भने तलको विवरण दिनुहोस् :

विदेश गएकाको सङ्ख्या			गएको मुलुकको नाम		गएको अवधि (वर्षमा)	
महिला	पुरुष	जम्मा	भारत	अन्य (खुलाउने)	५ भन्दा कम	५ भन्दा बढी

४५. तपाईंको परिवारमा बालबालिकाले गल्ती गरेमा के गर्नु हुन्छ ?

- (क) गाली (ख) कुटपीट (ग) खानामा बन्देज
(घ) कोठामा थुन्ने (ङ) सम्झाउने (च) अन्य .....

४६. तपाईंको घरमा छोरा र छोरीमा कुनै फरक व्यवहार गर्ने गर्नुभएको छ ?

- (क) शिक्षामा (ख) खानपिनमा (ग) घरेलु काममा (घ) पोशाकमा

४७. बालबालिकाहरूले विद्यालयमा गल्ती गरेमा विद्यालयमा निम्न यातना पाउने गरेका छन् ?

- (क) कान समातेर उठ्बस् (ख) कुटपीट (ग) कक्षा कोठाबाट निष्कासन (घ) बेन्चमा उभ्याउने
(घ) अन्य.....

४८. तपाईंको परिवारको वार्षिक आम्दानी र खर्चको विवरण दिनुहोस् ।

क्र.सं.	आम्दानीको स्रोत	रकम रु.	क्र.सं.	खर्च विवरण	रकम रु.
१	कृषि तथा पशुपालन		१	खाना खर्च	
२	व्यापार तथा उद्योग		२	लत्ता कपडा	
३	नोकरी तथा पेन्सन		३	शिक्षा	
४	वैदेशिक रोजगार		४	स्वास्थ्य उपचार खर्च	
५	ज्याला मजदुरी		५	चाडपर्व, विवाह खर्च तथा मनोरञ्जन	
६	अन्य		६	अन्य	
जम्मा			जम्मा		

४९. तपाईंको परिवारलाई आर्नि उत्पादन वा आम्दानीले वर्षमा कति महिना खान पुग्छ ?

- (क) ३ महिनाभन्दा कम खान पुग्ने (ख) ३ - ६ महिना खान पुग्ने (ग) ६ - ९ महिना खान पुग्ने
(घ) ९ - १२ महिना खान पुग्ने (ङ) बचत हुने

५०. तपाईंको परिवारमा कसैले ऋण लिएको छ ?

- (क) छ (ख) छैन यदि छ भने ऋण कहाँबाट लिनुभयो ?
(क) बैंक वा वित्तीय संस्था (ख) सहकारी संस्था (ग) समूह वा सामुदायिक संस्था (घ) साहु महाजन
(ङ) अन्य .....

५१. ऋण लिएको भए कुन उद्देश्यका लागि लिनु भएको हो ?

- (क) घरायसी कार्य वा घर खर्च (ख) कृषि तथा पशुपालन व्यवसाय गर्न (ग) उद्योग व्यापार
(घ) वैदेशिक रोजगारी (ङ) सामाजिक तथा धार्मिक कार्य गर्न (च) शिक्षा
(छ) औषधि उपचार (ज) विवाह, ब्रतवन्ध वा यस्तै व्यावहारिक खर्च
(झ) गोबर ग्याँस, सोलार, विजुली आदि राख्न (झ) अन्य .....

५२. तपाईंको परिवारका कुनै सदस्य स्थानीय कुनै सङ्घसंस्था वा समूहमा आवद्ध हुनुहुन्छ ?

- (क) सामुदायिक संस्था (ख) कृषक समूह (ग) सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह
(घ) सहकारी संस्था (ङ) नागरिक सचेतना केन्द्र (च) परम्परागत समूह (छ) अन्य .....

५३. तपाईंले बालबालिकालाई वर्षमा कति जोर लुगा दिनुहुन्छ ? (सरदर)

- (क) १ जोर (ख) २ जोर (ग) ३ जोर (घ) ४ जोर वा सोभन्दा बढी

५४. बालबालिका बस्ने, पढ्ने कोठा अलगगै छ ?

- (क) छ (ख) छैन

५५. मानिस बस्ने घर (मूल घर) र गाईवस्तुहरू बाध्ने गोठ अलगगै छ ?

- (क) छ (ख) छैन (ग) गोठ अलगगै भए पनि गोठमाथि पनि सुत्ने गरेको छ

५६. बालबालिका बिरामी पर्दा तुरुन्त उपचार गर्ने आर्थिक क्षमता छ ?

(क) छ (ख) छैन

५७. तपाईंलाई बाल अधिकारको बारेमा जानकारी छ ?

(क) छ (ख) छैन (ग) केही कुरा सुनेको छु

५८. परिवारमा बालबालिकासँग सम्बन्धित कुनै विषयमा निर्णय गर्दा उनीहरूलाई पनि सहभागी गराउने गर्नु भएको छ ?

(क) गराउने गरेको छ (ख) गराउने गरेको छैन

५९. तपाईंको परिवारका कुनै बालबालिका बालगृह वा कुनै संस्थामा बसेका छन् ?

(क) छ (ख) छैन

६०. तपाईंको परिवारका कुनै बालबालिकामा लागू पदार्थ दुर्व्यसनको लत रहे नरहेको स्थिति के छ ?

लिङ्ग	धूम्रपान गर्ने सङ्ख्या	नसालु पदार्थ सेवन गर्ने सङ्ख्या	कुनै पनि लत नरहेको सङ्ख्या	जम्मा सङ्ख्या
बालिका				
बालक				

६१. तपाईंको परिवारका बालबालिकाहरू बाल क्लव/संगठन आदिमा आबद्धता रहेको छ ?

(सकेसम्म सम्बन्धित बालबालिकाहरूसँग पनि सोध्ने)

लिङ्ग	विद्यालयमा आधारित	समुदायमा आधारित	श्रमिक बाल क्लव	आबद्ध नभएको
बालिका				
बालक				

६२. तपाईंलाई बालरोग तथा खोपहरूको विषयमा जानकारी छ ?

(क) छ (ख) छैन

६३. तपाईंको परिवारका बालबालिका पढ्ने विद्यालयमा अपाङ्गता भएका विद्यार्थीका लागि विशेष शिक्षाको सुविधा छ ?

(क) छ (ख) छैन (ग) थाहा छैन

६४. तपाईंको परिवारमा निम्न कार्यहरू प्रायः कसले गर्दछ ?

कार्य	महिला	पुरुष
घर व्यवहारसम्बन्धी विषयमा निर्णय		
घरायसी काममा संलग्न		
बैंकमा खाता संचालन		
उपभोक्ता समितिमा सहभागिता		
विद्यालय व्यवस्थापनमा सहभागिता		
उद्योग व्यापारमा सहभागिता		

६५. गत एक वर्षभित्र बाढी, पहिरो, असिना जस्ता दैवी प्रकोपबाट पिडित हुनुहुन्छ ?

(क) छ (ख) छैन

यदि छ भने : कुन प्रकोपबाट पीडित हुनुहुन्छ र कति क्षति भएको थियो ?

प्राकृतिक प्रकोपको नाम	भएको क्षति (रकम रु.)

६६. अनौपचारिक शिक्षामा बाल (विद्यालय शिक्षाबाट वंचित (१० देखि १४ वर्षसम्मका) सहभागिता (Out of School Children Program)

अनौपचारिक शिक्षा लिइरहेका		सङ्ख्या
बालिका		
बालक		
जम्मा		

६७. गएको ३ वर्षभित्र तपाईंको परिवारमा कसैको विवाह भएको भए सो को विवरण दिनुहोस् ।

लिङ्ग	विवाह भएको सङ्ख्या	१८ वर्ष भन्दा मुनि विवाह भएको सङ्ख्या		कम उमेरको बाल विवाह(१८ वर्ष माथि २० वर्ष मुनि)		अन्य
		बालिका	बालक	महिला	पुरुष	
महिला						
पुरुष						
जम्मा						

६८. तपाईंको घरका १८ वर्षभन्दा कम उमेरका कतिजना बालबालिका देहायको निकायमा प्रतिनिधि वा सदस्य रहेका छन् ?

विवरण	स्थानीय तह (गाउँपालिका र वडा कार्यालय)	स्थानीय योजना तर्जुमा वा कार्यान्वयन समिति	स्थानीय स्वास्थ्य संस्था व्यवस्थापन समिति	स्थानीय विद्यालय व्यवस्थापन समिति	स्थानीय बाल समूह वा बाल क्लव, बालमैत्री स्थानीय शासन समिति वा बाल संजाल
बालिका					
बालक					
जम्मा					

६९. तपाईंको घरपरिवारमा परिवारबिहीन बालबालिकालाई संरक्षण दिनु भएको छ कि छैन ?

(क) छ (ख) छैन

यदि छ भने कतिजना रहेको छ ?

(क) ..... बालक (ख) ..... बालिका

नाम:

यति धेरै सूचना दिनु भएकोमा धन्यवाद ।

सूचनादाताको

नाम, थर :

सही :

सूचना लिएको मिति :

सम्पर्क नं.:

सूचना सङ्कलकको

नाम, थर :

सही :

पद :

प्रमाणित गर्नेको

नाम, थर

सही :